

GÖTEBORG STUDIES
IN EDUCATIONAL SCIENCES 74

Susanne Björkdahl Ordell

SOCIALARBETARE
Bakgrund, utbildning och yrkesliv

**TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÅNAS EJ**

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS

GÖTEBORG STUDIES
IN EDUCATIONAL SCIENCES 74

Susanne Björkdahl Ordell

SOCIALARBETARE
Bakgrund, utbildning och yrkesliv

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS

© *Susanne Björkdahl Ordell*, 1990
ISBN 91-7346-221-7
ISSN 0436-1121

Distribution: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
Box 5096
S-402 22 Göteborg, Sweden

Printed in Sweden by Vasastadens bokbinderi AB, Göteborg 1990

Till E.O.

ABSTRACT

Titel: SOCIAL WORKERS – Background, education, working life.

Language: Swedish

Keywords: Social worker, career patterns, career choice,
occupation, aspiration, sex differences.

ISBN: 91-7346-221-7

This thesis aims at studying –"Who was it who became a social worker and what became of them?".

The study is part of the LING-project (Long term effects of education), which is studying the relationship between education and adult life. The project has studied the same cohort from the age of 13 to 35. It started in 1961 and was then called the Individual Statistic Project. Ten percent of the children born in 1948, altogether 12 000, were given a test of intelligence, a questionnaire about free time activities and interest, and their plans for the future concerning both school and working life.

The follow up study, the LING-project, started in 1980. A mail questionnaire was distributed to 8 000 of the 12 000 with an answering rate of 76%. A subsample, those who had graduated from the school of social studies, had an answering rate of 96%, a total of 120 persons. Out of these 120, 48 had an exam in administration and had not worked in the area of social work. They became a group of reference. A personal interview was conducted with 33 of the remaining 72 social workers.

The results indicate that there is a great deal that distinguishes the social workers. Easiest to find were factors that influenced the men. They compose a marginal group by choosing an education which is atypical for men. The schools of social studies have attracted more students from a working class and agricultural background compared to more prestigious schools. This is particularly obvious for women from an agricultural background. The spirit of the times proved to have affected those who attended the school of social studies. At this point in time, the end of the sixties and beginning of the seventies, it was popular to become a student at the school of social studies if you liked to be among those who were referred to as radicals.

When starting to formulate hypotheses, the point of departure was that a large group would have left social work. When it became clear that most of them were still employed as social workers, (only five out of thirty-three were not employed in traditional social work areas), the question was raised, - Why had not more people left?

The reasons for staying on were of both positive and negative kind. Two thirds are still social workers because they find the job satisfactory. One quarter stays for financial reasons. Most of them are 'established' concerning both family and work. In the situation in which most of them live, very few consider themselves able to start a new line of career.

Innehållsförteckning

Inledning	13
Syfte	15
Den offentliga sektorns expansion under efterkrigstiden	16
Den historiska utvecklingen inom socialt arbete	17
Situationen idag	17

Kapitel 1

Undersökningens uppläggning och genomförande	19
Individualstatistikprojektet	21
LING-projektets urval	21
Metod	24
Kontakt med pågående forskning i Sverige	27
Kapitelindelning	28

DEL I

Vem blev socialarbetare?

Kapitel 2

Teoretisk anknytning	31
Yrkesvalsteorier	32
Könsskillnader i yrkesvalet	37
Vem väljer socialarbetaryrket	41
Kris i socialarbetarutbildningen	48
Student 67	52
Tidsandan	53
Sammanfattning	57

Kapitel 3

Familjebakgrund och uppväxtförhållanden	60
Spelar socialgrupp någon roll?	61
Vilken utbildning hade föräldrarna?	63
Att vara enda eller första barnet	65
Testpoäng och betyg	65
Planer inför framtiden	67
Yrkesönskningar	68
Fritidsintressen	71
Sammanfattning	73

Kapitel 4

Valet av socialhögskolan	75
Inledning.....	75
Kvinnor från arbetarhem.....	78
Kvinnor från jordbrukarhem	81
Män från arbetar- och jordbrukarhem	84
Kvinnor från mellannivåerna.....	88
Män från mellannivåerna.....	92
Kvinnor från akademikerhem	96
Män från akademikerhem.....	98
Sammanfattning av de olika gruppernas uppväxtvillkor	100
Sammanfattning av de olika gruppernas motiv för yrkesval.....	103

Kapitel 5

Påverkan under utbildningen.....	111
Inledning.....	111
Vem blev påverkad av utbildningen?.....	119
"Vänstersympatier".....	121
Sammanfattning.....	122

DEL II

Vad blev socialarbetaren?

Kapitel 6

Forskning och diskussion om socialarbetarrollen	125
Arbetets innehåll och miljö	126
Socialarbetarens roll och funktion	131
Vilka stannar, vilka slutar?	133
Män och kvinnor i socialt arbete	137
Kvinnoforskning och socialt arbete	141
Sammanfattning av forskningsgenomgången	144
Artiklar i "Socionomen" 1982 -1989.....	145

Kapitel 7

Upplevelser av arbetet	149
Vem slutar och vem stannar kvar i yrket?.....	152
Vilka är det då som stannar kvar i yrket?	154
Nackdelar och fördelar i yrket.....	159
LING-enkätens frågor om arbetsstillfredsställelse.....	167
Diskussion av resultaten satta i relation till tidigare forskning.....	174
Sammanfattning.....	180

Kapitel 8

Arbetsliv kontra privatliv	182
Socialsekreterare.....	183
Kuratorer	186
Utanför de direkta socionomtjänsterna.....	192
En sammanfattande jämförelse.....	196
LING-enkäten.....	199
Sammanfattning.....	207

Kapitel 9

Slutdiskussion	209
Problemet.....	209
Vem blev socialarbetare?.....	210
Vad blev socialarbetaren?.....	216

Summary

Who was it who became a social worker, and what became of them?	221
What became of the social worker?	229
Referenslista	235

FÖRORD

När jag skriver detta, i slutet av november 1989, är snart ett decennium till ända. Ett decennium som jag till stora delar ägnat åt forskarutbildningen i pedagogik. Tio år som jag inte vill vara utan, även om det stundtals varit en hård skola. Att skriva en avhandling har för mig varit ett långt och tröget arbete, som aldrig blivit klart om inte ett antal människor, både i och utanför den akademiska världen, funnits som ständiga källor av inspiration.

Att det blev avhandlingsarbete och inte något annat, som kom att präglade detta åttiotal, är i första hand mina två handledares förtjänst, Inga Wernersson och Kjell Härnqvist. De har på ett mycket professionellt sätt och utan att göra det "konstigare än vad det är", handlett mig i forskningsarbetet. Det har varit en mycket bra utbildning, en alldeles unik sådan, där jag för första gången under min långa utbildningstid faktiskt fått ta ansvar för min egen utbildning och därmed lärt mig att arbeta självständigt. Något jag kommer att ha glädje av resten av livet.

Liksom många andra forskarstuderande har jag stundtals upplevt arbetet ensamt, men när jag satte mig ner att skriva detta förord och för första gången gjorde en lista över alla som borde få ett omnämnande, fann jag att jag inte alls varit ensam. Runt omkring har alltid funnits människor som ställt upp, frågat hur det gått och brytt sig om, inte bara om min

avhandling utan även om mig som person. Alla dessa får ta del av ett kollektivt TACK. Det gäller också släkt och vänner utanför institutionen.

Avhandlingsarbetet är gjort inom ramen för LING-projektet vilket är finansierat av Riksbankens Jubileumsfond och UHÄ. Som doktorand kom jag att ingå i projektgruppen som bestod av Kjell Härnqvist, Ulf Christianson och Anna Gabriels. Utskriften av mina intervjuer gjordes av Catharina Johansson, Lisbeth Malm och Ragnhild Pettersson. I detta sammanhang vill jag passa på att tacka alla de socionomer som besvarat enkäten och låtit sig intervjuas i flera timmar. Utan deras medverkan hade det "blivit intet".

Att få sitt arbete diskuterat av andra har stor betydelse. Jag har haft förmånen att ha en grupp kvinnliga forskare, Gudrun Balke-Aurell, Solveig Hägglund, Ulla Marklund, Inga Wernersson och Elisabeth Öhrn, som kontinuerligt läst vad jag skrivit.

Anna Rydén har bistått vid inskrivning av mina handskrivna manus på datorn och granskning av engelskan. Åsa Berndtsson har sett till att det hela blivit korrekt redigerat och i en form färdig för tryckning. Att få mina figurer överförda till data har Lars Gunnarsson lagt ner mycket möda på. Torgny Ottosson har korrekturläst och funnit fel som jag i denna version hoppas är tillrättade.

Det finns några personer kvar att tacka och det är "de närmaste", utan vilkas support det överhuvudtaget inte skulle blivit någon avhandling. Erik, min man, har alltid funnits där som villig diskussionspartner och som stöd i de situationer då det inte varit lika självklart som det känns idag, att avhandlingen skulle bli klar. Mina föräldrar, Mildred och Harry, som alltid trott att den skulle bli färdig och som de senaste två åren, genom att passa vår dotter Ellen, mycket påtagligt har bidragit till att avhandlingen nu är klar. Och sist och också "minst", Ellen, nu två år, men som redan hunnit lära sin mor att man lever här och nu och inte först när avhandlingen är klar.

Alingsås den 27 november 1989
Susanne Björkdahl Ordell

Inledning

Socialarbetarrollen och socialarbetarnas arbetssituation är frågor som diskuterats mycket under hela åttiotalet och troligtvis kommer att fortsätta diskuteras under överskådlig framtid. I en tid av ekonomisk stagnation för stora grupper i samhället lär inte socialarbetarnas arbetsbelastning lätta, vilket kommer att göra debatten lika aktuell i många år framöver. Vad som sällan tas upp i denna debatt är socialarbetarna själva. Detta arbete lägger därför större vikt vid att förstå och beskriva socialarbetarna och mindre vid det sociala arbetet i sig.

Då jag själv genomgått socionomutbildningen på social linje och sedan arbetat som skolkurator under några år, har jag funderat kring varför man väljer socialt arbete. Av mina egna studiekamrater var det några som aldrig sökte jobb som socialarbetare, några som jobbade en tid och sedan hoppade av för att söka sig något annat, "mindre krävande", och ytterligare de, troligtvis flertalet, som tog anställning som socionom och som kanske fortfarande finns kvar inom yrket.

Vad mina funderingar rörde sig om var: Fanns här några grundläggande skillnader mellan oss som slutade och dem som stannade kvar och vad bestod i så fall dessa skillnader av? Var de att hänföra till social bakgrund, tidigare yrkeserfarenhet, livserfarenhet, politiska ställningstaganden eller faktorer som inte direkt hade med personen att göra, utan mer hängde samman med dåvarande arbetsmarknad? Det faktum att det var allt svårare att få arbete då det akuta behovet av socionomer snabbt var täckt. Tiden som avses är mitten till slutet av 70-talet.

Jag uppfattade oss, så länge vi var under utbildning, som en samling högst vanliga ungdomar. Olikheterna var visserligen stora inom gruppen i åsikter och personlighetsmönster, men var vi kanske ändå på något sätt mer lika än olika om vi jämfördes som grupp med andra grupper av studerande? Under utbildningsperioden funderade jag mycket lite över yrkesvalet i jämförelse med de många funderingarna efter utbildningen, då det relativt ansvarslösa livet som student tog slut. Man sa för övrigt aldrig "student", det var en alltför reaktionär beteckning på någon som gick på socialhögskolan. En grupp av de studerande, den så kallade "studentvästern", drev igenom utträde ur Sveriges förenade studentkårer och senare upplöstes också skolans egen studentkår. Detta är ett exempel som visar att de studerande på socialhögskolan i vissa avseenden kanske var annorlunda än andra studerandegrupper.

Funderingar kring yrkesvalet kom, som nämnts, för mig efter utbildningen. Vi var fem kamrater som höll kontakten och bland dem vet jag endast en som har fortsatt inom socialt arbete. De andra antingen omskolade sig, såsom jag, eller gifte sig och fick barn och var hemma några år. Gällde detta flertalet eller var det bara slumpen som spelade in här?

När omständigheterna föll sig så att jag som doktorand vid institutionen för pedagogik kom att knytas till LING-projektet (Långtidseffekter av utbildning), som behandlar olika faktorer påverkan på val av utbildning och därmed indirekt yrke och i ett senare skede långtidseffekter av utbildning, såg jag möjligheten att mer systematiskt undersöka vilka faktorer som var av betydelse.

Jag fick genom projektet tillgång till ett urval av i princip alla olika yrkesgrupper. Ur denna grupp plockade jag fram alla med socio-nomexamen både från social- och förvaltningslinjen. Från början samlade jag in och bearbetade data från båda linjerna men beslutade mig senare för att utgå från sociala linjen och bara ha med förvaltningslinjen där så behövdes för att visa på likheter eller skillnader. Orsaken till detta var dels brist på tid, då det är mycket tidsödande att bearbeta och analysera intervjuvar, dels en fråga om att koncentrera sig på en yrkesgrupp som i sig innehåller många olika yrken, för att på ett djupare plan kunna förstå och förklara val av yrke och senare arbetstillfredsställelse.

Syfte

Syftet med denna undersökning är att förstå och beskriva socialarbetarna i första hand och det sociala arbetet i andra hand. Dels var jag intresserad av vem som blev, dels vem som förblev socialarbetare. Socialarbetarna i min undersökning är alla födda 1948 och hade vid undersökningstillfället hunnit arbeta i genomsnitt tio år. På grund av mina egna erfarenheter trodde jag att det skulle vara många i denna grupp som slutat. Det visade sig dock att de flesta var kvar i yrket. Jag fick därför skriva om min ursprungliga problemställning, "Vem blev socialarbetare och vem förblev socialarbetare?" till "Vem blev socialarbetare och vad blev socialarbetaren?". Dessa är mina två huvudfrågeställningar. Följande punkter utgör delfrågeställningar:

- Vilken social bakgrund och uppväxt har socialarbetarna haft?
- Vilka motiv har de haft för val av utbildning och yrke?
- Hur har studietiden vid socialhögskolan påverkat dem?
- Skillnader mellan pojkar och flickor?
- Tidsandans inflytande över yrkesvalet?

- Hur trivs de med sitt nuvarande yrke?
- Vilka är kvar i yrket och vilka har slutat?
- Finns det skillnader mellan yrkesgrupperna?
- Hur mycket betyder yrkeslivet satt i relation till privatlivet?

Den offentliga sektorns expansion under efterkrigstiden

Att så många i den studerade årskullen kom att välja socialarbetaryrket jämfört med tidigare årskullar berodde på ett antal olika, men som vi skall se samverkande faktorer. En viktig faktor var den ökade antagningen till socialhögskolorna. Orsaken till denna plötsliga utbildningsexpansion, för att inte kalla den explosion, var den offentliga sektorns utbyggnad och därmed sammanhängande behov av ny arbetskraft. Arbetsstillfällena ökade och krav på en förändrad syn på socialt arbete innebar ett nytänkande på många områden. Detta gav möjlighet till experiment med nya arbetsformer och arbetssätt. Till detta kan läggas att tidsandan underlättade för ett socialt intresse att få fotfäste och möjlighet att växa, ett allmänt accepterande av att vissa grupper i samhället hade ett liv som inte kunde anses värdigt i det framväxande välfärdssverige. Studentvänstern krävde under slutet av 60-talet en total omvandling av samhället, man hade tröttnat på det rådande kompensatoriska tänkandet och ville istället ha en reell omfördelning av resurserna. Många engagerade sig politiskt och bland dem fanns de som genom att solidarisera sig med de utsatta grupperna trodde sig finna en väg att förändra grundläggande samhällsstrukturer. En hel generation är präglad av denna anda anser Ludvig Rasmusson, som skrivit om de så kallade "fyrtioalisterna". De präglar också enligt samme författare mycket av det tänkande som gäller för de rådande samhällsvärderingarna. (Se avsnittet om "Tidsandan" i kapitel två.)

Uppväxtförhållanden, familjebakgrund, skolerfarenheter och fritidsintressen under tidigare år var också av stor betydelse för inriktningen av yrkesvalet. Den studerade gruppen tillhör en generation som var influerad av den framtidsoptimism som innebar att man trodde att världen var möjlig att bemästra med hjälp av den ökande produktionstillväxten. Det mesta skulle kunna byggas bort, t ex dåliga miljöer eller brist på utbildningstillfällen, som innebar att högre utbildning fortfarande var till för en liten grupp privilegierade medborgare. Inom andra sektorer skulle det vara möjligt att via reformer ekonomiskt ersätta dem som hade det sämre så att också de fick ett människovärdigt liv.

Den historiska utvecklingen inom socialt arbete

Varför det sociala arbetet i sig rymmer så många konflikter och olösta problem tar Ulla Pettersson upp i en artikel i Socionomen (nr 36 1981). Hon gör en historisk analys av socionomyrkets framväxt och redovisar orsakerna till dagens motsättningar. CSA (Centralförbundet för socialt arbete) bildades 1903 och var en sammanslutning av föreningar för välgörenhet, kvinnofrågor, nykterhet, folkbildning etc. CSA ansåg att fattigdomens orsaker främst var att söka i människors moraliska förfall och först i andra hand kunde bero på arbetslöshet, missväxt, dåliga bostäder etc. Socialarbetarnas huvudsakliga uppgift blev därför att uppfostra de fattiga att omfatta samma värderingar som de ekonomiskt och moraliskt "högtstående" grupperna i samhället. Motsättningarna mellan den stödjande och den kontrollerande funktionen blev uppenbara då man fick en lagstiftning på området som detaljerat beskrev vilka funktioner socialarbetaren hade.

Idag ser Pettersson en fara i att de gamla socialdarwinistiska teorierna, om de starkas naturgivna rätt att överleva framför de svagas, åter kan väckas till liv i en tid av ekonomisk kris. Som tecken på att detta sker redan i dag anges den hårdnande attityden mot invandrare, missbrukare och andra minoriteter.

Situationen idag

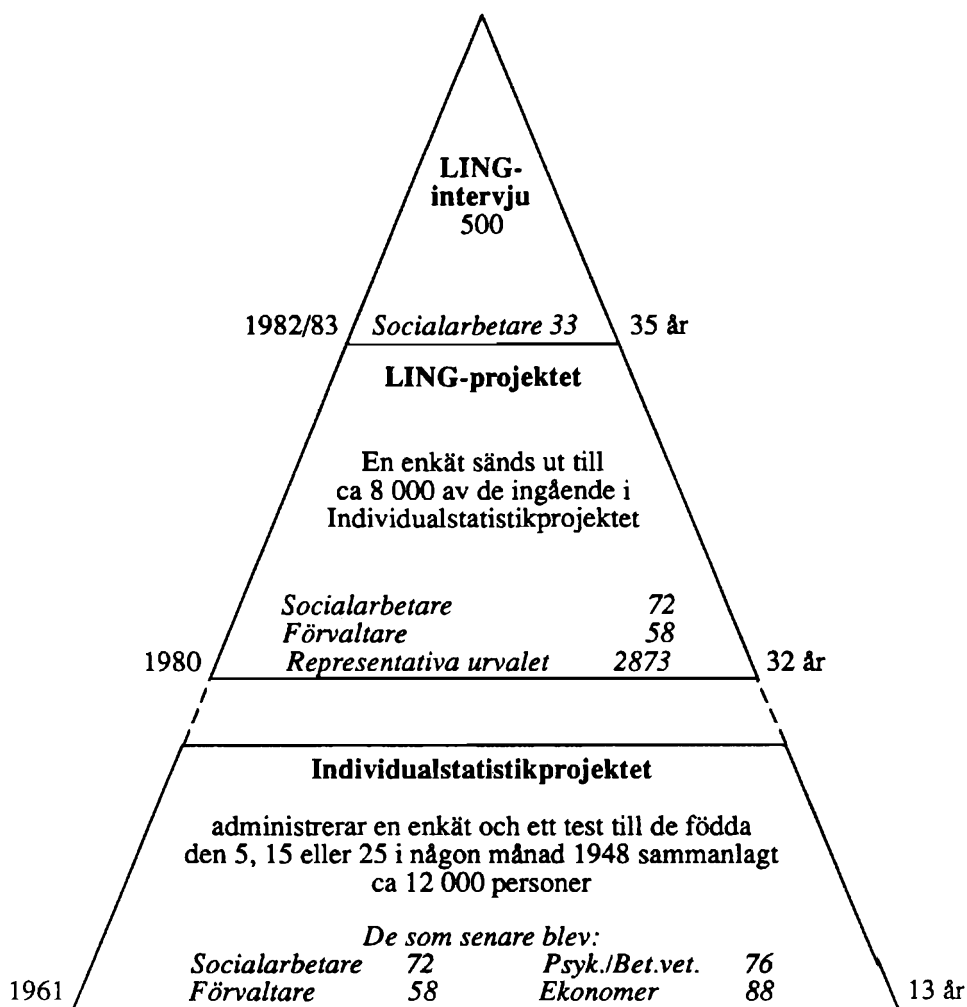
Under de år i början av 80-talet som undersökningen genomfördes skedde en tillbakagång i ekonomiskt hänseende, med ökad arbetslöshet och minskad köpkraft för stora grupper, vilket hade till följd en ökad efterfrågan av sociala tjänster. Malmöregionen fyrdubblade sina utbetalningar av socialhjälp under dessa år. Denna utveckling finns också dokumenterad i intervjuerna. Socialarbetarna har beskrivit hur de sett en förändring, en försämring över tid. Den tid som använts till varje ärende har minskat och kvaliteten i klientkontakterna försämrats. Möjligheten att förändra och utveckla arbetet i bl a försöksprojekt och fortbildnings-

tillfällen har också starkt beskrivits. Även under min relativt korta tid som socialarbetare från mitten till slutet av 70-talet, erfor jag denna åtsamning. Vad betydde denna utveckling för dem som i sitt dagliga arbete fick känna av stora påfrestningar, hade de möjlighet att känna arbetstillfredsställelse under dylika förhållanden?

Kapitel 1

Undersökningens uppläggning och genomförande

Den empiriska undersökningen utgör en del av LING-projektet (Långtids-effekter av utbildning). Detta projekt har som syfte att studera samband mellan utbildning och hur livet gestaltar sig för deltagarna i vuxen ålder. I artikeln "Enduring effects of schooling - a neglected area in educational research" (Härmqvist 1977) beskrivs den teoretiska bakgrunden till projektet. Här påpekas att det finns ett stort behov av longitudinella studier och att det sällan finns möjlighet att följa upp samma individer under en längre period, som i detta fall från tidiga tonåren till trettioårsåldern. Ursprungsdata är hämtade från Individualstatistikprojektet som genomförde sin första undersökning 1961. Tjugo år senare, 1980, gjordes en uppföljning inom LING-projektet i form av en enkät och tre år senare kompletterades denna med en intervjuundersökning, se figur 1.

Figur 1. Undersökningarnas olika urval

Figuren visar hur de olika undersökningarna hänger samman. Text med fetstil markerar de olika undersökningarna inom LING- respektive Individualstatistikprojektet och som genomfördes åren 1961, 1980 och 1982/83. Den kursiverade texten visar vilka urval av personer jag gjort för denna undersöknings ändamål. I det följande beskrivs i kronologisk ordning de ovan nämnda undersökningarna. Redan här skall påpekas att socionomerna förutom LING-intervjun också har deltagit i en särskild "socionom-intervju".

Individualstatistikprojektet

Individualstatistikprojektet samlade 1961 in basdata för ett riksrepresentativt urval av 13-åringar som utgjordes av 10 procent av alla barn födda 1948, sammanlagt ca 12 000 (Svensson 1971). I dessa basdata finns många intressanta uppgifter lagrade om deltagarna. De data jag använt är från:

- begåvningsstest
- standardprov
- betyg
- frågor om fritidssysselsättningar och intressen
- deltagarnas planer inför framtiden
- yrkesönskningar.

Där finns också uppgifter om föräldrarnas utbildning och yrke. Dessa uppgifter från 1961 är särskilt intressanta för mig för att se om det redan på ett tidigt stadium går att urskilja dem som kom att välja ett yrke inom den sociala sektorn.

LING-projektets urval

LING- projektet gjorde 20 år senare en uppföljning av dem som deltagit i Individualstatistikprojektet. Detta skedde via en enkät. Deltagarna hade då hunnit bli 32 år. Tre olika urval gjordes och sammanlagt kom 8 000 av de ursprungliga 12 000 personerna att ingå i denna uppföljning. I denna

undersökning ingår två av urvalen. Det första består av alla som varit högskolestuderande och det andra är ett representativt urval.

Bland de högskolestuderande ingick alla som införts i SCB:s register över högskolestuderande t.o.m. den 31 december 1974. Till högskolor räknades vid denna tid

(...) universitet, fackhögskolor på akademisk nivå, klasslärarutbildning samt några speciella postgymnasiala utbildningar. Senare har högskolebegreppet vidgats till att omfatta sjuksköterskeutbildning, förskollärarytbildning, vissa konstnärliga utbildningar m fl som låg utanför den äldre definitionen. (LING 1 sid 4)

Registret innehöll 2 444 personer, av dessa besvarade 1 978 enkäten, svarsfrekvensen var 83,7 procent. Ur detta material valde jag sedan ut alla med socionomexamen, men också dem med psykolog- och ekonomexamen samt dem med en fil kand i beteendevetenskapliga ämnen. Motivet till detta var att jag ville ha några grupper av högskolestuderande som kunde användas vid en jämförelse med socionomerna. Att jag valde att begränsa urvalet till dessa jämförelsegrupper berodde på att deras utbildningar till viss del hade ämnen gemensamma med de två linjerna inom socionomutbildningen, förvaltning och social. Jag ville ha grupper som så långt möjligt liknade socionomerna, för att på det sättet lättare kunna upptäcka skillnader som kunde hänföras till socionomerna och inte var giltiga för högskolestuderande i allmänhet.

Det representativa urvalet bestod av alla födda den 15:e i någon månad 1948, en tredjedel av totalgruppen. Motivet bakom detta var behovet av en jämförelsegrupp, som på ett representativt sätt kunde företräda hela årskullen. Sammanlagt 4 056 personer kom att ingå i gruppen och av dem besvarade 2 873 enkäten, vilket motsvarar 73,7 procent.

LING-enkäten

En enkät skickades ut våren 1980. Den genomsnittliga svarsfrekvensen var hög, närmare 80 procent, socionomerna hade den högsta svarsfrekvensen, 96 procent.

Uppgifter insamlades på följande områden:

- komplettering och precisering av redan tillgänglig information om utbildning
- deltagarnas yrkeserfarenheter och sociala situation efter genomgången utbildning
- deltagarnas tilltro till sin egen förmåga och kompetens i olika avseenden.

LING-projektet har utkommit med 8 rapporter (LING 1-8), som behandlar projektets genomförande, analyser av de fasta svaren från enkäten, klassifikationssystem för de öppna svaren, loglineära analyser av enkätsvarens samband med utbildningsnivå, intelligens och social bakgrund samt bearbetning av intervjumaterialet med avseende på språkanvändning. Jag kommer fortsättningsvis att hänvisa till dem om det är något specifikt som rör LING-projektets uppläggnings och genomförande.

LING-intervjun

Av dem som besvarat enkäten togs 500 personer ut för personliga intervjuer. LING-projektets intervju, behandlar följande områden:

- motiv för val av yrke samt frågor om arbetstillfredsställelse
- hur det kom sig att man läste vidare eller började arbeta efter obligatorisk skolgång
- yrke och utbildning för föräldrar och syskon
- upplevelser av skoltiden samt några avslutande frågor av mer diskussionskaraktär.

Socionomerna fick förutom dessa frågor ännu en intervjudel som då handlade enbart om dem som socionomer. Socionomintervjuerna blev därför i medeltal dubbelt så långa, i genomsnitt två timmar. Hur själva intervjuerna genomförts, bearbetats och analyserats beskrivs i metodavsnittet.

Socionomintervjun

Socionomintervjun tar upp områden som skall ge svar på de direkta frågeställningarna i denna undersökning (bilaga 1).

Frågorna finns samlade under följande rubriker:

- orsaker till att man sökte sig till socialhögskolan
- kunskaper och eventuella erfarenheter av yrket före utbildningen
- intryck av utbildningen, engagemang i utbildningspolitiska frågor
- utbildningens påverkan
- anpassning till yrkesroll
- förvärvande av yrkeskunnande
- funderingar på att byta yrke
- generella synpunkter på vem som blir och vem som förblir socionom
- arbetsliv kontra privatliv

Metod

Av det som skrivits tidigare framgår att data till denna studie hämtats från flera olika håll och inom flera olika metoddiscipliner. Det innebär att analyserna baserats på både kvantitativa och kvalitativa data. Denna blandning har delvis uppkommit som en följd av projektets utveckling, delvis av mina egna önskemål att få en så bred bas som möjligt för besvarandet av frågeställningarna. Att utnyttja olika typer av informationskällor har framgångsrikt använts i studier av bland annat Bourdieu och hans medarbetare, t ex Muel-Dreyfus som studerat socialarbetare i Frankrike (se Broady, 1985).

Individualstatistiken har använt olika typer av test, ett verbalt, ett spatialt och ett logiskt-induktivt. Där fanns också en typ av enkätfrågor. Skolorna skulle dessutom varje år sända in uppgifter om elevernas betyg.

LING-projektet sände först ut en enkät. Den innehöll dels frågor med fasta svarsalternativ, dels frågor av mer öppen karaktär där deltagarna ombads skriva ner uppgifter eller uttrycka en åsikt. För mer detaljerad information se LING 1.

LING-intervjun planerades under våren 1982 och genomfördes under 1982-83. Förberedelserna i form av formulering av frågor utifrån projektets målsättning och påföljande provintervjuer genomfördes av projektgruppen som då bestod av fyra personer. Ett intervjuformulär arbetades fram som

projektets målsättning och påföljande provintervjuer genomfördes av projektgruppen som då bestod av fyra personer. Ett intervjuformulär arbetades fram som skulle användas av de intervjuare vi senare kom att anställa. Uppläggningsen med anställda intervjuare krävde en mer strukturerad typ av intervju. Mycket arbete fick läggas ner på att göra frågorna så klara och entydiga som möjligt för att undvika missförstånd. Detta har sedan underlättat bearbetningen av frågorna.

Socionomintervjun planerades och genomfördes parallellt med LING-projektets intervju. Jag gjorde tio provintervjuer med socionomer i jämförbar ålder. Ett intervjuformulär arbetades på detta sätt fram och bilades LING-intervjun.

Via annons i tidningen "Psykolognytt" anställdes 16 intervjuare. De hade alla tidigare erfarenheter av intervjuande. Tretton av dem var kvinnor. De fick alla genomgå en kurs på tre dagar som anordnades av oss i projektgruppen och där vi presenterade intervjuens mål och syften. Det fanns också tid avsatt för "träning" både vad det gällde att göra provintervjuer och att lära sig inspelningsteknik, en till synes trivial men inte alls oviktig del i arbetet, då intervjuerna senare skulle skrivas ut ordagrant. Väl hemma igen skulle intervjuarna göra tre intervjuer vilka skulle godkännas av oss innan de fick klartecken att börja med intervjuarbetet. Orsaken till att vi valde att anställa intervjuare var att vi ville ha en så stor geografisk spridning som möjligt för att kunna bibehålla representativiteten i materialet. Trots våra ambitioner att täcka in hela landet, så har det av praktiska skäl skett en viss koncentration till stora orter.

Urvalet av intervjupersoner

Jag kommer i detta sammanhang endast att redogöra för urvalet av socionomintervjuerna. För den totala intervjuundersökningen hänvisas till LING 6. I min ursprungliga design önskade jag ha lika många från social- och förvaltningslinjen för att kunna göra jämförelser dem emellan. Min tanke var också att ha lika många män som kvinnor (15 personer i varje grupp). Enkätunderlaget ur vilket det var möjligt att välja dessa personer såg ut som följer:

	Förvaltare	Socialarbetare
Män	32	15
Kvinnor	16	57

Det visade sig ganska snart att det var svårt att fylla de två grupper som hade under 20 deltagare. Mer och mer började jag istället luta åt att koncentrera mig på enbart socialarbetarna, då dessa var den grupp som var målet för min studie. Förvaltarna hade jag hela tiden endast haft för avsikt att ha med som en kontrollgrupp.

När insamlingsfasen var avslutad hade jag följande fördelning av inkomna intervjuer:

	Förvaltare	Socialarbetare
Män	14	11
Kvinnor	6	22

Jag hade då med avsikt försökt nå så många manliga socialarbetare som möjligt och även låtit gruppen kvinnliga socialarbetare överskrida 15 för att få ett större antal som underlag för mina analyser. Tyvärr har jag i detta läge inte haft möjlighet att analysera förvaltarnas intervjuer. Det finns säkert många intressanta skillnader och likheter mellan dessa två grupper, som haft en så snarlik utbildning, men som idag har mycket olika arbeten.

De bortfall som uppstått har i första hand ersatts med en annan person inom det område som varit intervjuarens "upptagningsområde". Det största bortfallet totalt sett är på grund av för långa avstånd. Även om intervjuerna var spridda över landet fanns det stora områden som inte kunde täckas in. Intervjusvaren har därför inte samma representativitet med avseende på geografisk spridning som enkätdata har. Två av de tillfrågade socio-nomerna avböjde att delta i intervjun.

Intervjuerna har skrivits ut i sin helhet. LING-delen, som var gemensam för alla, skrevs in på dataterminal för maskinell databehandling. Projektet har här för avsikt att göra olika språkliga bearbetningar med hjälp av datorn. En första sådan bearbetning av rent kvantitativa mått på språkanvändning är gjord och finns redovisad i LING 6.

I mitt arbete med att avlyssna och analysera intervjuerna har jag varit fundersam om huruvida jag skulle tillägna mig någon viss bearbet-

ningsmetod. LING-projektet har inte tidigare arbetat med intervjuer, så där fanns ingen tradition att falla tillbaka på. I samtal med andra forskare vid institutionen har inte heller de kunnat ge mig mer än mycket allmänt hållna råd om att "det gäller att läsa eller lyssna till intervjuerna så länge att man till slut blir bekant med materialet och utifrån det sedan kan börja att leta efter vissa mönster eller grupperingar". I detta sammanhang blir det tydligt att det är syftet och inte metoden som avgör hur man går till väga.

Kontakt med pågående forskning i Sverige

Kontakt togs på ett tidigt stadium (1981) med socialhögskolan i Göteborg, med Harald Swedner, professor i socialt arbete. Under 1981/82 gick jag en kurs inom forskarutbildningen vid socialhögskolan. Mitt deltagande hade två syften, jag ville gärna fördjupa mina kunskaper på det område kursen behandlade, kvalitativa metoder, men också återknyta kontakten med utbildningen.

Under våren 1982 skickade jag ut en förfrågan till samtliga institutioner för pedagogik, psykologi och sociologi i landet samt till socialhögskolorna, för att höra efter om det fanns någon forskning som berörde mitt område. Det var förvånansvärt lite gjort och reaktionen blev snarare att det var viktigt att någon tog initiativ och gjorde en analys av detta problemområde. Jag fick några viktiga kontakter bland vilka Ingrid Göransson vid pedagogiska institutionen i Stockholm var en. Projektet de då arbetade med hette "Socialassistenternas arbetsmiljö" och Göransson påpekade avsaknaden av en kunskap om vem som blir socialarbetare, då man i de flesta undersökningar enbart fokuserar på de yttre omständigheterna i jobbet.

Per Sjöstrand vid sociologiska institutionen i Göteborg har sedan länge arbetat med frågor om yrkesval. Han har gjort en grundlig inventering av befintlig teori inom området. "Myten om det fria yrkesvalet" skulle man lite slarvigt kunna sätta som rubrik på de resultat hans forskning lett fram till. Vi diskuterade också vid denna tidpunkt, 1982, hur man bäst analyserar orsakerna bakom socialarbetarnas val av yrke. Sjöstrand ansåg det poänglöst att tala om bakomliggande orsaker, deltagarnas uppgivna motiv till val av yrke, om man inte samtidigt beskrev den rådande arbetsmark-

Under 1986 fick jag kontakt med Elisabeth Hultqvist, institutionen för pedagogik vid lärarhögskolan i Stockholm. Hultqvist gjorde en undersökning av vem som blir socialarbetare med utgångspunkt i Bourdieus sociologiska teorier. Detta gjordes i samarbete med en av Bourdieus medarbetare, Francine Muel-Dreyfus, som gjort en motsvarande undersökning av socialarbetare i Frankrike, (se kapitel två).

Kapitelindelning

Efter detta inledande kapitel följer del I "Vem blev socialarbetare?", vilket innehåller fyra kapitel. Kapitel två är en genomgång av aktuella teorier. Kapitel tre behandlar individernas sociala bakgrund och uppväxtförhållanden och det fjärde kapitlet beskriver orsaker bakom valet av socionomutbildningen. Kapitel fem tar upp tiden vid socialhögskolan.

Del II "Vad blev socialarbetaren?", inleds med kapitel sex, som är en litteraturgenomgång av forskning som har anknytning till socialt arbete och socialarbetarens yrkesroll. Kapitel sju och åtta behandlar sedan upplevelser av arbetslivet respektive privatlivet. Avslutningsvis finns ett diskussionskapitel, i vilket jag försöker dra konsekvenserna av vad som framkommit i del I och del II.

DEL I

Vem blev socialarbetare?

Vilken social bakgrund och uppväxt har socialarbetarna haft?

Vilka motiv har de haft för val av utbildning och yrke?

Hur har studietiden vid socialhögskolan påverkat dem?

Skillnader mellan pojkar och flickor?

Tidsandans inflytande över yrkesvalet?

Kapitel 2

Teoretisk anknytning

Detta kapitel är indelat i fem avsnitt. Det inleds med ett urval av de klassiska yrkesvalsteorierna samt ett försök till en integrerad teoriansats. Därefter följer en genomgång av könsskillnader i yrkesvalet, vilket berör olika teorier för hur pojkars och flickors uppfostran påverkar senare yrkesval. Forskningen om vem som väljer socialarbetaryrket behandlar mer specifikt denna yrkesgrupps föreställningar om yrket och utbildningen. Här finns också en studie som ligger nära LING-projektet – LONG-projektet, i vilket man undersöker hur högre utbildning formar de studerande. Det fjärde avsnittet berör krisen i socialarbetarutbildningen och det femte och sista avser inte teorier i traditionell mening men ger uppgifter som är relevanta för att förstå vem som väljer socionomyrket. Det är dels den yrkes-

information som deltagarna fick i gymnasiet, dels ett försök att fånga "tidsandan" under den tid i vilken deltagarna växt upp.

Yrkesvalsteorier

Detta avsnitt handlar mer generellt om yrkesval och inte specifikt socialarbetarnas yrkesval. Det finns några s k klassiska teorier inom detta område. De är relativt gamla, de flesta från slutet av 50-talet, och har påverkat tänkandet under en lång period. Den kritik som framförts mot dessa teorier är ofta riktad mot det ensidiga betonandet av individen. Valet av yrke anses vara ett förhållandevis fritt val, med en till synes obegränsad mängd alternativ, fullt medvetna för individen.

Per Sjöstrand (1968) har ansett att om man enbart ser yrkesvalet ur den enskildes synvinkel så ger det ett alltför ringa förklaringsvärde. Det är nödvändigt att veta mer om den andra sidan, arbetsgivarparten på arbetsmarknaden. Hur uppstår ett behov av arbetskraft, hur utannonseras arbeten, hur väljer man ut dem man vill anställa etc? Sjöstrand (1980) säger

Finns det ett behov av att ytterligare förfina teorin om individens karriärutveckling, när den andra sidan och helheten är så lite känd? (s 59)

Trots denna begränsning har de klassiska teorierna om yrkesval ett berättigande i denna framställning, anser jag, dels för att de visar på intressanta infallsvinklar på problemet med den enskilde individen som utgångspunkt, dels för att de speglar akademikernas traditionella syn på yrkesvalet vilket bidragit till att skapa myten om det fria yrkesvalet. Följande teorier som tas upp har alla diskuterats av Sjöstrand (1980). Att jag här valt att redovisa andrahandskällor hänger samman med det tidigare sagda, om teoriernas begränsade förklaringsvärde.

Amerikanarna Super och Bachrach gjorde ett mycket ambitiöst försök till en integrerad teoriansats. De samlade de främsta forskarna på området i syfte att kunna vidareutveckla idéer och arbeta sig fram till en gemensam ståndpunkt. Super och Bachrach sammanställde sedan resultaten och utifrån

det formades en integrerad teori. Det hela utmynnade i tolv teser, av vilka jag tänker redovisa de som är mest intressanta för detta arbete.

Graden av tillfredsställelse som individen får ut av sitt arbete är proportionellt mot den grad i vilken han i arbetet förmått förverkliga sin uppfattning om sig själv. (Sjöstrand s 30)

Detta tror jag stämmer bäst för arbeten där man utgår från att man redan bär på en del av sitt yrkeskunnande, som är fallet för flera av socialarbetarna i min undersökning. Det kan vara en tidigt uppmärksammas förmåga att kunna umgås med människor, att vara bra på att lyssna eller ett allmänt intresse för människor.

Det sätt på vilket individer identifierar sig med föräldrarna har betydelse för hans val av adekvata roller och rollernas omvandling till yrkesönskningar och yrkesplaner. I ett samhälle med tydliga könsroller är det troligt att yrkesanpassningen går lättare för dem som identifierar sig med en person av det egna könet. (a s 29)

Forskarna påpekar också att det inte är givet att arbete intar en central roll i allas personlighetsutveckling. Det är något man ofta förbiser i den starka fokuseringen på yrkeslivet. För många är bildandet av en familj, att finna en livspartner och få barn, långt mer betydelsefullt för personlighetsutvecklingen och livet i sin helhet. Många av Super och Bachrachs 12 teser skulle vara fullt möjliga att testa, i artikeln finns dock inget nämnt om detta.

Empiriska prövningar finns däremot beskrivna i redogörelsen för Roes teori. Sjöstrand påpekar att det framför allt är teorins lämplighet som underlag för prövbara hypoteser som gjort den användbar i många undersökningar. Ursprungstanken hos Roe är att det finns ett nära samband mellan individens karriärinriktning och den uppfostran han fått. Två huvudlinjer i teorin beskrivs här. Om man som barn fått en varm, accepterande och kärleksfull uppfostran så blir huvudorienteringen "mot individer" i senare yrkesval, om uppfostran varit den motsatta, kall, undvikande och avvisande, blir inriktningen "icke mot individer".

Den sista i raden av de klassiska teorierna, och kanske också den mest kända, är James T Hollands teori. Teorin hämtar sina empiriska grundantaganden från studier av collestuderande i USA. Holland har

skapat ett intressetest, "the Vocational Preference Inventory", som utgår från antagandet att yrkesvalet hänger nära samman med individens personlighet, att intressetestet är en form av personlighetstest och att det finns stereotypa, stabila uppfattningar om yrken som får en viktig psykologisk och sociologisk innebörd. Från undersökningarna har Holland definierat sex olika personlighetstyper, den konkreta, den intellektuelle, den sociale, den konstnärlige, den konventionelle och den företagsamme.

Sjöstrand (1968) har också utvecklat en teori om yrkesval, eller som han själv säger, ett försök till en integrerad teoriansats. Han har två övergripande frågeställningar, valprocessen och socialisationsprocessen. Där använder han sig av teorier om val, valhandlingar och teorier om socialisation. Sjöstrand tycker att yrkesvalet är ett dåligt begrepp att arbeta med då själva valet är så instabilt. Istället utgår han från individens karriärinriktning, som uppvisar vissa stabila drag som är betingade av både sociala och psykologiska faktorer och val av karriärens tidigare utveckling. Det finns tre utgångspunkter för en analys av karriärinriktningen eller karriärinjen:

- efterfrågesidan, vem anställer?, vilken organisation?
- utbudssidan, individen erbjuder sin arbetskraft
- samspelet dem emellan.

Det vanligaste är att man fokuserar på utbudssidan och det gör också Sjöstrand. Han tycker dock att man borde ta hänsyn till de övriga för att förstå hela processen, vilket också nämndes inledningsvis i detta kapitel. I sin teori ser han rekryteringsproblematiken ur den enskildes synvinkel. Om detta är rimligt tål att diskuteras, men Sjöstrand tycker att det är rimligare:

- i en högkonjunktur än vid en lågkonjunktur
- i ett industriland än i ett utvecklingsland
- vid högutbildning än endast obligatorisk utbildning.

Vad gäller kort eller lång utbildning så kan man också uttrycka det så att "manschettarbetare" väljer yrke medan "kroppslarbetare" byter anställning.

Viktiga begrepp i Sjöstrands modell är karriärutveckling, brytpunkter och sysselsättningar. I sin karriärutveckling vandrar individen mellan olika brytpunkter där han är tvungen att välja. Dessemellan har han någon form av sysselsättning där han utsätts för olika former av socialisation. Påverkan

under sysselsättningen benämns karriärsocialisation. Karriärutvecklingen innehåller alltid brytpunkter och objektivt sett finns det då olika valmöjligheter. Det är inte givet att individen ser dessa möjligheter. Om alternativen verkar så motbjudande att de inte ses som tänkbara alternativ, då existerar för individen ingen valsituation.

I en valsituation måste personen göra en värdering av de olika valalternativen. Värderingen är kopplad till det syfte som intervjupersonen avser med sitt handlande. Man kan ställa upp krav och önskemål vad gäller de olika alternativen. Oförmåga att fatta beslut inträffar:

1. då samtliga alternativ är s k botten-alternativ,
2. då minst två alternativ är s k toppen-alternativ,
3. då individen upplever sig ha ofullständiga kunskaper om sina alternativ och ej kan fastställa förväntat utbud,
4. då individen arbetar med många valfaktorer och därför har svårt att mentalt klara av den kompensatoriska vägningsmetoden. (a a s 51)

Då det är mycket vanligt att man faller i någon av de nyss nämnda kategorierna, försöker individen ofta göra ett s k interimval. Det innebär att han väljer så att han fortfarande har flera vägar öppna.

Sjöstrand försöker således skapa en sociologisk teori om karriärens formering. "Sociologisk står här för ett sökande efter samhällsförhållanden bakom karriärinjens utveckling" (s 58). Han hänvisar till teorifragment omkring stämpling, utslagning och valhandlingar. För de ungdomar som befinner sig i samhällets centrum är karriärutvecklingen till stor del förutbestämd. En så stor andel fortsätter till högre utbildning att det inte är något egentligt val. Utslagning är vanligt förekommande i samhällets periferi, för dessa ungdomar blir det allt svårare att se några alternativ, att våga ställa krav eller att ha några önskemål. I detta perspektiv kan man se karriärvalet som en effekt av den egna självkänslan, tilltron till egen kompetens, som skapas i samspel med de samhälleliga förhållanden under vilka individen lever.

Blau, Gustad, Jessor, Parnes and Wilcock (1956), framhåller att de inte har skapat en teori utan snarare ett "tankschema" för hur yrkesval och selektion kan gå till. I detta arbete finns en modell som försöker ta hänsyn till "den andra sidan", arbetsgivaren, den sida som Sjöstrand efterfrågat hos

de andra forskarna. Denna forskning är av tvärvetenskaplig art. De fem forskarna har sin bas i sociologi, psykologi och ekonomi. Tillsammans har de med sina olika utgångspunkter kunnat se yrkesvalsproblematiken ur flera olika infallsvinklar. Detta ger enligt min mening en mycket mer dynamisk modell som också kräver mer av den forskare som försöker omsätta den i praktiken.

Enligt Blau et al försiggår yrkesvalet under en lång period, flera år, och yrkesvalet görs inte vid ett enda tillfälle. En mängd erfarenheter leder fram till yrkesvalet. Många företag också mer än ett val. Selektionsprocessen likaväl som yrkesvalsprocessen är av betydelse för att förstå varför en person blir det han eller hon blir, men också de rådande ekonomiska och sociala förhållandena har betydelse för hur utgången blir. Sociala strukturer verkar både direkt och indirekt.

On the one hand, it influences the personality development of the choosers; on the other, it defines the socioeconomic conditions in which selection takes place. (s 533)

Modellen är uppdelad i två sidor. Den vänstra representerar individen och den högra anställningssidan. Vad som är avgörande i denna modell är att endast de "omedelbara styrfaktorerna", som ligger närmast själva valet, är de som har inflytande. De andra faktorerna kan endast verka indirekt. Vad är då de omedelbara styrfaktorerna? För individen är det yrkesinformation, tekniska kvalifikationer, sociala roller samt belöningsystem och för anställningssidan är de efterfrågan, krav, både funktionella och ickefunktionella samt olika typer av belöning.

Hur individen värderar olika faktorer och vilka möjligheter han har att genomföra sina planer avgör hans aktioner i yrkesvalet. Det utmynnar ofta i en kompromiss mellan hans preferenser och hans förväntningar, vad han har möjlighet att uppnå. Men varför en individ väljer ett yrke måste alltid kompletteras med en förklaring varför han blir utvald till det, ett ständigt pågående samspel mellan de båda sidorna i modellen.

Härnqvist (1978) tar upp denna modell som ett exempel på vad som kan påverka individens val av utbildning. Härnqvist diskuterar här vilka problem som möter den som försöker förutsäga hur individens efterfrågan på utbildning kommer att gestalta sig i framtiden. Att det behövs utförlig

och aktuell statistik påpekas, men också svårigheterna att ur denna förutsäga snabba förändringar. En idé som Härnqvist ser som väl värd att pröva vore att noga studera marginalgrupper som visat sig reagera snabbare på förändringar än den stora massan.

This idea of "marginal choosers" is an analogy to the concepts of "marginal suppliers" in economics and "marginal voters" in political science. Maybe the other disciplines' use of such concepts would prove to be useful paradigms for the study of educational choice. (s 110)

Könsskillnader i yrkesvalet

De klassiska yrkesvalsteorierna har i mycket liten utsträckning tagit hänsyn till skillnader mellan könen. Jag har därför fått söka mig till andra källor.

Det är svårt att finna yrken som inte är präglade av könsskillnader. Majoriteten verkar följa de redan upptrampade spåren i sitt yrkesval. Varför? kan man fråga sig? I mycket är det dock ett rationellt val utifrån den enskilda individens ståndpunkt. Man väljer utifrån sina intressen och förväntade funktioner, som mor och hustru eller som familjeförsörjare och man. Det kan förefalla vara ett ytterst reaktionärt påstående och den officiella ideologin i Sverige idag har andra mål om en strävan mot ökad jämställdhet mellan könen på arbetsplatserna och i livet i övrigt. Men varje år kommer föga uppmuntrande rapporter om hur verkligheten gestaltar sig.

Margot Bengtsson (1985) har uttryckt det så att tidigare samhällsideologier legitimerat manlig dominans medan nutidens ideologier döljer densamma. Kvinnor får gärna vara duktiga, initiativkraftiga och framgångsrika, så länge de är det underordnat mannen. Idag är det ingen fördel att vara typiskt kvinnlig. Det positivt kvinnliga nu är att framställa sig själv som likvärdig mannen, men att samtidigt dölja att det inte finns någon reell jämställdhet. Bengtsson anser också att det inte går att definiera vad som är manligt respektive kvinnligt då det inte är en egenskap i sig utan bara en relation.

Vad är det då som brukar kallas typiskt kvinnligt eller manligt? Graham, Sjöstrand och Wingård (1971) kom fram till följande i sin kartläggning av önskemål inför yrke och utbildning hos högskolestuderande:

Könstypiska krav för kvinnor:

- att man i sitt arbete får kontakt med andra människor
- att man får möjlighet att hjälpa andra
- att arbetet är samhällsnyttigt
- att arbetet är förlagt till normal kontorstid
- att man i arbetet får möjlighet att utnyttja de speciella kunskaper man fått genom sin utbildning
- att arbetet går att kombinera med omvårdnad av barn och familj

Könstypiska krav för män:

- att arbetet ger god lön
- att man får möjlighet till befordran
- att man blir något av en expert inom området
- att man får möjlighet att leda och ge order
- att den ort man bor på har goda idrottsanläggningar – att orten ger möjlighet till bad och friluftsliv.(s 141)

Dessutom fann forskarna att könsrollerna blev än mer olika efter det att man bildat familj. För mannen blev hög lön och befordran allt viktigare och för kvinnan att arbetet gick att kombinera med omvårdnad av familjen och barn tillsyn. Troligtvis kvarstår mycket av dessa skillnader även idag.

Man kan analysera skillnader i krav på yrket mellan könen genom att använda olika förklaringsmodeller. "Attityd-" respektive "funktionsmodellen" används av Wernersson och Lander (1979) i en undersökning av män och kvinnor i barnomsorgen.

Den väsentligaste skillnaden mellan de två förklaringsmodellerna i deras "rena" former är alltså att man i det ena fallet betonar de känslomässiga bindningarna till människor och idéer medan man i det andra fallet betraktar reella krav från den sociala och fysiska miljön som avgörande för individens föreställningar. (s 64)

Attitydmodellen kopplas till de förväntningar man har på sig själv och omgivningen och denna socialisationsprocess ser i vissa delar olika ut

beroende på om man är man eller kvinna. Funktionsmodellen bygger på faktiskt olika funktioner som män och kvinnor har i samhället, inte på vad som skulle vara önskvärt. Den ena modellen utesluter inte den andra, funktionsmodellen förklarar varför det finns olika attityder och värderingar genom att hänvisa till könens olika uppgifter och funktioner.

Wernersson och Lander menar att man också kan se det könsbundna yrkesvalet ur en annan synvinkel än den gängse, som då kan sägas bero på att omgivningen skulle ha en bestämd uppfattning om vad som är lämpliga sysselsättningar för män respektive kvinnor. De ser det då ur den enskildes synvinkel:

Både män och kvinnor handlar på ett sätt som på kort sikt är förnuftigt och rätt övervägt utifrån den situation de befinner sig i –men konsekvenserna på gruppnivå av de individuella besluten blir ändå på lång sikt en konservering av det existerande systemet trots att det kanske inte är någon individs avsikt. (s 64)

De manliga förskollärarna hade i mindre utsträckning än övriga, (manliga och kvinnliga fritidspedagoger och kvinnliga förskollärare), haft någon kontakt med yrket före utbildningen. Den vanligaste kontakten var via kamrater och man hade fått upp ögonen för yrket jämförelsevis sent. Man påpekar också att människor som väljer atypiska yrken ofta tillhör s k marginalgrupper. Man har egenskaper och erfarenheter som bryter mot det vanliga mönstret, vilket gör personerna öppna för annorlunda val.

Dunér (1972) undersöker också studie- och yrkesvalsprocessen. Han konstaterar att många tillika med honom själv har funnit klara skillnader mellan pojkars och flickors yrkesval. Pojkarna väljer främst tekniska yrken och flickor vårdirken. För att förklara dessa skillnader gör han en indelning efter en vertikal och en horisontell axel. Han låter aspirationsnivån avteckna sig på den vertikala och behov och intressen på den horisontella axeln. Dunér finner att pojkarna väljer mer efter den vertikala, yrken efter yrkesstatus, flickorna mer efter innehåll, den horisontella. Detta grundar han bl a på att flickorna visserligen har höga studieambitioner men att de inte är kopplade så nära det egentliga yrkesvalet. Det förhållningssätt pojkarna har att hålla sig med en hög aspirationsnivå för att få ett högstatusyrke ger också den positiva bieffekten att de behåller en större valfrihet och under en längre period.

Motsvarande resultat får Härnqvist och Graham (1963) när de frågar pojkar och flickor om motiven bakom val av fortsatt utbildning, från realskola till gymnasium. Pojkar går vidare för att nå ett önskat yrke och flickor för att de trivs i skolan. Flickor som inte valde gymnasiet uppgav att de inte behövde studentexamen för det yrke de tänkt sig, pojkarna för att de inte gillade skolan. Dessa yrkes- och skolmotiv anses mycket viktigare av de tillfrågade än föräldrarnas ekonomi, utbildningsresurser på orten eller påverkan från omgivningen. Dessa tre motiv är i rangordningarna placerade i mitten eller slutet.

Janet Holland (1980) gör en genomgång av mycket av det som skrivits inom detta område. Arbetet inleds med en stark kritik av de traditionella yrkesvalsteorierna, speciellt de amerikanska. I dessa tar man, enligt Holland, ingen hänsyn till skillnader mellan kön eller mellan olika sociala klasser. Holland menar att hänsyn måste tas till yttre omständigheter, sociokulturella faktorer som hindrar individen från att göra dessa rationella val som många forskare bygger sina teorier på. Holland är pessimist vad gäller kvinnors möjligheter att finna arbete utanför de traditionella kvinnoyrkena, det som hon kallar "the female occupational ghetto". Kvinnor har en begränsad arbetsmarknad. Av Englands förvärvsarbetande kvinnor återfinns t ex 65 procent i endast tre typer av servicenäringar och fyra typer av industrier. I dessa har de i allmänhet de sämsta lönerna eller om de befinner sig på en mellannivå, de lägsta lönerna på den skalan. En ljusning finns dock och det är resultat som visar på att kvinnor som haft yrkesarbetande mödrar är mer självsäkra och mindre könsrollsbundna. Holland menar att könsrollerna måste brytas för annars förblir det ojämlika samhället och där har skolan en uppgift som hon idag tycker förstärker snarare än motverkar stereotyp könsrollsbetende.

Hur denna socialisationsprocess verkar i skolan har Wernersson (1977) behandlat i sin avhandling. Den tar sig bl a följande uttryck:

1. Pojkar är mindre välanpassade och mer bråkiga i klassrummet än flickor.
2. Flickor trivs bättre i skolan.
3. Flickor får bättre betyg än pojkar trots att de inte nödvändigtvis presterar bättre eller kan mer.
4. Pojkarna intresserar sig mer för naturvetenskapliga ämnen och matematik, medan flickorna tycker bättre om språk. (s 253)

Läraernas beskrivning av flickorna är mer positiv än av pojkarna, men den mer negativa beskrivningen av pojkarna avsåg främst elevrollen och inte pojkarna som individer. Ju högre upp man kommer i årskurserna desto mindre lönar det sig att lyda och vara konform, något som utmärker flickorna. Pojkarnas mer framåt och krävande beteende ger större utdelning i högre årskurser. Men, skriver Wernersson, det är de initiala skillnaderna i socialt beteende som påverkar och dessa är då nästan helt utanför vad läraren kan kontrollera.

Vem väljer socialarbetaryrket

Det är svårt att finna artiklar, rapporter eller böcker som behandlar frågor om vem som blir socionom. Det är däremot många som skrivit om socialarbetarnas arbetssituation. Den delen blir föremål för granskning i del II, "Vad blev socialarbetaren?". I detta avsnitt om vem som väljer att bli socialarbetare kommer jag enbart att redovisa artiklar och rapporter som berör yrkesvalet och utbildningen.

Rossetti (1984) beskriver det sociala arbetet och socialarbetarna i Bredäng. Rossetti har, när hon utvärderat detta arbete, gjort något så ovanligt som att gå till sig själv och göra som hon skriver "en djupdykning i sin personlighets dunklare områden", för att kanske där finna svaren på en del frågor. Det är något jag saknat i många rapporter om socialarbetarnas arbetssituation och även om denna beskrivning, enligt Rossetti själv, kan tyckas vara överdriven och alldeles för personlig så håller jag med henne om att:

Men det personliga är i sin subjektivitet något allmänt: mina upplevelser i tungt socialt arbete är förmodligen något som många känner igen, fastän vi sällan ger oss möjligheten att formulera det vi upplever.

Vi bär alla med oss frukterna av de erfarenheter vi gjort tidigare i livet. Någonstans har vi en drivfjäder, något som driver oss in i socialt arbete, mer eller mindre medvetet. (s 99)

Vad var det då i Rossettis liv som möjliggjorde tankar på ett socialt arbete? Hon är född i Sverige men av italienska föräldrar. Rossetti hade sin begåvning inom språk eller humaniora, men hon bar på ett annat intresse eller behov och det var att undersöka hur världen såg ut. Vad fanns bakom fasaderna av välmående, hög materiell standard och bilden av den lyckliga familjen? Den delen av samhället som varit osynlig för en flicka från en traditionell borgerlig miljö. Frågorna om hur den andra verkligheten såg ut, den som manifesterades i oro och aggressivitet, var obesvarade. Framför allt frågor som varför det fanns människor som knarkade eller tog livet av sig.

Rossetti ville hjälpa, ställa upp, förstå och göra livet drägligt för människor. Hon tänkte sig att som kurator och kanske också socialarbetare kunde hon få dessa yrkesönskingar att gå i uppfyllelse. "Florence Nightingale-anda" fanns som förebild för henne, liksom för många av de socialarbetare vi intervjuat.

Lackie (1983) fokuserar på "the families of origin of social workers", som också är titeln på hans artikel. Vilka tidiga erfarenheter som kan påverka yrkesvalet. Undersökningen är en empirisk studie av 1 577 socialarbetare och deras upplevelse av sin barndom. Han delar upp socialarbetarna efter en skala som polariserar "parentified child" (det föräldraövertagande barnet) med "infantilized child" (det förbarnsligade barnet). Detta kontinuum visar sig användbart för att beskriva "för stort ansvarstagande kontra oansvarighet". Till detta är också kopplat en jaguppfattning; självtillräcklighet kontra otillräcklighet.

Lackie skriver att två tredjedelar av de 1 577 socialarbetarna har beskrivit sig själva i sådana termer att de verkar ha innehaft en roll i familjen som snarare främjat självtillräcklighet än otillräcklighet:

... the parentified child, the overresponsible member, the mediator or go-between, the "good" child, the burden bearer.

Less represented in the population were those whose childhoods could be characterized by seeming insufficiency: the overt scapegoats, the infantilized children, the symptomatic member, the baby of the family. Of course, these various sets of roles represent abstract extremes. (s 310)

Här menar Lackie att varje barn har möjlighet att spela flera roller hemma, både goda och dåliga. Men, anser Lackie, det äldsta barnet är den som oftare blir som en förälder för andra, medan det yngsta barnet löper risk att hindras från att bli vuxen och istället söker vårdnad och omtanke från andra. Vad gäller den senare yrkeskarriären anser Lackie att de resultat han funnit visar att vår uppväxt inte bara färgar valet av yrke, utan också hur vi utvecklas i arbetet, vår yrkesroll. Det finns "indicier" som pekar mot att valet av socialt arbete kan vara ett försök att klara av en tidigare obalans mellan "föräldraidentifikation" och "förbarnsligande". I arbetet kan det vara möjligt att uppnå denna balans.

Lackie avslutar sin artikel med en önskan om hur utbildningen skulle kunna gestalta sig. Han menar att "learning occurs in the context of personal experience". Det gäller att göra de studerande medvetna om vilken betydelse det förflutna har och ge möjligheter att bearbeta det. Vi måste dock acceptera att vi inte är eller kan bli perfekta.

We are not as good as we look, but forgiveness comes when we discover we are not as bad as we feel. (s 319)

En lämplig balans mellan "parentification" och "infantilization" är nödvändig för att bli en mogen människa. Denna balanserade position, "the good-enough social worker" gör risken mindre att dela upp klienterna i goda och dåliga. Idealet vore "good-enough social workers" med kapacitet att tolerera "good-enough clients".

Merdinger (1982) behandlar socialisering till ett yrke, en profession. Hon har använt sig av olika test som givits till studerande i socialt arbete, psykologi och ekonomi. En av skalorna, "Philosophies of human nature scale", som täcker mer generellt mänskligt beteende, visade en så klar

skillnad mellan studerande i socialt arbete och ekonomi att författaren trodde att de kom från mycket olika samhällspopulationer. En av variablerna på denna skala var "vilja", att människor förstår sina motiv och har kontroll över sitt eget öde. Detta var den enda faktor där psykologistuderande visade större tilltro till människor än socialarbetarna. Socialarbetarna trodde inte att människor har så stor egen fri vilja om man tar hänsyn till de sociala strukturerna. Socialarbetargruppen var däremot mer välvilligt inställd till mottagare av socialtjänst än ekonomi- och psykologistuderande. Detta förhållande kunde dock ändras om även dessa studerande läst några kurser i socialt arbete. Merdinger anser därför det vara av största vikt att utbildningen noga kartlägger vilka värderingar man faktiskt förmedlar och vilka värderingar man vill föra vidare. Merdinger visar också att socialarbetare kommer att omfatta värderingar som är professionellt orienterade, snarare än orienterade mot klienten, byrån eller kommunen.

Hur olika grupper uppfattar varandras yrke har Davis (1969) undersökt. I denna studie låter hon studerande i socialt arbete och blivande sjuksköterskor dels bedöma sitt eget arbete, dels bedöma den andra gruppen.

Socialarbetarna uppfattade sig själva som huvudsakligen oberoende, spontana och bestämda. Deras självuppfattning innehöll sällan adjektiv som flitiga, metodiska, att lita på eller en tendens till underordning. Dessa drag används istället för att beskriva sjuksköterskeeleverna. Sjuksköterskorna definierade socialarbetarna som samarbetsvilliga, omtänksamma och anpassningsbara men också aggressiva, bestämda och med stark vilja. Både socialarbetare och sjuksköterskor ansåg sjuksköterskans arbete mer traditionellt kvinnligt.

Sjuksköterskeeleverna valde yrke mycket tidigare än socialarbetarna. Socialarbetarna svarade också så att de flesta svar i första hand speglade dem som människor och i andra hand som socialarbetare. Motsatsen gällde för sjuksköterskorna.

Wertheim, Spatz-Widom, & Wortzel (1978) fick resultat som stödde hypotesen att skillnaderna mellan utbildningarna var större än skillnaderna mellan könen. Wertheim sände tillsammans med två andra forskare ut en enkät till två traditionellt manliga utbildningar, juridik och ekonomi, och

två traditionellt kvinnliga, lärare och socialarbetare. Frågorna försökte fånga det karaktäristiska hos dessa olika grupper med avseende på personlighet, lämplighet, prestationsförmåga och sociodemografiska bakgrundsdata. Som nämnts inledningsvis hade utbildning större förklaringsvärde än kön.

En klar begränsning i denna undersökning är att man inte vet om dessa skillnader fanns före utbildningen eller om de utvecklades under den. De tillfrågade var alla första års "graduate students" och hade således redan fyra års universitetsstudier bakom sig. Skillnader mellan grupperna som var signifikanta var följande:

Management students were the most assertive and the least profeminist (i.e. most conservative in their attitudes toward women). Law students were the least assertive. Law students and management students were equally high in Machiavellianism. Examples of items: 'It is wise to flatter important people' (+) and 'Most people who get ahead in the world live clean, moral lives' (-) Social work students were the most profeminist and least Machiavellian and the education students generally fell in between the two extremes. (s 237)

Det finns också sociodemografiska skillnader mellan grupperna. Faderns utbildning skiljer sig inte mellan grupperna, men det gör moderns utbildning. Det är juridikstuderande som har de högst utbildade mödrarna. Faderns yrke ger också upphov till signifikanta skillnader.

Inom LONG-projektet (Långsiktiga effekter av högre utbildning) har man studerat hur högre utbildning kan påverka dem som genomgår den. Franke-Wikberg och Hult (1986) kritiserar tidigare forskning för att vara alltför kvantitativt inriktad och att resultaten presenteras i så allmänna termer att de blir innehållslösa. De studerande beskrivs t ex som mer eller mindre moralbundna, flexibla, liberala etc. Men hur de studerande påverkas och varför de påverkas ger denna forskning sällan något svar på.

LONG-projektet har som syfte haft att förstå och förklara hur denna påverkansprocess går till. I detta sammanhang är föreställningar ett nyckelbegrepp. Dessa anses vara avgörande för hur individen tolkar och värderar omvärlden. Man har studerat fyra olika utbildningar, läkare, tekniker,

psykologer och ekonomer. De studerande har intervjuats fortlöpande under studietiden. Huvudsyftet med dessa intervjuer har varit att se vilka föreställningar de haft om den kommande yrkesverksamheten och hur dessa eventuellt förändrats under utbildningens gång. Som ett exempel på denna förändring tas jämförelsen mellan medicinare och psykologistuderande. Föreställningar om yrket sorteras in under olika rubriker som ordnas längs en dimension där

Ena ytterpolen kan karaktäriseras av ett samhällsanknutet, utvidgande perspektiv medan den andra kännetecknas av ett individbaserat, avgränsande perspektiv. (s 187)

Det finns en rörelse bland de medicine studerande som går från ett samhällsanknutet till ett mer individinriktat perspektiv och bland de psykologistuderande kan man se det omvända förhållandet. Dessa skillnader förklaras med olikheter som finns i utbildningarna och yrkestraditionen.

Elisabeth Hultqvist har översatt en del av en avhandling av Francine Muel-Dreyfus (1985) vilken handlar om socialarbetaryrket och det sociala arbetet under åren kring 1968. Avhandlingen analyserar bl a orsakerna bakom val av yrke för två grupper, folkskollärare och socialarbetare. Muel-Dreyfus har som handledare haft Pierre Bourdieu. Hultqvist gör en replik av Muel-Dreyfus studie av socialarbetarna, urvalet är 34 socionomer i Västerbotten. Tyvärr kom undersökningen att publiceras först i slutet av 1988 varför jag inte hunnit använda den för en jämförelse med mina socionomer mer än i diskussionen i kapitel nio.

Hultqvist skriver inledningsvis, i sin egen första pilotstudie angående den franska studien, att de socialarbetare som utbildades kring 1968, var bland de första att erfara konsekvenserna av utbildningsexpansionen och därmed inflationen av betygen. I detta skede gav utbildningen inte längre oinskränkta möjligheter. Besvikelsen riktade sig mot utbildningsväsendet och familjen. Deras sociala historia, fylld av missnöje och frustrationer, kom att förändra socialarbetaryrket. I sin utbildningssociologiska studie visar Muel-Dreyfus hur viktigt det är att utbildningen studeras i ett perspektiv av individens sociala historia.

Muel-Dreyfus undersökning bygger till stora delar på ett intervjumaterial. Hur många som blivit intervjuade eller vilka frågor som ställts finns inte redovisat. Intervjuerna måste dock ha varit omfattande då de utmynnat i ett antal biografier. Dessa biografier, individens sociala historia, blir ett viktigt instrument för att förstå vilka som blir socialarbetare.

Bakom dessa "yrkesval", vilka gör att ett yrke existerar, finner man en hel släkthistoria och individens aktuella förhållande till denna historia. (s 129)

Muel-Dreyfus har i huvudsak två infallsvinklar på problemet:

- Familjens historia
- Samhällets utveckling

Den första har en psykologisk dimension och den andra en mer sociologisk, det handlar om familjens anpassning till samhället. Denna mycket genomarbetade koppling mellan familj och samhällsnivå har jag inte funnit i motsvarande grad hos några andra undersökningar av socialarbetare.

Muel-Dreyfus anser att föräldrarna har en sådan stor förväntan på att utbildningen skall innebära ett fortsatt socialt uppåtstigande för deras barn att de är blinda för den inflation som underminerar värdet av betygen och därmed möjligheten att söka sig vidare. Muel-Dreyfus hänvisar till att det finns en social mobilitet i så gott som samtliga familjer. Föräldrarna önskar att barnen skall bli lärare. Att socialarbetaryrket inte tillhör de tänkbara yrkena beror på att det är obeskrivbart och okänt. Dessa ungdomar vill inte gå i föräldrarnas fotspår, man gör upp med alla förväntningar och söker sig egna vägar.

I den analys som görs av Muel-Dreyfus blir tidsepoken 1965-1975 betydelsefull, det är under denna period som deltagarna utbildar sig och börjar arbeta. Studentrörelsen i Frankrike under denna period var stark, mycket starkare än i Sverige, och den påverkar kritiken av de traditionella institutionerna. Under denna period ges det möjlighet till en omtolkning av yrkesområdet socialt arbete.

Men Muel-Dreyfus påpekar att denna kritik inte bara är negativ. Den innebär också att det blir möjligt att påverka, att det finns utrymme för

personliga initiativ och yrket blir betraktat som ett "antiyrke", framför allt i jämförelse med läraryrket, som får stå för bevarandet av det gamla, traditionella och institutionsberoende. Nu är det inte alla av de intervjuade som känner igen sig i den "militante socialarbetaren som arbetar förebyggande". Det finns också de som tycker att det är ett jobb rätt och slätt, som man får betalt för och att man inte skall låta sig invaggas i någon annan föreställning.

För övrigt finns det mycket litet refererat till olika personliga egenskaper som har haft inflytande över yrkesvalet. Istället är det den sociala historien, "där familjen blir den plats där olika förväntningar möts som producerats under olika historiska villkor", som förklarar vem som blir socialarbetare.

Under 1965-1975 ökar antalet ansökningar till socionomutbildningarna och en allt större andel av de sökande är män. Detta skulle tyda på att yrket får en högre status, samtidigt som kritiken växer mot yrket. Muel-Dreyfus har funnit ett antal sätt hos de intervjuade att förhålla sig till inträdet på arbetsmarknaden. Antingen ser man det som den enda lösningen på den kris som tvånget att välja yrke försätter personen i, eller så hoppas man att det leder någonstans och till någonting. Man kan också se det som en faktisk social befordran. Många upplever att socialhögskolan, till skillnad från tidigare utbildningar man genomgått, inte reducerar personen till enbart betyg utan ser till människan bakom, att det är viktigt vem man är och inte bara vad man vet.

Kris i socialarbetarutbildningen

Ett flertal undersökningar tar upp orsakerna till varför ansökningarna till socionomutbildningarna minskat de senaste åren. Det är en trend som uppmärksammats över stora delar av västvärlden. Även i Sverige har under de sista åren märkts en klar nedgång i antalet sökande till socialhögskolorna. Det jag tycker är spännande i denna forskning och som då också stämmer överens med mina tankar om tidsandans betydelse, är att det sjunkande intresset för socialt arbete, denna växling i rådande värderingar, verkar hänga nära samman med att den altruistiska livsåskådningen nu bytts mot en mer individualistisk.

Getzel (1983) utgår från att det är det nuvarande ekonomiskt-politiska klimatet i USA som är orsak till att så få idag söker till socialt arbete. Idag är det betydligt kärvare än det var under sextioalet och tidigt sjuttioal. Dagens situation sammanfattas i uttrycket "reaganomics". Författaren refererar till en undersökning som genomfördes i åtta skolor för socialt arbete under 1981. En enkät sändes ut där deltagarna ombads rangordna olika motiv för sitt yrkesval. De tre första alternativen har direkt med innehållet i socialt arbete att göra. De har också rangordnats som nummer ett av störst andel deltagare, 84 procent. Övriga alternativ som speglar ett mer instrumentellt förhållningssätt till yrket, har satts i första rummet av en minoritet. Yttre belöningar, typ "financial rewards" tycks inga socialarbetare hysa några förväntningar om.

Enkäten avslutades med en öppen fråga om varför så få personer väljer socialt arbete som yrke och vilka faktorer man trodde förklarade det. Svaret på det blev i princip motsatt det man själv avgivit för att välja yrket. De vanligaste svaren var följande, tre fjärdedelar trodde att orsaken till att man inte väljer socialarbetaryrket var för att det var för dåligt betalt, och en fjärdedel eller färre angav att arbetsmarknaden var för ogynnsam, att det berodde på nedskärning i budgeten för sociala omsorger, att nuvarande konservativa politik påverkade valet negativt, att det var den byråkrati som omgav socialt arbete eller de tuffa arbetsförhållandena som skapade "burnout" En mindre andel trodde att den alltmer framträngande individualismen och begränsade intresset för andra gör att man inte väljer socialarbetaryrket i lika stor utsträckning som tidigare.

Summan av detta skulle vara att socialarbetare väljer denna profession på samma grunder som andra undviker den. Man avstår som socialarbetare från det som andra värderar som viktigt för att trivas med ett arbete. Getzel spekulerar i om detta är en protest mot samhällets rådande värderingar. Det skulle i så fall innebära att socialarbetargruppen arbetar under förhållanden som motsvarar de som gäller för dem som arbetar för en avvikande religiös sekt. Det i sin tur skulle betyda att bli socialarbetare inte är ett normalt yrkesval utan en form av kallelse.

Getzel refererar till en annan undersökning gjord av Lightman (1982), där socialarbetare ombads att från en lista välja de faktorer, relaterade till

arbetet, som de personligen värderade mest och de faktorer som var viktigast för majoriteten av socialarbetare. Det visade sig att socialarbetarna själva, om de enbart svarade för sig, var mer intresserade av att bli skickliga i utövandet av sin profession och att ha något att säga till om i tex organisationsfrågor, än vad de var i frågor om lönenivå, anställningstrygghet eller arbetsbörda. Ett mycket märkligt fenomen framträdde i jämförelse mellan vad de själva tyckte och vad de trodde att andra socialarbetare tyckte. Man trodde att andra socialarbetare var mycket mer intresserade av hög lön, trygg anställning etc. än vad man själv var.

Getzel tar som ett av sina sista påståenden upp lönefrågan. Han tror att de låga lönerna är till men för kåren.

A significant dilemma facing the profession is the way in which low salaries demoralize social workers and symbolize to others the profession's lack of value. (s 237)

O'Connor, Dagleish & Khan (1984) gör också en reflektion över den tilltagande konservatismen idag och vad det innebär för dem som nu vill bli socialarbetare. O'Connor tar fasta på vilka motiven är för att välja socionomyrket. Som jämförelsegrupp har han psykologistuderande. Denna grupp valdes för att den ligger så nära socialarbetarna och de skillnader som då framträder visar med större tydlighet om socialarbetarna är en unik grupp.

Två öppna frågor ställdes till de studerande:

"Through entering social work, I hope to achieve....."

"Through social work I hope to avoid....."

Samma fråga ställdes till de psykologistuderande med den skillnaden att socialt arbete byttes ut mot psykologi. Det visade sig att det fanns signifikanta skillnader mellan blivande socialarbetare och psykologer. Socionomstuderande var mer intresserade av att utveckla sig personligen och att ägna sig åt förändringsarbete än blivande psykologer. Dessa var istället mer inriktade mot att öka sin kunskap. Båda grupperna önskade hjälpa andra. Socionomstuderande förändrades i riktning mot att värdera immateriella belöningar mer allt efter som utbildningen fortskred.

Det man önskade undvika som socialarbetare var ett alltför inrutat liv, negativa personlighetsförändringar, att skada klienten eller att skada sig själv samt att missbruka sin makt som socialarbetare.

I sammanfattningen av denna artikel skriver O'Connor att socialt arbete blir en privat lösning på ett privat problem. Denna privatisering reflekterar den dominerande ideologiska trenden. O'Connor tror att man grovt skulle kunna dela in socialarbetare i två grupper:

- de som tillfredsställer andra, individinriktade eller samhällsinriktade
- de som i huvudsak arbetar för att tillfredsställa personliga behov

Carbino och Morgenbesser (1982) tar i sin forskning också upp samma problem som Getzel, nämligen den sjunkande antagningen till "master students program in social work". Carbino och Morgenbesser nämner att minskningen varit starkast i redan underrepresenterade grupper. Exempelvis har männens andel gått ner från 30 procent till 21 procent under åren 1976 till 1981.

Författarna refererar till en artikel i New York Times (7 mars 1982) med rubriken "College Students Squeezed into Career Paths". Under denna rubrik konstateras att:

A dramatic shift away from traditional liberal arts courses to programs in engineering, business and law that are likely to enable the students to earn more money. (s 18)

Författarna redovisar också undersökningar från olika amerikanska universitet, som visar liknande resultat. Kvinnor har mycket tydligt ändrat inriktning. Allt fler planerar en yrkeskarriär inom ekonomi, teknik, juridik eller medicin.

Carbino och Morgenbesser avslutar sin artikel med en reflektion över "Who gets in and who gets out?":

If top students enter fields other than social work, the quality of the entering class goes down. This would be particularly true in regard to highly qualified females and minorities to whom some professions and occupations were relatively inaccessible until recently. (s 19)

De menar att skolorna måste tänka ut nya system för vilka studerande som skall antas, men kanske framförallt vilka som inte skall antas, även om detta skulle innebära att alla platser inte kan besättas.

Student 67

"Student 67" var ett häfte som alla som gick ut gymnasiet våren 1967 fick. De flesta i denna undersökning tog studenten 1967 eller 1968. Den var sammanställd av Arbetsmarknadsstyrelsen och hade som underrubrik "Yrken och utbildningsvägar för studenter". Liknande informationshäften delades ut ett antal år. Uppgifterna jag redovisar här är från "Student 68", som hade de aktuella antagningspoängen från föregående år.

Jag utgår från att detta häfte hade ett stort informationsvärde, då studie- och yrkesvägledning ännu var så lite utbyggd. Vad kunde då en nybliven student få för information om den "ljusnande framtiden"? Inledningsvis nämns att vi lever i ett föränderligt samhälle som kräver att man hela tiden håller sig ajour med vad som händer. Särskilt stora förändringar väntades inom utbildningssystemet med bl a fasta studiegångar.

Att komplettera sina studier i efterhand var fortfarande något ovanligt. Det kunde ske genom korrespondensstudier, ferieskolor, särskilda kompletteringskurser eller genom självstudier. Kommunal vuxenutbildning fanns ännu inte utan endast dess föregångare kvällsgymnasier, som fanns i några få större städer, och Folkuniversitetets kursverksamhet i Stockholm och Göteborg. Av intervjuerna framgår att deltagarna sökte utbildningar som deras studentexamen gav dem behörighet till utan att i någon större utsträckning tänka på att det gick att komplettera.

Under rubriken "Utbildningskostnader och studiestöd" finns det nya studiemedelsystemet från 1965 beskrivit. 1968 var studiemedlen 7 980 kr per läsår, varav bidragsdelen den icke återbetalningspliktiga, utgjorde 25 procent. Tre och ett halvårs studier på socialhögskolan gav en skuld på lite drygt 20 000 kr. Efter detta följer en beskrivning av yrken som grupperats under olika rubriker beroende på innehåll och område. Under "Socialt

arbete, förvaltningsarbete" återfinns socionom. I beskrivningen av arbetsmarknaden sägs att det råder brist på utbildad personal och att framtidsutsikterna därför är goda. De olika linjerna beskrivs och uppgifter om ingångslöner lämnas. För socionomerna var dessa oftast placerade i KA 17 och det motsvarade då 2 140 kr. Som jämförelse kan nämnas att sjukgymnaster började i samma lönegrad, medan t ex arbetsterapeuter och sjuksköterskor startade i KA 12, 1 611 kr i månadslön. Att det var svårt att komma in på utbildningen visar följande data.

	Antal sökande		Antal antagna		Intagningspoäng	
	vt 67	ht 67	vt 67	ht 67	vt 67	ht 67
Sthlm	165	405	68	60	3,6*	4,1
Lund	111	272	66	60	3,0	3,9
Gbg	93	285	68	60	3,0	3,9
Örebro	53	176	68**	60	3,0	3,7
Umeå	37	213	72**	60	3,0	3,7

*) A=6 poäng, a=5, AB=4, Ba=3, B=2, C=0 poäng.

**) I siffran ingår sökande som överförts från övriga skolor och linjer. Det var således många sökande till varje plats. Under det följande läsåret kom utbildningsplatserna att öka med ett hundratal.

Till socialhögskolan kunde man också söka efter att ha genomgått tredje årskursen vid folkhögskola och särskild prövning i studentexamen. En annan möjlighet att bli socialarbetare utan att ha tagit studenten var att söka till Sköndalsinstitutet utanför Stockholm.

Tidsandan

Följande avsnitt tar upp tidsandan – svårfångad, men av så stor vikt för förståelsen av varför så många unga människor i slutet av sextioalet och början av sjuttioalet var intresserade av att välja ett socialt arbete. Vad

skapar tidsandan? Kan man säga att det är konkreta händelser som stimulerar en strömning, ett samhällsklimat men att detta samhällsklimat i sin tur producerar händelser? Som jag ser det finns det en dialektik här emellan. Man skulle kunna jämföra det med en älv och dess framfart genom landskapet. Det finns en huvudströmfåra som rinner lite snabbare än det omgivande vattnet, men den är inte oberoende av det, inte heller kan den flyta fram oberoende av enstaka händelser, t ex sandbankar, som tvingar floden att söka sig en ny väg. På samma sätt skulle man kunna karaktärisera tidsandan. Den flyter fram i en viss riktning, men påverkas av enstaka händelser som tvingar "tidsandan att ändra riktning något", denna nya riktning producerar nya händelser osv.

Vad har denna kohort av individer, födda 1948, upplevt under sin barndom och uppväxt? Eller om man tar en större grupp, de födda under fyrtioalet –finns det fortfarande något som skiljer ut dem från andra generationer?

Utvecklingen efter andra världskriget

Deltagarnas föräldrar, som i flertalet fall är födda på 10- och 20-talen och började arbeta på 30-talet, möttes av samtidens arbetslöshet när de gick ut på arbetsmarknaden. Socialdemokratiska partiet kom till makten i mitten av 30-talet och satsade på reformer av olika slag.

Under andra världskriget vände sig svenska folket vid en stor offentlig sektor och växande skatter. Det var en kostsam historia att sätta vårt försvar på fötter. Reformprogrammen, som kommit av sig under kriget, började att genomföras. Produktiviteten ökade, under 60-talet genomgick Sverige en strukturrationalisering utan motstycke. Industrin expanderade, men alltmer sällan behövdes det anställas mer folk, lönsamhet skapades med hjälp av automation, datorisering och stordrift. De tunga slitsamma arbetena höll på att försvinna. Baksidan av detta var en ökande produktivitet som krävde sina offer, personer som inte klarade av det ökande tempot. Arbetskraften fick flytta dit arbetstillfällena fanns, stora delar av landet avfolkades, många förlorade sina rötter och sin sociala trygghet. Välfärdssamhället fick allt fler utslagna att ta hand om.

Socialvården fick mer att göra, trots att "fattigsverige" ansågs som ett för länge sedan passerat stadium.

Sociala värderingsförändringar

Som jag tidigare hävdade så spelar tidsandan en stor roll för vilka värderingar och åsikter en generation omfattar. I själva ordet "tidsandan", finns en förväntan att det är något unikt att ha växt upp under en speciell tidsperiod. Det kan vara speciella händelser i och utom landet som påverkar rådande värderingar och uppfattningar. Det kan också vara nya idéer som påverkar händelseutvecklingen, som i sin tur skapar speciella händelser. Riktigt stora händelser skulle man kunna karaktärisera som skifte av paradigmen och frågan är om inte denna generation, födda efter kriget, varit med om sådana genomgripande förändringar. Om vi ser på vad som hänt inom landet under dessa 40 år från 1948, deltagarnas födelseår, fram tills nu, så är det oerhörda förändringar.

Bara som exempel kan nämnas att det 1950 inte fanns någon teve och endast ett program i radion. Ingen pratade om miljöförstöring. Det fanns inga bilvänliga köpcentra men ett väl utbyggt järnvägsnät. Sjuttio procent av mina deltagares mödrar var hemmafruar och nästan alla växte upp i hem med två föräldrar, där det var ovanligt att föräldrarna hade utbildning utöver folkskolan.

Ludvig Rasmusson (1983) har beskrivit den generation som föddes under 1940-talet. Rasmusson nämner att från 1965 till 1981 så minskade industrin med 136 000 arbetsplatser och för motsvarande period ökade den offentliga sektorn med 800 000 tjänster. Det var också enligt Rasmusson huvudsakligen inom den offentliga sektorn de så kallade "fyrtiotalisterna" fick arbete.

Fyrtiotalisterna är en stor grupp. Mellan åren 1941-1950 föddes i genomsnitt 123 000 barn per år. Decenniet dessförinnan, 1931-1940, föddes bara i genomsnitt 90 000 barn och decenniet efter, 1951-1960, 107 000 barn.

Rasmusson skriver vidare att den första riktiga tonårskulturen växte fram parallellt med ett ökat välstånd som möjliggjorde att tonåringarna kunde fortsätta att studera. År 1968 fanns det dubbelt så många studenter som fyra år tidigare. Det fanns alltså tillräckligt många ungdomar för att de skulle

skapa en egen kultur. Pengar till konsumtion av kläder, skivor och resor fanns som inte funnits tidigare. Studielån gav i princip alla möjlighet att läsa vidare på universitet och högskolor. Arbetsmarknaden, då främst tjänstemanna- och servicesektorn, behövde välutbildad arbetskraft. Det var bara att välja vilket område man ville arbeta inom. Ett problem var dock att de stora tonårskullarna gjorde konkurrensen om utbildningsplatserna hård.

Rasmussons bärande idé, i beskrivningen av denna generation, är iakttagelsen att denna grupp idag har ett stort inflytande över rådande värderingar och att många av dem sitter på poster som har den opinionsbildande makten. Rasmusson avgränsar sig i stora delar av sitt arbete till just denna opinionsledande grupp.

Det är den välutbildade eliten, de som en gång utgjorde studentvänstern, som var kärnan i Vietnamrörelsen och senare drev fram miljörelsen. De är främst, men inte bara, en Stockholmsföreteelse. (s 32)

Detta är kärnan, men gruppen i en vidare definition består av en bred intellektuell medelklass. Sverige har inte tidigare haft en sådan stor grupp akademiker. Rasmusson tror att det är en viktig grupp att studera om man vill förstå hur värderingarna påverkas och förändras i Sverige idag.

Gruppen socialarbetare, som jag arbetar med, faller således inom de vidare ramarna för denna grupp och några kanske också tillhör kärnan.

Vad är då så speciellt med denna generation? Vad har de upplevt som inte andra generationer erfarit? Rasmusson uppehåller sig mycket vid studentrevolten i Paris i maj 1968. Med den som utgångspunkt bygger han ett mönster av händelser som tillsammans bildar ett helt nytt sätt att tänka. Detta tillstånd skulle kunna betecknas som evigt radikal. Med start i Vietnamrörelsen i Sverige, som var en skola för att lära sig arbeta politiskt, har fyrtioalisterna fortsatt att driva en mängd politiska frågor och då ofta i samma form som Vietnamrörelsen genom protestaktioner, namnlister och demonstrationer. Det som hände 1968 var inte en engångsföreteelse.

Rasmusson anser att denna grupp vägrar att bli gammal och gå över till det konservativa lägret. De har aldrig varit hotade av en ny ungdomsgeneration då de alltid varit i en förkrossande majoritet p g a sitt stora antal – den

största generationen hittills under 1900-talet och troligtvis också under resten av århundradet. De har själva definierat vad som är radikalt och de håller fortfarande fast vid de definitionerna. Yngre generationer blir då mer reaktionära.

Ett annat kännetecken är massuppstånden, inte bara i politiken utan vid musikfestivaler, maratontävlingar och jättelika demonstrationer. Ju fler personer desto större övertygelse om att man gör rätt och tänker rätt. Det är gruppen som bestämmer. Från denna generation finns få starka ledare. Istället visade man ett politikerförakt, som ledde fram till ett anarkistiskt tänkande och att studentvänsterns ledare inte ville bli politiker.

Rasmusson skriver själv att han pressat sina teorier mycket hårt, nära det absurdas gräns, för att se om de håller. Det är på detta sätt jag också tolkat mycket av det föreliggande. Det är naturligtvis svårt att på något sätt mäta eller uppskatta hur stort inflyandet är och om det finns en kärna av de d Vietnamaktiva som fortfarande driver en mängd viktiga frågor.

Men framförallt kan vi se fyrtioalisternas intåg i medelåldern på hur de tagit plats i det samhälle som de så länge hölls utanför. De är inte bara objekt eller revolutionärer, deras kultur är inte längre en nöjeskultur eller protestkultur. De har nu själva tagit ledningen och makten (...) Därmed blir fyrtioalisterna naturligtvis också svårare att observera. (s 82)

Sammanfattning

De klassiska yrkesvalsteorierna tar främst fram de personliga faktorerna som förklaring till yrkesvalet. Två teorier försöker också mer systematiskt ta hänsyn till "yttre faktorer". Det är dels Sjöstrands försök till en integrerad teoriansats, dels Blau et al:s tankeschema för hur yrkesval och selektion kan gå till. Vad dessa två "teorier" mer har gemensamt är att de inte vill utge sig för att vara några teorier, beroende bland annat på att de inte har prövats empiriskt, och vad jag vet har heller inte senare gjorts några försök i den vägen. En trolig orsak till detta är att det inom ett forskningsprojekt, så som de traditionellt är upplagda, bjuder stora svårigheter att pröva dessa komplexa modeller.

I de tidiga teorierna tas sällan skillnader i pojkars och flickors valbeteende upp. Härnqvist och Graham konstaterade redan i början av 60-talet att pojkar går vidare för att nå ett önskat yrke och flickor för att de trivs i skolan. Wernersson och Lander kunde i sin studie av förskollärare konstatera att männen i mycket högre utsträckning än kvinnorna fått kontakt med yrket via kamrater. De gjorde också den reflexionen att det är marginalgrupper, i detta fall män som har erfarenheter och egenskaper som bryter mot erkända mönster, som väljer atypiska yrken. Här kunde ånyo konstateras att när nedgången i antal sökande till förskolläraryrket utbildningen började märkas så var den tydligast hos männen.

För mitt fokus, "vem blir socialarbetare?", var det betydligt svårare att finna relevant forskning. En av de mest användbara har varit Muel-Dreyfus arbete kring socialarbetare i Frankrike och Hultqvists undersökning av svenska socialarbetare. Muel-Dreyfus gör en utbildningssociologisk studie som visar på vikten av att utbildningen studeras i ett perspektiv av individens sociala historia. Denna historia karaktäriseras av ett socialt uppåtstigande som uttrycks i att föräldrarna vill att barnen skall bli lärare, för dem är socionom fortfarande ett okänt yrke. Men barnen är i opposition och vill välja ett "antiyrke", vilket socialarbetaryrket upplevs vara i jämförelse med läraryrket.

Under åttiotalet, upplever vi istället en kris i socionomutbildningen, det gäller inte bara här hemma, utan också i länder som USA och Australien. Getzel skriver att "reaganomics" i USA förorsakat nedgången i intresse för att arbeta socialt.

En intressant upptäckt gjordes av Carbino & Morgenbesser då de fann att nedgången i ansökningar till socionomutbildningen tidigt kunde spåras bland marginalgrupper. Från 1976-81 gick andelen män ner från 30 till 21 procent. Detta bekräftar Härnqvists hypotes om att det genom studier av marginalväljare, skulle vara möjligt att förutse förändringar i antalet ansökningar till olika utbildningslinjer.

I förlängningen av detta ligger att det kan vara vanskligt att tolka data om man inte samtidigt för in en tidsvariabel. Hur ser de sociala och samhällseliga förutsättningarna ut för den population man undersöker?

Rasmusson har i sin studie "Fyrtioalisterna" dragit konsekvenserna av vad dessa händelser kom att betyda för den generation som föddes under 1940-talet och hur detta yttrar sig i senare tid då de som vuxna återfinns på olika platser i samhället. Rasmusson menar att det var första gången i historien som en ungdomsgeneration fick sin egen tonårskultur. Den växte fram parallellt med den i samhället ökande tillväxten, vilket bland annat innebar en expanderande offentlig sektor, som behövde välutbildad arbetskraft. Den ökande tillväxten generellt sett medförde också att allt fler ungdomar bereddes möjligheten att läsa vidare och med införande av studiemedelssystemet, en möjlighet "för alla" att skaffa sig en högskoleutbildning. År 1968 var det dubbelt så många högskolestuderande som fyra år tidigare. Trots detta var det hård konkurrens om utbildningsplatserna, beroende på de stora barnkullarna under efterkrigstiden.

Rasmusson anser att denna grupp på grund av sitt stora antal, men också med sin specifika uppväxt, har vägrat att bli gammal, detta manifesteras bland annat i att de anser sig evigt radikala. Denna generation har ofta använt gruppen som påtryckningsmedel, då man i kraft av sitt stora antal anser sig veta bäst. Rasmussons bärande idé är att fyrtioalisterna har ett stort inflytande över rådande värderingar och att de finns med i den opinionsbildande makten, vilket i sin tur av många anses vara den verkliga makten i samhället.

Rossetti har i sin studie funderat mycket på varför hon själv blev socialarbetare och menar att vi alla bär med oss frukterna av de erfarenheter vi gjort tidigare i livet. Hon tror att vi har en drivfjäder som driver oss in i socialt arbete mer eller mindre medvetet. Det omedvetna är svårt att komma åt med traditionella forskningsmetoder. Detta yttrande får stå som ett frågetecken efter all den forskning jag tagit del av, men som bara delvis givit svar på frågan om "vem som blir socialarbetare".

Kapitel 3

Familjebakgrund och uppväxtförhållanden

För att kunna svara på frågan om hur en persons uppväxtförhållanden påverkat val av utbildning och yrke tvingas man ta hänsyn till en mängd olika faktorer. De oftast fokuserade är individens socialgruppstillhörighet och kön. Enbart dessa två faktorer förklarar en stor del av den varians som finns inom området. Andra tänkbara faktorer på individplanet kan vara begåvning, betyg i skolan, intressen etc. och på ett samhällligt plan är det då främst utbildningssystemets organisation. På det ideologiska planet, om man nu kan frikoppla ett sådant från samhällets mer konkret synliga verksamhet, har jag försökt att sätta in deltagarnas uppväxt i ett historiskt perspektiv, ett försök att fånga tidens anda (se föregående kapitel). De uppgifter som är samlade i Individualstatistikprojektet täcker en del av

dessa faktorer på individplanet. Det är i huvudsak dessa detta kapitel handlar om. Det gäller uppgifter från 1961, då deltagarna var 13 år gamla.

Data är av sådan art att det inte går att göra några analyser som på ett mer djupgående sätt skulle kunna belysa vilka som blir socialarbetare utifrån personliga egenskaper. Vad man däremot kan se är hur dessa olika personlighetsdrag tar sig uttryck i exempelvis val av olika fritidsaktiviteter, yrkesönsknings i årskurs sex eller faktorer som rör anpassning till skolan. Kapitlet innehåller också en jämförelse med följande högskolegrupper, socionomer från förvaltningslinjen, ekonomer, psykologer samt personer med en fil kand i beteendevetenskapliga ämnen. Dessa sista två är sammanslagna till en grupp. Även om det finns vissa skillnader dem emellan så är de inte av sådan art att sammanslagningen ger ett missvisande resultat.

Fortsättningvis markeras socionomer från social linje med (S), från förvaltningslinjen med (F), ekonomer med (E) samt beteendevetare och psykologer med (B/P).

Spelar socialgrupp någon roll?

Det hävdas att många av arbetarklassens barn skulle sökt sig till socialhögskolan därför att utbildningen av tradition inte varit så prestigeladdad. Fram till 1965 låg socionomutbildningen utanför universitets- och högskoleväsendet. Utbildning bedrevs vid socialinstitut i Stockholm, Göteborg, Lund och senare också Umeå.

Finns sådana skillnader mellan LING-materialets olika högskolegrupper? Låt oss först titta på den socialgruppsindelning som gjordes av Individualstatistikprojektet 1961.

Tabell 1. Socialgrupp efter högskolegrupp och kön. Andelar i procent

Social- grupp	Social		Förvaltning		Betr/psyk		Ekonom		Totalt	
	p	f	p	f	p	f	p	f	p	f
A	(20)	14	13	-	16	19	15	(38)	5	5
B	(20)	10	16	(25)	24	19	21	(46)	10	9
C	(13)	25	25	(19)	13	36	26	(8)	21	20
D	(7)	21	3	(19)	8	-	7	-	14	13
E	(33)	30	37	(31)	35	21	28	(8)	46	49
F	(7)	-	6	(6)	4	4	-	-	4	4
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	15	57	32	16	25	51	75	13	4651	4647

Socialgrupp är i denna indelning bestämd efter faders yrke och utbildning, där utbildning spelat den avgörande rollen för placeringen. I det närmaste alla män i socialgrupp A har en akademisk utbildning, de är akademiker av olika slag, officerare, direktörer, disponenter, m m, vilket motsvarar socialgrupp I. Socialgrupp B är tjänstemän med real- eller studentexamen. I grupperna C, D, och E har fadern enbart folkskola. Deras yrkesbeteckning är i nyss nämnd ordning, lägre tjänstemän/småföretagare, bönder samt arbetare. F betyder att uppgift saknas. Att socialgrupp i stora delar motsvarar utbildningsnivå är för mina avsikter bra, då jag är ute efter att se om det finns några skillnader mellan hem som har olika lång utbildningstradition.

Det är vanligare att pojkar från arbetarhem väljer en akademisk utbildning än flickor från samma bakgrund. Bland flickor är det väldigt få som kommer från arbetarhem, där kommer istället den övervägande delen från akademiker- och tjänstemannahem. Socionomflickorna utmärker sig genom att så många kommer från jordbrukarfamiljer, inte mindre än 20 procent. Detta är en uppseendeväckande stor andel då jordbrukargruppen i Individualstatistikundersökningen endast utgör 13 procent. Vad är det som gör att flickor från landet söker sig till socialhögskolan när de inte alls finns

representerade bland beteendevetare/psykologer eller ekonomer? En trolig orsak kan vara att socialhögskolan är en bunden utbildning med ett känt yrke som mål. Det upplevs säkert som mindre "skrämmande" än att börja läsa vid de s k fria fakulteterna. Det är inte heller någon prestigeutbildning. Jag återkommer till det vid redovisandet av intervjuerna i kapitel fyra.

Socialgrupp är som tidigare sagts helt baserad på faders utbildning och yrke. Om vi tittar på moders yrke så visar det sig att de inte förvärsarbetar i tillnärmelsevis lika stor utsträckning som männen, 68 procent är hemarbetande. De som arbetar utanför hemmet är oftast arbetare eller lägre tjänstemän, 11 respektive 10 procent. Det finns några få akademiker och högre tjänstemän utan akademisk examen. Det är troligen få av mödrarna som redovisas som förvärvsarbetande om de arbetat i ett jordbruk. Jag utgår då ifrån att det är ett familj jordbruk där både man och kvinna arbetar tillsammans, till skillnad från lantarbetare som räknas till gruppen arbetare.

Vilken utbildning hade föräldrarna?

Jag går härmed över till att redovisa föräldrarnas utbildning.

Tabell 2. Moders utbildning efter högskolegrupp och kön. Andelar i procent.

Utbildning	Social		Förvaltning		Betr/psyk		Ekonom		Totalt	
	p	f	p	f	p	f	p	f	p	f
Folkskola (73)	67		72	(81)	68	61	66	(38)	86	86
Realskola (13)	25		22	(19)	28	22	26	(23)	11	11
Studentex (13)	7		3	-	4	12	5	(15)	2	2
Akad. ex	-	2	3	-	-	6	3	(23)	1	1
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	15	57	32	16	25	51	75	13	4651	4674

För jämförbarhetens skull finns också faders utbildning med även om den avspeglas i socialgruppsindelningen.

Tabell 3. Faders utbildning efter högskolegrupp och kön. Andelar i procent.

Utbildning	Social		Förvaltning		Betr/psyk		Ekonom		Totalt	
	p	f	p	f	p	f	p	f	p	f
Folkskola (57)	75		71	(75)	58	61	63	(15)	84	85
Realskola (14)	9		10	(12)	4	6	12	(23)	7	6
Studentex (7)	4		6	(6)	17	20	11	(23)	5	6
Akad. ex (21)	12		13	(6)	21	12	14	(38)	4	3
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	15	57	32	16	25	51	75	13	4651	4647

Den vanligaste utbildningen bland föräldrarna är folkskola, i genomsnitt något över 60 procent för högskolegruppen. I totalgruppen är motsvarande antal runt 85 procent. Redan detta visar att högskolegrupperna klart skiljer sig från årskullen i sin helhet. Det är ju ett känt faktum att föräldrars utbildning påverkar barnen i deras val av utbildning och yrke. Min fråga blir då, finns det några skillnader mellan olika grupper av högskolestuderande?

Om vi tittar på faders utbildning så har en uppseendeväckande stor andel av flickorna som senare kom att välja ekonomlinjen haft en far som läst vidare. Enbart 15 procent har folkskola som enda utbildning, detta att jämföra med 63 procent av pojkarna som valde samma linje. Den högsta andelen fäder med endast folkskola har förvaltnings- och socialsacionomerna.

Moders utbildning har inte varit avgörande för indelning i socialgrupp men naturligtvis spelar hennes utbildningsbakgrund roll för barnen i familjen, då modern oftast hade störst daglig kontakt med barnen. Den högsta andel mödrar med utbildning efter folkskolan har även här flickor (E), 62 mot 19 procent för (F). På de övriga linjerna utgör andelen mödrar med utbildning över folkskolenivå 39 procent för (B/P) och 33 procent för (S). Hur ser det då ut för pojkarnas del? Här finns inte några ytterlighetsgrupper som bland flickorna, istället varierar det mellan 27 och 34 procent när det gäller mödrar med utbildning utöver folkskolan.

Flera forskare har konstaterat att moderns skolbakgrund är av betydelse. Svensson (1972) har i sina studier av samband mellan hembakgrund och prestationsnivå refererat till bl a Frankel, som konstaterar att moderns skolbakgrund är avsevärt högre bland "överpresterare" än bland "underpresterare".

Att vara enda eller första barnet

Under mina studier på socialhögskolan hörde jag många gånger att det att vara första eller enda barnet skulle vara en inte så ovanlig bakgrund hos dem som sökte socialhögskolan. Att just dessa barns behov av att "ta hand om" skulle tillfredsställas genom detta yrkesval. Det visar sig här att socialarbetarna inte var någon speciell grupp. Det var istället förvaltarna, och då framförallt flickorna, som avvek. 81 procent av flickor (F) mot 39 procent för (S) var första eller enda barnet. För pojkarna var det något jämnare siffror, 63 procent för (F) och 40 procent för (S). Av de fyra högskolegrupper jag jämför i detta kapitel hade social linje, både pojkar och flickor, lägst andel.

Testpoäng och betyg

En faktor som man ofta hänvisar till vad gäller individens tidiga utbildningsval, se t ex LING-rapport nr 5 (1984), är individens egen förmåga

mätt med begåvningsstest. Här är det generella faktorer som tänkes påverka valet, inte direkt till ett specifikt yrke, utan mer önskan om att läsa vidare. I de begåvningsstest som gavs till deltagarna 1961 fanns ett verbalt, ett spatialt och ett logiskt-induktivt test. Om man delar in utfallet av dessa test i fyra kvartiler faller samtliga fyra högskolegrupper inom eller alldeles i närheten av den fjärde kvartilen, som utgörs av de högsta värdena. Dessa grupper har också bra betyg. För att antas på socialhögskolan, som var och fortfarande är en spärrad utbildning, krävdes vid denna tid relativt höga betygspoäng.

Tabell 4. Betyg i matematik och svenska samt summa testresultat, uppdelat på högskolegrupp och kön.

Utbildning	Social		Förvaltning		Betyv/psyk		Ekonom		Totalt	
	p	f	p	f	p	f	p	f	p	f
Betyg: ma	3,5	4,1	3,8	4,1	4,2	4,3	4,0	4,5	3,2	3,2
sv	4,1	4,4	3,8	4,4	4,4	4,6	4,0	4,4	3,0	3,4
Testresultat	72,7	75,2	74,9	79,8	81,8	83,7	77,8	86,9	65,5	62,8

Flickorna på de två olika linjerna vid socialhögskolan hade samma genomsnittliga betygsvärden för svenska och matematik. Man kunde tänka sig att de flickor som senare kom att välja social linje inte skulle ha så höga betyg i matematik som dem som valde förvaltningslinjen eftersom den innehåller mycket budget- och redovisningsarbete. Pojkarna har något lägre betyg och likaså testvärden.

I de två andra jämförelsegrupperna har flickor (E) det högsta genomsnittsbetyget i matematik och höga poäng på testet talserier. Här är det lättare att urskilja ett intresse. Psykologerna är överlägsna både på det verbala och det logiskt-induktiva testet. Psykologlinjen var spärrad liksom socialhögskolan och krävde höga intagningspoäng vilket automatiskt leder till en hård gallring. Man skulle kunna tänka sig att studerande med höga betyg i första hand sökte sig till dessa utbildningar för att få användning för sina meriter. Det är intressant att se att beteendevetarna, som läste en helt

ospärrad linje, ändå har den näst högsta "summa testpoäng" och även betyg efter psykologgruppen. Många av socionomerna har först läst psykologi, pedagogik eller sociologi och sedan sökt till socialhögskolan. Dessa två grupper har således mycket gemensamt.

Planer inför framtiden

Elevernas utbildningsplaner i trettonårsåldern är spännande att ta del av när man "sitter med facit i hand". Första delfrågan tog upp elevernas planer angående fortsatt skolgång. Tänkte de fortsätta i folkskolan årskurs 7 eller gå vidare inom enhetsskolan eller till real- eller flickskola? Om vi som jämförelse tittar på hur många som totalt sett tänkte läsa vidare, det gäller då alla som ingick i Individualstatistikmaterialet, så skilde det sig markant mellan de elever som gick folkskolan och de som gick i den nya skolformen, enhetsskolan. Av eleverna i folkskolan var det 46 procent som tänkte sig gå vidare i real- eller flickskola, mot 62 procent av eleverna i enhetsskolan som avsåg att välja en ämneskombination med tyska i årskurs 7, det realskoleliknande alternativet. Det var framförallt eleverna på landsbygden som bidrog till den ökande andelen av teoretiska studieval i enhetsskolan (Härmqvist, 1965).

Nästa fråga handlade om föräldrarnas inflytande över barnens val av klass, där fanns bara små skillnader utan betydelse. Frågan därefter är mer intressant, "Har du även själv lust att gå till denna klass?". Här finns en skillnad inom gruppen socialarbetare. Pojkarna var i mycket större utsträckning än flickorna osäkra på sitt val av klass, 20 procent av pojkarna visste inte om de valt rätt mot ingen bland flickorna. Dessa pojkar avviker även från övriga grupper. I genomsnitt i hela högskolegruppen har 96 procent svarat ja på denna fråga.

"Hur många år ytterligare räknar du med att gå i skolan?"

Pojkar (S) och flickor (F), samt de som kom från lägre socialgrupper har visat en större villrådighet i studievalet. Socialgrupp är troligtvis en starkare förklarande variabel i denna ålder än tidiga yrkesplaner. Det finns dock intressanta skillnader mellan de olika grupperna. På den direkta

frågan om de tänkte ta studentexamen, vilket de flesta av dem faktiskt kom att göra, så svarar endast 28 procent av pojkar (S) och 36 procent av flickor (F) ja. Detta att jämföra med 45 respektive 43 procent bland dem som valde enligt traditionella könsrollsmönster. En mycket målmedveten grupp är flickor (B/P) där 78 procent har sagt att de tänker ta studenten, detta hänger troligtvis också samman med deras höga poäng på begåvnings testen. Enkäten 1980 visar att variabeln "intelligens enligt mätningar vid 13 års ålder" har sitt största genomslag i frågor om tilltro till egen förmåga (LING 5).

Man kan alltså konstatera att socionomgruppen även som helhet haft lägre utbildningsambitioner än jämförelsegrupperna. Detta kan vara en spegling av sämre tilltro till egen förmåga att klara teoretiska studier jämfört med de två andra grupperna.

Yrkesönskingar

Deltagarna i Individualstatistikundersökningen 1961 ombads att skriva ner sina yrkesönskingar. De yrkesgrupper jag jämför, socialarbetare, förvaltare, ekonomer, psykologer och beteendevetare, är relativt okända för ungdomar i trettonårsåldern. Det är följaktligen väldigt få som "kunnat förutsäga" sitt kommande yrke. Det finns några manliga ekonomer som önskade att bli affärsmän respektive gå på handelsskola. Tre flickor på samma linje har angivit kontorist och en flicka som senare kom att gå social linje ville bli kurator. Det är inte många bland sammanlagt 260 svarande .

Tabell 5. Yrkesönskingar 1961. Andelar i procent.

Yrke	Social		Förvaltning	
	p	f	p	f
Akademiska	(28)	12	27	(14)
Lärare		41	7	(21)
Tekniker	(7)		30	
Försvar/civilflyg		5	10	(7)
Kontor		3		(21)
Handelsflottan	(15)		3	
Vård		29		(29)
Stat & kommun	(15)		7	
Jord & skogsbruk	(7)		3	
Yrkesskola	(21)	5	10	
Vet ej/ej svar	(7)	5	3	(7)
Totalt	100	100	100	100
Antal svarande:	15	57	32	16

Vad visar denna jämförelse? Att i trettonårsåldern förutäga sitt kommande yrke är svårt. Helt utan systematik är dock inte yrkesvalen och det går att göra vissa förutsägelser om denna grupps kommande yrkesverksamhet. Om vi ser dem alla som en grupp tonåringar, som kom att läsa vidare efter studentexamen, så visar deras val att många redan här hade den insikten. Bland både pojkar och flickor dominerar val av yrken som kräver en lång teoretisk utbildning. Bland flickorna är det lärar- och vårdyrkena och bland pojkar (F) någon typ av tekniker som är den vanligaste yrkesönskingen. Bland pojkar (S) finns inget typiskt yrkesval, utan de är en mycket heterogen grupp.

Kontorsyrket är inget blivande socialarbetare kan tänka sig, men däremot flickor (F). Att bli tekniker, att jobba för stat eller kommun, yrken inom jord- och skogsbruk samt yrken som kräver yrkesskola är det nästan inga flickor som önskar sig.

Manliga socialarbetare avviker från de övriga genom att nästan dubbelt så många vill ha ett yrke som innebär att man får sin utbildning på yrkesskola,

samma sak gäller för jobb inom statlig och kommunal verksamhet. Skillnaden blir än tydligare om man delar in yrkena i "högstatus" respektive "lågstatusyrken".

Tabell 6. Indelning av yrkeskategorierna i hög/lågstatusgrupp, efter kön. Andelar i procent.

		Social	Förvaltning	Betv/psyk	Ekonom
Pojkar	hög	(34)	74	68	63
	låg	(66)	26	32	37
		100	100	100	100
Flickor	hög	55	(42)	64	(54)
	låg	45	(58)	36	(46)
		100	100	100	100

I högstatusyrken ingår de fyra första yrkeskategorierna enligt tabell 5. Pojkar (S) önskade sig ett högstatusyrke i klart mindre utsträckning än övriga grupper. Detta tror jag hade stor betydelse för yrkesvalet, då socialarbetaryrket inte har någon prägel av att vara ett högstatusyrke. De andra pojkarnas önskan om att bli "något stort" spelade säkert på motsvarande sätt roll för deras framtida val. Av pojkar (F) valde 74 procent ett högstatusyrke mot 34 procent på social linje. De två andra grupperna, blivande beteendevetare/psykologer och ekonomer, är ungdomar som också gärna ville ha ett högstatusyrke, 68 respektive 63 procent.

För flickornas del är det förvaltarlinjen som avviker, dock inte riktigt lika markant som pojkar (S). Störst andel högstatusönsknings har flickor (B/P).

Fritidsintressen

I Individualstatistikmaterialet ingick ett antal frågor om vad man tyckte om att göra när man var ledig. Fritidsfrågorna handlade om hur många böcker, serietidningar och dagstidningar man läste, om man tittade på teve, gick på bio eller lyssnade på radio.

En vidare utveckling av frågeområdet fritidsaktiviteter var ett antal sysselsättningar som presenterades för deltagarna och som de fick prioritera emellan. Sysselsättningarna sorterades i sex olika kategorier, intresseområden. Just dessa intresseområden kom att visa på de mest intressanta skillnaderna. De var som följer:

Friluftsbetonade: ex. simma, göra långa promenader.

Verbala: ex. skriva brev, lära sig främmande språk.

Tekniska: ex. konstruera maskiner, reparera en cykel.

Husliga: ex. laga mat, stryka kläder.

Sociala: ex. spela teater, vara ledare i en klubb.

Kontorsbetonade: ex. skriva maskin, använda räknemaskiner.

Tabell 7. Intresseområdenas medeltal, pojkar, avvikelser från genomsnittet för pojkarna i mitt urval.

Intr. omr.	Social	Förvaltning	Betv/psyk	Ekonom	Totalt
Friluft	+0,71	-0,04	-0,84	+0,15	15,66
Verbal	-0,41	+0,09	+0,70	-0,18	10,48
Teknisk	-0,18	-0,37	-0,19	+0,26	14,51
Huslig	+1,07	+0,23	-0,26	-0,24	3,26
Social	+0,83	-0,16	+0,13	-0,07	8,37
Kontor	-1,18	+0,12	+0,76	+0,09	7,74

Anm. Totalt betyder de fyra högskolegrupper som finns i tabellen. Ett medelvärde är här framräknat för dessa fyra grupper.

Tabell 8. Intresseområdenas medeltal, flickor, avvikelser från genomsnittet för flickorna i mitt urval.

Intr. omr.	Social	Förvaltning	Betr/psyk	Ekonom	Totalt
Friluft	-0,44	+0,04	+0,34	+1,09	13,46
Verbal	+0,19	-2,28	+0,60	-0,40	11,49
Teknisk	-0,28	+1,85	-0,63	+1,49	6,15
Huslig	+0,10	+0,02	-0,10	-0,14	9,69
Social	+0,69	-0,21	-0,21	-2,21	11,57
Kontor	-0,22	+0,59	-0,02	+0,41	7,77

Anm. Totalt betyder de fyra högskolegrupper som finns i tabellen. Ett medelvärde är här framräknat för dessa fyra grupper.

De mest populära intresseområdena för pojkar var de som hade med någon form av friluftsliv, teknik eller verbala aktiviteter att göra. För flickorna var det också friluftsliv och det verbala intresseområdet, men på tredje plats kom sociala aktiviteter istället för teknik.

Om vi börjar med flickorna så ser vi att flickor (E) och (F) är betydligt mer intresserade av teknik och kontorsbetonade göromål än sina systrar på de mer kvinnodominerade linjerna. Flickor (S) gillar inte kontorsarbete och de är inte i lika hög grad intresserade av friluftsliv som de andra grupperna. Beteendevetarna och psykologerna föredrar verbala aktiviteter. Flickor (S) är den grupp som är mest socialt intresserad. Minst intresse för sociala aktiviteter visar flickor (E).

Pojkar som kom att välja social linje avviker på flera sätt. De väljer inte lika ofta som de andra fritidsaktiviteter inom den verbala domänen, t ex att skriva brev eller läsa en bok. Det område där dessa pojkar är mest avvikande är inom kontorsområdet. Detta är intressant i perspektivet av att socialt arbete till stora delar består av arbetsuppgifter inom just det området. Pojkar (S) väljer oftare husliga respektive sociala intresseområden.

Det ligger en fara i att enbart visa på skillnader för att på detta sätt få en grupp att framstå som annorlunda. En av mina poänger i detta arbete är dock att försöka härleda nuvarande yrkestillhörighet från tidiga influenser i deltagarnas liv. Därför är det mycket frestande att plocka fram skillnader mer än likheter. Just i detta fall är skillnaderna många, varför jag dristar

mig till att påstå att olika intresseområden attraherar grupper av ungdomar med olika läggning. Dessa intressen kan i sin tur förespegla kommande yrkesval.

Sammanfattning

Resultatet av mina analyser av Individualstatistikmaterialet kan sammanfattas i följande punkter:

- Bland socialarbetarna kommer relativt sett fler från arbetarhem än från akademikerhem och förvånansvärt många flickor kommer från jordbrukarhem.
- Pojkar (S) föredrar i åk 6 mer än andra pojkar sysselsättningar som är sociala, husliga och friluftsbetonade. De är mindre intresserade än andra av kontorsanknutna sysselsättningar.
- Yrkesönskningar i trettonårsåldern stämmer dåligt med yrkesval senare i livet. Pojkar (S) och flickor (F) har oftare än andra önskat yrken med låg status.
- En av flickorna har lyckats förutsäga sitt yrke. Det är vanligare att flickorna vill bli lärare eller något inom vårdsektorn.
- Flickornas val av fritidsintressen speglar deras kommande yrkesval. Blivande socialarbetare föredrar sociala, verbala och husliga aktiviteter framför teknik och kontor. De flickor som senare blev förvaltare eller ekonomer var mer intresserade av teknik och kontorsanknutna aktiviteter.
- Pojkar (S) och flickor (F) var mer osäkra än övriga när det gällde att förutsäga framtida studier.

Sammanfattningsvis kan sägas att det inte går att förutsäga sitt blivande yrke så tidigt som i 13-årsåldern, men yrkesönskningarna indikerar vilken ambitionsnivå man har. Marginalgrupperna förefaller ha en lägre ambitionsnivå eller sämre tilltro till egen förmåga både vad gäller yrkesval och

framtida utbildningsplaner. Intressen i trettonsåldern verkar däremot ha ett visst samband med yrkesvalet. De klassiska yrkesvalsteorierna visade här sin användbarhet. De betonar de individuella faktorernas betydelse för yrkesvalet.

Kapitel 4

Valet av socialhögskolan

Inledning

Det föregående kapitlet byggde på uppgifter lämnade 1961, då deltagarna var 13 år gamla och beskrev deras sociala bakgrund, tidiga utbildning och intressen. I detta kapitel behandlas material från de intervjuer som gjordes 1982/83. I början av LING-projektets gemensamma intervju ställs frågan "Hur kom det sig att du blev?", i detta fall socionom. Denna fråga, som är huvudfrågan, följs upp av några delfrågor, bl a "När bestämde du

dig?", "Har du funderat på något annat yrke?", "Vad tyckte dina föräldrar att du skulle bli?".

I den del av intervjun som gjorts enbart med socionomerna finns också frågor om yrkesvalet. Dessa olika frågor speglar således deras funderingar innan själva valet, om än retrospektivt.

När jag bearbetade intervjuerna blev jag ånyo påmind om vilken stor betydelse deltagarnas uppväxtmiljö haft för att de senare kom att bli socialarbetare. Jag beslöt därför att börja varje avsnitt med att redovisa hur man sett på föräldrarnas inflytande över yrkesvalet och deras allmänna inställning till skolan samt hur deltagarna resonerat kring valet av fortsatt utbildning efter folk- eller enhetsskolan. Detta har för de allra flesta haft ett avgörande inflytande över om de kom att skaffa sig en högskoleutbildning. Det är endast tre personer, alla kvinnor, som inte gått raka vägen genom utbildningssystemet utan först i efterhand läst in gymnasiekompetens eller gått via folkhögskolan för att bli behöriga att söka till socialhögskolan.

Jag har i denna framställning också tagit hänsyn till deltagarnas kön och sociala bakgrund. Indelningen efter social bakgrund följer den tidigare redovisade indelningen (jfr tabell 1). Jag har här sammanfört de fem grupperna till tre.

Tabell 9. De intervjuade socialarbetarna uppdelade på kön och socialgrupp.

Socialgrupp	män	kvinnor
Arbetare och jordbrukare	4	8
Tjänstemän och personer med egna mindre företag	5	9
Akademiker och personer med egna större företag	<u>2</u>	<u>5</u>
Summa antal	11	22

Först redovisas svaren från dem som kommer från arbetar- och jordbrukarhem, därefter de från tjänstemannahem eller småföretagarbakgrund och sist deltagarna från akademikerhem. Svaren är

kategoriserade under de två huvudrubrikerna, "Uppväxtvillkor" som behandlar skoltiden och "Motiv för yrkesval" som gäller faktorer aktuella närmast i tid före själva valet av socionomutbildningen.

Generellt sett i hela intervjuaterialet är det inte så stora skillnader mellan antal förvärvsarbetande mödrar i de olika socialgrupperna, men det finns några skillnader. Inte oväntat är frekvensen högst bland arbetarhemmen, fyra av sju arbetar utanför hemmet. I akademikerhemmen förvärvsarbetar ingen av kvinnornas mödrar, men båda mödrarna till männen i samma grupp. Vad gäller jordbrukarhemmen har jag svårt att se varför mannen skall registreras som förvärvsarbetande medan kvinnan inte gör det, om hon inte har ett arbete utanför det gemensamma familj jordbruket. I totalpopulationen är 70 procent av kvinnorna hemmafruar, vilket motsvaras av 67 procent i min intervjupopulation. Som jämförelse kan nämnas att bara en enda av denna undersöknings kvinnor är hemarbetande.

När det gäller kvinnor från arbetar- och jordbrukarhem har jag beslutat att i själva redovisningen skilja mellan kvinnor från arbetarhem och dem från jordbrukarhem. Föräldrarna har samma utbildning men uppväxtvillkoren är troligtvis olika. Ytterligare en anledning till denna uppdelning är att kvinnor från jordbrukarhem är överrepresenterade i denna undersökning och frågan uppkommer då varför så många från jordbrukarhem har valt att bli socionomer. I det totala Individualstatistikmaterialet utgör denna grupp 13 procent, bland kvinnorna på social- respektive förvaltningslinjen utgör de 20 procent. I mina två kontrollgrupper, beteendevetare/psykologer och ekonomer, finns det inte några kvinnor från jordbrukarhem. Kvinnor från arbetarhem är däremot underrepresenterade i relation till det totala antalet, de utgör 30 procent och totalt sett kom 48 procent av kvinnorna från arbetarhem. Ändå är andelen större jämfört med beteendevetare och psykologer (22 procent) och mycket större jämfört med ekonomer (8 procent).

I den intervjuade gruppen, som är underlag för denna redovisning, finns det fyra kvinnor från arbetarhem och fyra kvinnor från jordbrukarhem. Bland männen finns det endast en som har jordbrukarbakgrund.

Båda grupperna är intressanta på så vis att det inom dem finns de tre personer som började arbeta efter den obligatoriska skolan och först senare

via folkhögskola respektive kommunal vuxenutbildning fått behörighet till högskolestudier. De är alla kvinnor, en från arbetarhem och två från jordbrukarhem.

Kvinnor från arbetarhem

Uppväxtvillkor

Vi börjar med kvinnorna från arbetarhem, (K1 - K4), ingen av föräldrarna har mer än folkskola. Två av mödrarna är hemmafruar och två arbetar utanför hemmet, dessa mödrar är tvungna att arbeta då de ensamma har ansvaret för familjen efter en skilsmässa. Båda familjerna har det kärt ekonomiskt, det är därför viktigt att barnen får en yrkesutbildning och därmed snabbt kan komma ut och jobba. Kvinnorna från denna bakgrund går en handelsutbildning och börjar sedan arbeta (K1, K3). Mödrarna tycker att det är fullt tillräckligt med realskola och en kortare yrkesutbildning. De ställer sig i det ena fallet tvekande och i det andra direkt avvisande till att deras barn efter ett tag vill fortsätta att studera när nu vederbörande redan har ett bra arbete som sekreterare. Med hjälp av studielån kan de välja att läsa vidare oberoende av föräldrarna.

Den tredje kvinnan möter också ett visst motstånd hemma mot fortsatta studier efter det att hon arbetat på lasarett och enligt föräldrarnas åsikt redan har ett bra jobb (K2). Den fjärde kvinnan har föräldrar med en mycket positiv inställning till studier:

!.../ det är ju någonting ändå deras grundinställning påverkar ju en som liten och det var ju det att ... vi har inte fått studerat ... eller läs ta den här möjligheten så det påverkade en nog. (K4)

Av de två kvinnor som haft en ensamstående mor hade en av mödrarna trots sin tveksamhet till fortsatta studier grundinställningen att "om man har läshuvud så skall man använda det", men målet är en bra yrkesutbildning, som är lika med yrkesskola för sonen och handelsgymnasium för dottern (K3). Modern utgör här ett starkt stöd för att hennes dotter skall läsa vidare, både vid övergången till gymnasiet och senare vid fortsatta studier på socialhögskolan.

Kamrater och lärare har också spelat en roll för att kvinnorna gått vidare. Dock är lärarnas engagemang inte lika tydligt som för män från motsvarande socialgrupp.

Motiv för yrkesval

I denna grupp om fyra kvinnor har endast en gått "raka vägen" från obligatorisk utbildning till gymnasiet och vidare till socialhögskolan (K4). De andra tre har arbetat olika länge mellan ungdomsskolan och socionombildningen (K1, K2, K3). En av dessa tre slutade skolan efter en ettårig handelsutbildning och blev därför tvungen att komplettera på kommunal vuxenutbildning för att få gymnasiekompetens (K1).

De två kvinnorna med ensamstående mödrar har nämnt om de speciella omständigheter som rådde i hemmet. Vid skilsmässa tillsattes, vid denna tid, en barnavårdsman av de sociala myndigheterna som skulle se till barnets omvårdnad och uppfostran. Den ena kvinnan nämner denna barnavårdsman som en bidragande orsak till att hon senare kom att tänka på socialarbetaryrket (K3). Motiveringen var att hon ville bli en mycket bättre socialarbetare än de barnavårdsmän hon mött och huvudsakligen haft negativa erfarenheter av. Den andra kvinnan refererar till sin totala uppväxtsituation, som mer indirekt påverkat hennes tankar på att välja detta arbete.

Ja jo, dels så tror jag att det beror på mitt ursprung att ... att vi hade det jätteknepigst hemma... och jag ville få lite kunskaper om det då om vi säger, sedan var det ju en politisk medvetenhet som kom då ...så där i slutet av 60-talet och ja början på 70 då man ville förändra världen ...i alla fall en del av den !.../ (K1)

Denna kvinna har funderat mycket över varför man väljer att jobba med människors problem, om det är så att man eventuellt har en masochistisk läggning? Båda kvinnorna har nämnt möjligheten att komma framåt som en av orsakerna till att välja fortsatta studier. Genom att studera visar man att man faktiskt kan och duger någonting till, vilket ger ett större självförtroende. Det ger, hoppas man, också ett arbete med större självständighet än sekreteraryrket.

Den tredje kvinnan (K2) har också hänvisat till sin egen bakgrund. Hon hade, som hon påpekar, ett socialt intresse redan i gymnasiet. Intervjupersonen har alltid varit intresserad av sociala orättvisor, som hon även själv känt av, denna erfarenhet gör att hon i sitt nuvarande arbete som kurator känner överkrav på sig själv att kunna reda ut alla situationer för folk som misslyckats. Hon slutar skolan efter gymnasiet och bor utomlands. Där arbetar hon med olika yrken. Hon är dock inställd på att skaffa sig en yrkesutbildning och återvänder till Sverige för att börja på en dylik. I första hand vill hon bli sjuksköterska, men när hon inte kommer in där blir det socionomutbildningen istället.

Den fjärde kvinnan, (K4), som haft föräldrar med en mycket positiv inställning till skolan och växt upp med förväntningar om att hon skall läsa och "bli någonting", har också utan avbrott gått igenom utbildningssystemet. En kamrat som sökt till socialhögskolan pratar med henne om socionomyrket och det väcker ett nytt intresse. Tidigare har hon varit helt inriktad mot läraryrket, hon tycker om skolan, men under de sista åren i gymnasiet förstår hon att lärarnas arbetssituation inte riktigt är vad hon tidigare föreställt sig.

Vad som utmärker denna grupp i jämförelse med de andra är deras egna upplevelser och erfarenheter av sociala orättvisor och problem. De refererar oftare till inre faktorer, typ egna problem i uppväxten eller erfarenheter inom familjen, än de andra grupperna. Man har själv fått känna på hur det är att ha ekonomiska svårigheter eller att ha en myndighetsperson som "lägger sig i familjeangelägenheter". Kraven känns därför också mycket stora för denna grupp att klara av att vara en bra socialarbetare. Alla fyra kvinnorna har naturligtvis inte "samma" upplevelser, men det är bara en av dem som inte nämner något om självupplevda orättvisor. Det är den enda av kvinnorna som utan avbrott tagit sig igenom skolsystemet (K4).

Kvinnor från jordbrukarhem

Uppväxtvillkor

Hur ser hemförhållandena ut för de kvinnor som kommer från jordbrukarfamiljer (K5-K8) och hur har de påverkat deras inställning till högre studier? Dessa kvinnor har alla växt upp på landet med båda föräldrarna. Föräldrarnas utbildning är för fäderna folkskola medan två av mödrarna har längre utbildning. En av dem har realskola och en studentexamen och arbetar som lärare. Hon är för övrigt den enda som arbetar utanför hemmet. Övriga mödrar arbetar inom lantbruket eller, som det officiellt står, som hemmafruar.

En av jordbrukarkvinnorna (K5) tycker att hon haft en skyddad och harmonisk uppväxt på landet. Hon känner sig blyg och lydig i skolan. Lärarna tycker att hon skall gå vidare till realskolan. Det är för övrigt utmärkande för alla kvinnornas upplevelse av skoltiden att lärarna spelade en stor och ibland avgörande roll för att de kom att gå vidare.

!...! och läraren likaså han var ju !...! han styrde ju oss helt och hållet kan man säga ... genom att sätta upp betygen på dem som ville söka !...!
(K6)

Med bra betyg blir det lättare att gå vidare. För flickorna på landet är det inte givet att kamraterna läser vidare, utan man får ibland ensam hyra rum i närmsta ort med realskola eller så får man resa långt varje dag. Det är inte alltid ekonomin är så god i dessa familjer, en viss oppoffring krävs således från familjens sida. Det yttrar sig t ex i att i en av familjerna har man bara råd att ha ett barn i skola samtidigt.

Två av kvinnorna (K5, K6) har gått raka vägen genom utbildningen till socialhögskolan. Där har föräldrarna varit positiva till att deras dotter läst vidare och gett sitt moraliska stöd, även om de kanske inte kunnat ge något mer praktiskt stöd eller råd angående högre utbildning.

För de två andra kvinnorna har vägen inte varit "lika rak". För den ena av dem (K7) var det modern, lärare, som tyckte att dottern skulle gå flickskola

via folkhögskola respektive kommunal vuxenutbildning fått behörighet till högskolestudier. De är alla kvinnor, en från arbetarhem och två från jordbrukarhem.

Kvinnor från arbetarhem

Uppväxtvillkor

Vi börjar med kvinnorna från arbetarhem, (K1 - K4), ingen av föräldrarna har mer än folkskola. Två av mödrarna är hemmafruar och två arbetar utanför hemmet, dessa mödrar är tvungna att arbeta då de ensamma har ansvaret för familjen efter en skilsmässa. Båda familjerna har det kärt ekonomiskt, det är därför viktigt att barnen får en yrkesutbildning och därmed snabbt kan komma ut och jobba. Kvinnorna från denna bakgrund går en handelsutbildning och börjar sedan arbeta (K1, K3). Mödrarna tycker att det är fullt tillräckligt med realskola och en kortare yrkesutbildning. De ställer sig i det ena fallet tvekande och i det andra direkt avvisande till att deras barn efter ett tag vill fortsätta att studera när nu vederbörande redan har ett bra arbete som sekreterare. Med hjälp av studielån kan de välja att läsa vidare oberoende av föräldrarna.

Den tredje kvinnan möter också ett visst motstånd hemma mot fortsatta studier efter det att hon arbetat på lasarett och enligt föräldrarnas åsikt redan har ett bra jobb (K2). Den fjärde kvinnan har föräldrar med en mycket positiv inställning till studier:

!.../ det är ju någonting ändå deras grundinställning påverkar ju en som liten och det var ju det att ... vi har inte fått studerat ... eller läs ta den här möjligheten så det påverkade en nog. (K4)

Av de två kvinnor som haft en ensamstående mor hade en av mödrarna trots sin tveksamhet till fortsatta studier grundinställningen att "om man har läshuvud så skall man använda det", men målet är en bra yrkesutbildning, som är lika med yrkesskola för sonen och handelsgymnasium för dottern (K3). Modern utgör här ett starkt stöd för att hennes dotter skall läsa vidare, både vid övergången till gymnasiet och senare vid fortsatta studier på socialhögskolan.

Kamrater och lärare har också spelat en roll för att kvinnorna gått vidare. Dock är lärarnas engagemang inte lika tydligt som för män från motsvarande socialgrupp.

Motiv för yrkesval

I denna grupp om fyra kvinnor har endast en gått "raka vägen" från obligatorisk utbildning till gymnasiet och vidare till socialhögskolan (K4). De andra tre har arbetat olika länge mellan ungdomsskolan och socionomutbildningen (K1, K2, K3). En av dessa tre slutade skolan efter en ettårig handelsutbildning och blev därför tvungen att komplettera på kommunal vuxenutbildning för att få gymnasiekompetens (K1).

De två kvinnorna med ensamstående mödrar har nämnt om de speciella omständigheter som rådde i hemmet. Vid skilsmässa tillsattes, vid denna tid, en barnavårdsman av de sociala myndigheterna som skulle se till barnets omvårdnad och uppfostran. Den ena kvinnan nämner denna barnavårdsman som en bidragande orsak till att hon senare kom att tänka på socialarbetaryrket (K3). Motiveringen var att hon ville bli en mycket bättre socialarbetare än de barnavårdsmän hon mött och huvudsakligen haft negativa erfarenheter av. Den andra kvinnan refererar till sin totala uppväxtsituation, som mer indirekt påverkat hennes tankar på att välja detta arbete.

Ja jo, dels så tror jag att det beror på mitt ursprung att ... att vi hade det jätteknepigst hemma... och jag ville få lite kunskaper om det då om vi säger, sedan var det ju en politisk medvetenhet som kom då ...så där i slutet av 60-talet och ja början på 70 då man ville förändra världen ...i alla fall en del av den !.../ (K1)

Denna kvinna har funderat mycket över varför man väljer att jobba med människors problem, om det är så att man eventuellt har en masochistisk läggning? Båda kvinnorna har nämnt möjligheten att komma framåt som en av orsakerna till att välja fortsatta studier. Genom att studera visar man att man faktiskt kan och duger någonting till, vilket ger ett större självförtroende. Det ger, hoppas man, också ett arbete med större självständighet än sekreteraryrket.

istället för läroverk (realskola) och efter det en kontorskurs. Intervjupersonen gjorde allt detta, om än under protester. Hon arbetade som kontorist i flera år innan hon via folkhögskola meriterade sig till socialhögskolan. Den andra kvinnan (K8) har också gått denna väg, först handelsskola ett år efter realen och sedan arbete på bank i några år. Intervjupersonen läste en broschyr om att man via utbildning på folkhögskola kunde bli behörig att söka till socialhögskolan.

Motiv för yrkesval

Som tidigare påpekats har en proportionsvis större grupp från jordbrukarhem än förväntat sökt sig till socionomutbildningen, i jämförelse med kontrollgrupperna (psykologer, beteendevetare och ekonomer).

Hur har dessa kvinnor resonerat kring sitt yrkesval? Två av kvinnorna har kompletterat sina betyg på folkhögskola (K7, K8). Att så pass stor del av denna grupp har avbrutit sina studier efter en relativt kort utbildning tyder på att gruppen är annorlunda än t ex kvinnor från akademikerhem och mellannivåerna. Vad som är intressant för dessa två kvinnor är att de tidigt haft socionomyrket i tankarna, även om de inte fullföljde sina planer direkt. Föräldrarna till dessa kvinnor tyckte att det räckte med en kortare yrkesutbildning och att målet var att komma ut och arbeta och försörja sig. Den ena kvinnans mor har studentexamen och den andra realexamen. Man skulle kunna anta att dessa kvinnor skulle fått ett större stöd hemma, men så är alltså inte fallet. Att dessa kvinnor ändå kom att läsa vidare beror på folkhögskolans speciella meriteringsmöjligheter för socionomyrket.

De två kvinnorna (K5, K6) som gått direkt från ungdomsskolan till socionomutbildningen har till skillnad från de två andra sagt att de lika gärna kunde blivit något annat. Att de tidigare omnämnda kvinnorna inte upplevt sitt yrkesval lika mycket som en slump tror jag bli beror på att de inte stått inför samma "institutionaliserade" valsituation som de som gjorde sitt val i sista ring i gymnasiet.

Om vi börjar med de kvinnor som gått "rakt igenom utbildningssystemet" så har båda i grunden haft ett intresse för människor. Den ena familjen hade fosterbarn i olika omgångar och det tror intervjupersonen har påverkat henne (K6). De har dock inte varit inriktade på socionomyrket från början.

Båda har i ett tidigare skede velat bli lärare men i valsituationen, under sista året i gymnasiet, finner de båda sjukgymnastutbildningen mer intressant. Ingen av dem kommer in och de söker då istället socionomutbildningen.

För de två kvinnorna som gått på folkhögskola har den ena av dem arbetskamrater som spelat en stor roll, de backar upp och blir nästan gladare än vederbörande själv när hon blir antagen (K7). Hon får också ett gott stöd på folkhögskolan för att söka vidare. Om man går tillbaka till barndomen för denna kvinnan så har hon växt upp med en utvecklingsstörd bror. Idag arbetar hon med utvecklingsstörda barn och har stor användning för sina tidiga erfarenheter.

Den andra kvinnan (K8) som också gått den "långa vägen", har arbetat på bank fram till tjuogoårsåldern, men hade socionomyrket i tankarna redan vid denna tid. Genom en broschyr fick hon reda på att hon kunde bli behörig att söka till socialhögskolan via folkhögskolestudier. Det blev avgörande för att hon började. På folkhögskolan upptäcker hon många nya ämnen, vilket gör att hon börjar läsa ekonomisk historia och litteraturvetenskap vid universitetet och tar en fil kand. Kvinnan är ensamstående förälder och försörjningsbördan börjar väga allt tyngre. Med tanke på detta ansvar beslutar hon sig för socionomutbildningen för att försäkra sig om en yrkesutbildning. Inriktningen mot kuratorsyrket finns där som ett grundläggande intresse. Nu kom hon aldrig att arbeta som socionom mer än några korta perioder. Orsaken till det är att hon allt sedan folkhögskolan burit på en "hemlig" önskan om att bli lärare i just denna form av utbildning, som hon anser vara överlägsen allt hon tidigare mött. Att hon inte direkt inriktar sig mot läraryrket beror på att hon hyser alltför stor respekt för sina egna lärare från denna period. Hon beslutar sig dock efter en tid att söka en tjänst som lärare på folkhögskola, vilket inte kräver lärarutbildning. Hon får tjänsten och börjar arbeta. Det har då gått drygt tio år efter det att hon slutat på banken.

Sammanfattningsvis kan man säga att kvinnor från jordbrukarhem kan delas upp i två grupper, de som gått direkt från gymnasiet och de som arbetat en relativt lång period innan de via folkhögskola sökt sig till socialhögskolan. Den mest uppenbara skillnaden verkar finnas i föräldrarnas inställning till skolan och deras barns framtida yrke. De två som haft föräldrar som stöttat och varit positiva till fortsatt utbildning, har båda gått

vidare utan avbrott. För de två andra kvinnorna, där föräldrarna tyckt att det räckt med realskola och en ettårig handelsutbildning, har kvinnorna anpassat sig efter kraven. Efter några års arbete har de känt att de vill gå vidare och tar då det beslutet som självständiga vuxna.

Män från arbetar- och jordbrukarhem

Uppväxtvillkor

Gruppen består av fyra män. Ingen av föräldrarna har mer än folkskola, tre av fäderna är arbetare (M1, M2, M3) och en är lantbrukare (M4). Orsaken till att man läser vidare är att det finns en diffus föreställning om att vidare studier skall leda fram till ett välbetalt och intressant arbete.

Tre av de fyra nämner föräldrarnas inflytande (M1, M2, M4). Det är mycket påtagligt. Antingen agerar föräldrarna så att de "puffar på" sina barn att läsa vidare eller, som en av mödrarna, sänder in en ansökan till gymnasiet. En av deltagarna säger att hans föräldrar var rädda för skolan, men att hans far hade en tydlig intellektuell inriktning i sin personlighet. Detta yttrade sig så att han läste och hade mycket böcker hemma. Tanken på att läsa vidare är ett mycket påtagligt inslag i dessa hem, något som ingen av föräldrarna haft möjlighet till. I skolan påverkar lärarna de barn i folkskolan som har bra betyg att gå vidare till realskolan eller välja gymnasieförberedande linje i enhetsskolan.

!.../ jag hade väl rätt så hyfsade betyg ... men om detta berodde på att jag var värd det eller om hon (lärarinnan) hade andra ... betyg-sättningen skedde väl kanske inte alltid efter vad man kunde utan lite grand efter vad man skulle göra efter folkskolan. (M1)

Föräldrarna som inte har någon egen erfarenhet av högre studier har svårt att vägleda sina barn. En av männen uttrycker det så här:

!.../ att jag själv genom att jag inte hade någon akademisk erfarenhet så att säga att falla tillbaka på i hemmet !.../ jag hade en väldigt diffus uppfattning om gymnasiet och jag liksom trodde att det var nåt för dj-t märkvärdigt, det och likadant universitetet var ... man var ju dödsimponerad liksom när man kom dit först... då man upptäckte att det var ju slöare än det någonsin var på grundskolan !.../ och det gjorde

då att... mitt yrkesval blev ... blev inte så där väl övertänt utan det var för mycket slump med i spelet ... (M4)

Denne man har växt upp på landet och hans föräldrar var lantbrukare. Han hade hyggliga betyg och det är modern som skickar in ansökan till gymnasiet.

Motiv för yrkesval

Det finns hos tre av männen (M2, M3, M4) uttalanden som visar på ett socialt intresse eller samhällsintresse. En av dem uttrycker att han hade en bakgrund som gav förutsättningar för ett starkt socialt engagemang (M2). Hans uppväxt var inte oproblematiske, han har ständigt analyserat sig själv vilket, som han säger, hindrade honom från att bli schizofren. Han tror att genom bearbetningen av sina egna problem, så kan han idag använda den erfarenheten till gagn för andra. Yrkesvalet var mer av ett behov från början och blev efterhand en bekräftelse på att han kunde. Intervjupersonen hade dock inte tänkt att han skulle bli socionom från första början. Det var språklärare som var målet under hela skoltiden.

Den andre mannen som angivit socialt intresse tänker mer i samhälls-politiska termer (M4). Han har, som han säger, ett samhällsintresse parat med en önskan om ett arbete inriktat mot människor. Han har ett politiskt intresse med sig hemifrån, då hans föräldrar var socialdemokrater. De är jordbrukare och modern tycker att sonen skall bli veterinär. Han vill dock bli språklärare. Varför han inte blir det återkommer jag till längre fram.

Den tredje mannen (M3) kan tänka sig att bli familjerådgivare för att han ofta haft den rollen bland kamraterna. Han har varit lätt att tala med. Nu väljer han inte socialhögskolan i första hand. Han vill hellre bli gymnastiklärare, något som han funderat på sedan barndomen. Då han inte kommer in på GIH väljer han en annan högskoleutbildning. Ett krav är att den skall finnas på den ort där han bor med sin flickvän. På senare tid har han omskolat sig till gymnastiklärare och det är hans nuvarande yrke. Han ville inte fortsätta inom den sociala sektorn där han tycker att det är för många utslagna. Han skulle hellre ha arbetat med familjerådgivning på privat bas, nu fick han aldrig någon möjlighet till det, utan var socialassistent under sin yrkesverksamma period som socionom.

Helt kort kan man säga att ingen av dessa fyra män hade socionom som sitt första val. Tre av dem tänkte sig först att bli lärare av olika slag (M2, M3, M4) och en funderade på sjökaptan (M1). Vad var det som riktade in dem mot socionomyrket istället?

Den person som tydligast tagit intryck av "inre faktorer", till skillnad från yttre, är den man jag först beskrev (M2). Han säger att hans problemfyllda bakgrund gav vissa förutsättningar för ett starkt socialt engagemang. Han har hela tiden tänkt bli lärare och börjar också läsa tyska vid universitetet. När han skall fortsätta med svenska upplever han en kris och blir tveksam om sitt yrkesval. Det finns också antydningar om att det rör sig om en mer grundläggande kris. Han väljer att arbeta som vårdare på ett mentalsjukhus ett tag. Under denna period funderar han mycket. Han har redan i realskolan tänkt på detta med socialt arbete, men en lärare avråder honom. Mannen har stort förtroende för denne lärare, som själv har erfarenhet av socialnämndsarbete, och slår därför socionomyrket ur hågen, tills vidare. Ingen annan person har insyn i hans beslut vid själva valtillfället. När han väl arbetar som socialarbetare känner han, liksom några av kvinnorna med liknande hembakgrund, en stark press på sig själv att göra ett bra jobb:

!.../ jag hoppas ju på något sätt att jag skall kunna slå mig lite grand till ro och bli lite nöjd och kanske inte kräva att jag skall vara den bästa socialarbetaren i världen med dom mest medvetna och progressiva idéerna, utan jag kanske kan få unna mig att göra ett hyfsat jobb ... att mitt jobb kanske inte måste vara allt, att jag inte måste bygga min självkänsla och identitet på jobbet bara. (M2)

En annan av de tre männen som tänkt bli språklärare, säger att valet av socialhögskolan inte var speciellt övertänkt (M4). Den direkta orsaken var att han råkade bo bredvid några på studenthemmet som läste på socialhögskolan. Han ger då upp planerna på att bli språklärare, mycket beroende på att arbetsmarknadsutsikterna var dåliga. Han säger dock i intervjun att han ångrat sig många gånger när det sociala arbetet blivit för betungande. Ett politiskt intresse finns med sedan uppväxten och han engagerar sig i diskussionerna på socialhögskolan. Han definierar sig själv som tillhörande den generation som väcktes politiskt av FNL-rörelsen.

För den man (M3) som numera är gymnastiklärare var det främst yttre faktorer som fällde avgörandet. Dels var det skolbetygen då detta var den utbildning han kom in på, dels arbetsmarknaden, att det fanns gott om jobb samt avstånd till skolor, han ville helst vara kvar hos sin flickvän.

För den siste mannen av de fyra (M1), som från början tänkt sig en sjöbefälsutbildning, kan man tycka att steget till socionom var stort. Han valde bort sjökapten därför att han var osäker på om han ville vara hemifrån under så långa perioder. Flottan blev då den kompromiss som tillfredsställde hans marina intresse. Han är uppvuxen vid kusten. Efter tre år i flottan bestämmer han sig för att söka sig vidare. Första tanken är tulltaxerare. Då han får reda på att han inte får tjänstgöra till sjöss, utan troligen kommer att få sitta som tjänsteman vid ett skrivbord, slår han de planerna ur hågen. Mannen är begränsad i sina valmöjligheter, då han inte läst reallinjen på gymnasiet och saknar behörighet i naturvetenskapliga ämnen. En kamrat tipsar honom om socialhögskolan. Han säger att han aldrig hade kommit på det själv. Han tycker att han är van vid att jobba med människor sedan flottan, men som han säger "... senare upptäckte jag att jag visste väldigt lite om människors villkor". Då intervjun görs 1983 har han påbörjat studier vid kommunala vuxenutbildningen i de ämnen han tidigare saknade i sin studentexamen. Han är tjänstledig och funderar på att omskola sig till biolog.

Männen har alla tagit fram arbetsmarknaden som en betydelsefull faktor. Arbetsmarknaden var bättre för socionomer än för t ex lärare. Ingen av dem har dock valt socionomutbildningen i första hand. I tre av fallen har jämnåriga haft stort inflytande. Där kan man tala om att valet hade ett stort inslag av tillfällighet (M1, M3, M4). För den fjärde personen (M1) växer beslutet fram efter långt funderande, där sker valet utan att kamrater eller andra vuxna påverkar.

Sammanfattningsvis kan sägas att bara en av de fyra männen refererat till egna upplevelser under barndomen, t ex sociala orättvisor, som faktorer som påverkat dem i valet av utbildning. Denne man talar om nyttan som andra kan ha av att han själv bearbetat personliga problem alltsedan barndomen. Ytterligare två män hänvisar till ett socialt intresse som funnits innan utbildningen. I ena fallet är det ett politiskt intresse som väckts i

föräldrahemmet och i det andra fallet har intervjupersonen spelat rollen som "familjerådgivare" åt sina kamrater.

Kvinnor från mellannivåerna

Uppväxtvillkor

Kvinnorna som hänförts till mellannivåerna, sammanlagt 9 personer (K9-K17), kommer från tjänstemanna- och småföretagarbakgrund. Utbildningsmässigt har sex av fäderna folkskola och tre realskola. Om man enbart ser till familjens utbildningstradition så är de mycket lika arbetar- och jordbrukargrupperna, men om man ser till faderns yrke så skiljer de sig. Två är affärsmän, en fabrikör och resten tjänstemän. De som har realskola är alla tjänstemän. Fler mödrar än fäder har realskola, fem av nio. Tre av de fem med realexamen är hemmafruar, och två av fyra med folkskola är hemma. Det gör dem mer lika kvinnorna från akademikerhem. Både män och kvinnor från mellannivåerna är som grupp betraktad mer otydlig i konturerna jämfört med de andra socialgrupperna, vilket gör dem mer svårbeskrivna.

Jag börjar med att redovisa en kvinnas svar som jag tycker är typiskt för denna grupp och det refererar också till tidsandan:

I: Vad tyckte dina föräldrar att du skulle bli? ...

Ip: /.../ hade liksom den här gängse uppfattningen som man hade på den tiden att det är bra att utbilda sig /.../ så jag minns inte att dom direkt... liksom styrde mig /.../ det var nog ... deras mål det var nog att man skulle ha en bra grundutbildning och sedan fick man se liksom.

I: Visade båda dina föräldrar samma intresse eller skilde det sig åt?

Ip: Nej det var nog 110 procent intresse. (K17)

Intervjupersonen nämner också att påverkan från föräldrarna inte gällde något direkt yrke utan mer möjligheten att komma framåt.

Hur långt man gick i stöttandet av sina barn varierar något, dock har inga föräldrar hindrat eller försvårat för barnen att välja högre utbildning. Några föräldrar tycker dock att det räcker med realexamen kompletterad

med kontorsutbildning, eftersom flickor ändå snart gifter sig och får barn (K11, K13).

Motsatsen finns också. Det finns en mor som särskilt "puffar på" för att dottern och inte bara söner ska läsa vidare (K12). Syskon är också många gånger en viktig källa för inspiration och påverkan för att intervju-personerna ska fortsätta till realskolan.

Det är uppenbart att bland de barn som gått i en liten skola på landet är påverkan från lärarna stor. Troligtvis finns där en större personlig kontakt mellan elever, föräldrar och lärare. Läraren gör tydligt att han tycker att de barn som är duktiga ska läsa vidare. Även barn i städer har lärare som har betydelse för att de fortsatte skolan, om än det inte är lika tydligt uttryckt i denna miljö. Tre personer har inte kommenterat lärare överhuvud taget. Kamrater har mer sällan haft något avgörande inflytande över att intervjupersonen gått vidare. Endast två av de nio kvinnorna har angett att de på grund av att kamraterna valde realskolan eller gymnasiet kom att läsa vidare (K9, K13).

Motiv för yrkesval

Hur har deras uppväxtmiljö och deras egen bakgrund och därmed sammanhängande intressen påverkat dem till att välja socialhögskolan?

Två kvinnor har arbetat på bank några år efter det att de gått på handelsgymnasiet (K11, K13). En tredje kvinna har också gått en handelslinje (K14), hon är handikappad och hade därför svårt att få arbete. Hon ville arbeta som sekreterare, men på grund av sitt handikapp tvingades hon att läsa vidare och tog en kandidatexamen innan studierna på socialhögskolan. Övriga kvinnor har gått direkt från grundutbildning till gymnasium och sedan vidare till högskolan. I jämförelse med kvinnor från arbetar- och jordbrukarhem så är förhållandena de omvända. Där är det bara tre av åtta som gått direkt.

Fyra av kvinnorna har direkt eller indirekt nämnt skoltiden som en påverkansfaktor. Det kan vara en lärare som tycker att intervjupersonen vägar ifrågasätta (K9), en annan tycker att hon var obstinat i skolan och genomdrev förändringar (K10). Ytterligare en kvinna har haft en medlande roll i

skolan och läraren tyckte att hon skulle passa för socialt arbete (K15). Här syns tydligt två olika förväntningar på socialarbetaryrket, dels den traditionella att medla och hjälpa, dels den nya rollen att våga ifrågasätta och arbeta för förändringar. Den fjärde kvinnan pratar med kuratorn på skolan, tillika studievägledare, som påverkar henne att söka till socialhögskolan (K17).

Kvinnorna nämner mycket sällan föräldrarnas inflytande och påverkan. Det verkar som om föräldrarna i denna grupp mycket lite har påverkat sina barn i någon bestämd riktning mot ett yrke. Det finns bara ett exempel på det och det är en kvinna som tidigt funderade på att bli läkare, men där föräldrarna avrådde för att de tyckte det var en för lång utbildning och inte heller ett yrke passande en kvinna (K12).

Två tredjedelar av kvinnorna har klart uttryckt att de lika gärna kunde ha blivit någonting annat. En del av dem har sökt andra utbildningar, medan andra bara *tänkt* söka. De flesta av kvinnorna har haft flera olika yrken i tankarna innan man valde socialhögskolan. Det är faktiskt bara en person som hela tiden siktat mot socionomyrket (K16). Hon kommer inte in första gången hon söker, men blir inte nedslagen utan söker igen i trygg förvisning om att hon skall bli socionom.

Frågan dyker då upp, kan det vara så enkelt att vem som blir socialarbetare är beroende av vem som kommer in?

De flesta kommer in på sin förstagångsansökan, skulle dessa personer sökt igen om de inte kommit in? Det vet vi inget om mer än i detta och några andra fall som sökt mer än en gång. Att det har en helt avgörande betydelse för det framtida yrkesvalet är ställt utom alla tvivel. Då menar jag inte bara det självklara faktum att man faktiskt måste bli antagen för att få påbörja studierna, utan också att många av deltagarna inte skulle varit socionomer idag om de kommit in på den utbildning de valt i första hand. Följande yrken fanns också aktuella för deltagarna: sjukgymnast, gymnastikdirektör, jurist, journalist, trafikledare.

Har några andra "yttre faktorer" varit inflytelserika? Två av kvinnorna tackade nej till gymnastikdirektör- respektive socionomutbildning p g a avstånd till skolan (K9, K12). Att det för den ena kvinnan ändå blev

socionomutbildning berodde på att hon nästa termin kom in på socialhögskolan i den stad där hon från början ville gå.

Det är såpass vanligt att man framhäver "yttre faktorer" och händelser som styrt valet att man kan få en känsla av att dessa var viktigare än de "inre faktorerna". Om man noggrant läser svaren visar det sig dock att sju av de nio kvinnorna också tagit upp sådant som kan betecknas som "socialt intresse" och/eller "inre faktorer" (K9 t o m K17). Som exempel kan vi ta den handikappade kvinnan, som av yttre orsaker hade stora svårigheter att få ett sekreterarjobb. Denna mycket påtagliga yttre omständighet gör att intervjupersonen tvingas att studera för att ha något att göra överhuvudtaget. På den mer direkta frågan "om det var något hos dig själv som gjorde att du kunde tänka dig att bli socionom?" så svarar hon:

Ip: /.../ så hade jag en särskild funktion för mina kompisar ... när mina kompisar hade problem då kom dom till mig /.../

I: Vad är det hos dig som gör att dom kom till dig?

Ip: Ja, det kan inte jag svara på ... jag måste väl vara bra på att lyssna då ... jag är intresserad och jag tror jag visar att jag bryr mig /.../ ja någonstans där då, så föddes väl det då ... ja du borde vara kurator och så där gick folk och pratade ... sen gick jag igenom något test någon gång som också sa att jag borde gå igenom socialhögskolan. (K14)

För de två kvinnor som arbetat på bank var orsaken till att de sökte till socialhögskolan att banktjänstemannens arbetsuppgifter inte upplevdes som tillräckligt stimulerande (K11, K13).

Som tidigare nämndes så har sju kvinnor givit svar som uttrycker ett socialt intresse. Det kan vara att man själv upplevt sociala orättvisor och därmed blivit intresserad av vad som framkallar dem, eller så vill man värna om de svagare och ta strid för rättvisan. Ingen av kvinnorna har själv direkt eller indirekt haft kontakt med sociala myndigheter.

Om det är yrket eller studierna som väger tyngst i valet av socialhögskolan är en viktig aspekt. Dels handlar det om vilken information man fått om yrket, dels visar det om personen som söker har en klar uppfattning om sitt eget intresse och inriktning. Man skulle även kunna peka på en tredje orsak och det är om intresset för ett speciellt yrkesområde är styrande för

individer eller om det är viktigare att nå "rätt nivå", att man får ett yrke med viss "status"?

Sammanfattningsvis kan sägas att tre kvinnor svarar så att det är intresse för studierna som dominerar över intresse för yrket (K10, K13, K15). Så här svarar en av dem:

I: ... men att du utbildar dig till ... gick på Socialhögskolan ... hur kom det sig att du gjorde det?

Ip: Ja det (skratt) ja det kan man frå ... jaha ... ja alltså vad det gäller yrke hade jag ingen hum om egentligen vad det handlade om det det var ... liksom att man valde en skola att fortsätta plugga det var man ju inne på efter gymnasiet och jag valde Journalisthögskolan och Socialhögskolan /.../ jag valde ju egentligen inte yrke utan jag valde fortsatt utbildning om man skall vara ärlig /.../ Socialhögskolan det var väl lite inne då också. (K10)

Tre kvinnor är intresserade av både yrket och studierna (K9, K12, K16). För två kvinnor är yrket det viktigaste (K11, K17). En kvinna har inte nämnt något intresse för varken studierna eller yrket (K14).

Män från mellannivåerna

Uppväxtvillkor

De fem män som vuxit upp i hem som tillhör de s k mellannivåerna (M5-M9) är svårare att kontrastera mot endera dem från arbetar- och jordbrukarhem eller akademikerhem. I denna grupp finns de som vuxit upp under förhållanden som liknar antingen dem med kort eller dem med lång utbildningstradition i hemmet. Att plocka fram det som är typiskt för denna grupp är, som tidigare nämnts, svårare än för de andra. Orsakerna till yrkesvalet som intervjupersonen angivit är dock inte för den skull mindre intressanta.

Det verkar inte vara lika självklart som för pojkar från akademikerhem att gå vidare till högre studier. Dock finns inte den uttalade osäkerhet och okunnighet om högre utbildning som finns i arbetar- och jordbrukarhem. Det finns ett undantag och det är en man som vuxit upp på landet under,

som han säger själv, förhållandevis påvra förhållanden (M6). Fadern dog vid ganska unga år och lämnade fru och fyra barn efter sig. Fadern hade bara folkskola men önskade att äldste sonen skulle få gå i realskolan. Intervjupersonen har visserligen en äldre syster, men det är sonen som skall ges möjlighet att läsa vidare. Även läraren i folkskolan pratar med hans far om att han skall få fortsätta att studera. Detta påminner om situationen i arbetar- och jordbrukarhem, där intervjupersonen oftast är den förste i familjens eller släktens historia som skaffar sig en utbildning utöver folkskolan.

Föräldrarna i denna grupp verkar överlag intresserade av utbildning. Man ser utbildning som något som är bra och ger en trygg framtid. Ingen av intervjupersonerna har kommenterat att det var något unikt att de fortsatte med högskolestudier.

Hur pass mycket kamraterna betydde är också svårt att bedöma. Jag tror dock att de haft en för individen stor, men till viss del omedveten betydelse. En intervjuperson hoppade t ex tillfälligt av skolan, men började igen på grund av att han saknade sina kamrater så mycket. Han kände sig isolerad och ville bli en del av kamratgemenskapen igen. Även socialhögskolestudierna innebär för intervjupersonen att han får chans att träffa nya kamrater (M7).

Motiv för yrkesval

Av de fem män som tillhör mellannivåerna har tre angivit orsaker till yrkesvalet som kan rubriceras som "inre faktorer" (M6, M7, M9).

Två har refererat till växande politisk medvetenhet och engagemang i samhällsfrågor (M6, M9). För den ene har tiden i "lumpen", på ett studentkompani, inneburit att han tänkt om vad gäller den framtida yrkesinriktningen:

!...! då trivdes jag väldigt bra egentligen på handelsgymnasiet kan man säga, och var inriktad på att jobba med det sedan, men sedan i sista ring ungefär, när jag blev lite mer politiskt medveten och framför allt under militärtjänstgöringen, så kom jag på ett sånt här studentkompani och så var Vietnamkriget då ... dom diskussionerna som var då under dom månaderna det året ... det gjorde väl att jag omvärderade det där

med företagsekonomi och såg det allt mer som luredrejeri och bluff.
(M6)

Han beskriver sig själv som idealist, han vill inte försöka lura på människor varor som de inte behöver.

Den andre mannen har också ett politiskt engagemang (M9). Han var verksam inom ungdomsförbundet till ett av våra riksdagspartier. Detta engagemang väcker intresse för samhällsfrågor och intervjupersonen tycker därför att socionomutbildningen är bra för att den ger en bred grundkunskap i många av de ämnen som han attraheras av.

Den tredje som tagit fasta på "inre faktorer" talar om dels näraliggande upplevelser med avseende på valet till socialhögskolan, dels upplevelser från barndomen (M7). Han har haft flera olika arbeten efter gymnasiet. Efter några år inom det militära omskolar han sig till verkstadsarbetare för att han vill arbeta med något mer handfast. Nu blir inte denna "handfasta" period riktigt vad han tänkt sig. Istället blir valet av socionomutbildning en chans att ta sig från detta "helsicke", att jobba i en miljö där han inte fick något utbyte, utan där det istället gällde att "slå ihjäl 8 timmar". Erfarenheter från den tidiga uppväxten har också gjort ett starkt intryck på honom. Han har vårdat sin mor, som var sjuk under hela hans uppväxt, han kallar detta för ett dolt vårdbehov som funnits hos honom allt sedan dess.

Två av deltagarna har enbart sökt till socionomutbildningen. Den ene av dem har i och för sig tänkt sig att bli lärare, men efter "lumpen" blir socialhögskolan mer intressant (M8). Den andre mannen, som omnämns tidigare som politiskt aktiv inom ett ungdomsförbund, vet inte riktigt vad han vill bli, men väljer socionom (M9). Den breda utbildningen tycker han ger goda valmöjligheter senare, något han värderar högt. Denne man kom aldrig att arbeta som socionom. Han gör till viss del politisk karriär och finns nu på en hög tjänst inom ett statligt verk.

De övriga har sökt flera utbildningar. En av dem sökte i ren desperation över att han inte visste vad han ville bli (M5). Det blir således mer val av utbildning än yrke. Denne man använder samma taktik som i tidigare valsituationer, han tar den utbildning som är svårast att komma in på. På den direkta frågan om han visste vad en socionom kunde tänkas syssla med,

svarar han att om det var så lite som han kommer ihåg idag undrar han varför han började.

De två andra som sökt flera utbildningar har delvis samma utgångspunkt. Deras gemensamma nämnare kan man säga är att de båda är sökare. De har många motstridiga intressen. Den ene mannen provar på flera olika yrken innan han beslutar sig för att bli socionom (M7). Som nämndes i föregående avsnitt så börjar han inom det militära och omskolar sig senare till verkstadsarbetare. Han tror att han skulle ha svårt att söka arbete som ekonom efter att ha haft ett sådant arbete. Socionomyrket blir då ett arbete där man tvärtom borde ha nytta av olika slags erfarenheter. Intresset för yrket finns där också, som intervjupersonen säger "kurator har man ju alltid varit och tagit hand om".

Den andre, av dessa två, har också detta påtagligt "sökande drag" i sin personlighet (M6). Det är delvis yttre omständigheter som tvingar intervjupersonen att ompröva sitt yrkesval. Han har i sin släkt lång tradition av att arbeta inom postverket. Det tas för givet att han skall gå postens internutbildning efter gymnasiet. Han blir dock inte antagen p g a att han, som han säger, "gjort bort sig i lumpen". Han tänker sig i första hand bli ekonom men tycker att det är ideologiskt förkastligt. När han söker till socialhögskolan blir det först förvaltningslinjen med inriktning mot personaladministration. Han får även här vissa betänkligheter om arbetsinnehållet. Bland annat kan detta innebära att lura folk att tala om sådant de inte vill. Efter ett år söker han sig över till social linje men det är inte enbart av ideella skäl. Arbetsmarknaden för socionomer med examen från den sociala linjen var gynnsammare.

Sammanfattningsvis kan sägas att för två av deltagarna är studierna viktigare än yrket (M5, M9), för ytterligare två verkar intresset för studierna och yrket väga lika tungt för att man skall söka till socialhögskolan (M6, M8). Endast en person har satt yrket i första rummet (M7).

Kvinnor från akademikerhem

Uppväxtvillkor

Bland socionomer som valt social linje kommer 15 procent från akademikerhem och i mitt intervjuurval hör 21 procent till denna grupp, i absoluta tal fem kvinnor (K18-K22) och två män (M10 och M11).

Intressant är att trots att alla fem kvinnornas mödrar har god utbildning så är de alla hemmafruar.

I denna grupp synes påverkan från föräldrarna stark. Det rör sig huvudsakligen om en indirekt påverkan. Den yttrar sig genom att intervjupersonen ofta finner det självklart att läsa vidare. Den direkta påverkan behövs således inte och det är faktiskt bara en av de fem kvinnorna som uttryckligen säger att fadern var dominant och ville att barnen skulle läsa vidare (K20).

Även lärarna tycker att dessa flickor skall gå vidare. Då också de allra flesta kamraterna fortsätter skolan så kommer de, utan att egentligen reflektera, att fortsätta skolan. Betygen spelar roll för att det krävs en viss nivå för att komma in, men det är inte så att dessa barn söker för att de har så höga betyg eller att de därför uppmuntrades att söka, såsom är fallet för många av de intervjuade från arbetar- och jordbrukarhem.

Föräldrarnas inställning till skolan skiljer sig också från övriga grupper. Det finns inte samma respekt och osäkerhet inför högre studier som hos de andra grupperna. Det blir mycket tydligt i en av intervjuerna, där en av föräldrarna är lärare. Jag tror att den kan vara representativ för gruppens attityd gentemot skolan:

!...! ja min pappa var lärare va ... dom hade aldrig någon ... i alla fall inte min pappa ... ja inte min mamma heller... dom hade aldrig någon överdriven respekt för skolan och vad jag kommer ihåg om vi berättade någonting om någon lärare som va djäklig och så så trodde dom alltid på vad vi sa ... medans andra föräldrar många gånger sa usch så får du inte säga (K21)

Motiv för yrkesval

Kvinnorna från akademikerhem har alla fem gått vidare till högre utbildning utan att fundera på om de skulle nöja sig med studentexamen. En av kvinnorna har visserligen arbetat som reseledare en period efter gymnasiet, men hennes avsikt var aldrig att fortsätta med det (K22).

Alla i denna grupp anser att det krävs en utbildning på universitets- och högskolenivå för att få ett bra jobb. Man väljer socialhögskolan för att den utbildningen ger möjlighet att arbeta med det man vill. Utsikterna på arbetsmarknaden är bra. För två av kvinnorna är arbetsmarknaden det som avgör att de börjar (K20, K21). De har båda läst in en fil kand, men märker att det inte är tillräckligt för att få den typen av arbete som de vill ha. De är båda politiskt engagerade. En av dem har, som hon uttrycker det, ett politiskt intresse på så vis att hon är intresserad av olika miljöer och olika levnadsförhållanden ute i samhället. Hon arbetar liksom sin man som assistent på universitet ett tag, men tycker att universitetsmiljön "luktar illa". Det är för instängt, och hon vill hellre ut och arbeta (K21).

Båda dessa kvinnorna har också funderat på att bli psykolog. Ingen av dem kom dock att söka denna utbildning. Den ena kvinnan har uppgivit att hon tyckte psykologarbetet var för individinriktat.

De tre andra kvinnor har också valt socialhögskolan i konkurrens med andra utbildningar. Den första av dem kom inte in på sjukgymnastutbildningen. Läkare eller sjuksköterska kunde hon inte heller bli för att hon hade svårt att "tåla blod" (K1). Den andra har liksom den första, ett intresse för människor, men lutar mer åt personaladministration och väljer därför socionomutbildningen (K19). Den sista av de tre har under utlandsvistelse som reseledare av sin mor fått sig tillskickad ansökningsblanketter till olika utbildningar (K22). Hon var intresserad av journalist, psykolog och socionom. Att hon till slut ändå bara kom att söka socialhögskolan beror på att journalistutbildningen krävde intagningsprov och det hann inte vederbörande hem till. Psykolog verkade för teoretiskt, hon känner sig mer lagd åt det praktiska hållet och slutligen blir socionom det enda tänkbara valet.

Av dessa fem kvinnor är det således bara en som faktiskt kom att söka till någon mer utbildning än socialhögskolan (K18). Då har jag undantagit de båda kvinnor som läst in en fil kand. Det tycker jag vittnar om att det på den kvinnodominerade arbetsmarknaden finns ett begränsat antal yrken att välja mellan. Detta också sett ur perspektivet att ingen av kvinnorna från början var helt övertygad om att socionom var deras "drömyrke". Trots det har man inte sökt några fler utbildningar. Vad som bland annat begränsar deras valmöjligheter är att fyra av de fem kvinnorna gått allmän linje på gymnasiet och därmed inte har kompetens inom det naturvetenskapliga området. Detta gäller också för de flesta andra kvinnorna och männen.

Studierna väljer man dels för att man tycker att de är intressanta, dels är man helt inställd på att läsa vidare. Intresse för ett arbete som innebär att man får "syssla med människor" är genomgående för alla. Det är således svårt att särskilja intresse för yrket och intresse för studierna.

Att tala om slumpen som något som styrt dessa kvinnors val blir fel, det är snarare så att man tagit hjälp av "uteslutningsmetoden". Ingen av deltagarna har någon egen erfarenhet av socialt arbete, man väljer mer yrkesområdet än det specifika yrket. Man vet således mycket lite om vad det är man ger sig in på.

Män från akademikerhem

Uppväxtvillkor

Gruppen män från akademikerhem består av två personer. I svaren framgår att det inte är någon unik företeelse att läsa vidare. Fadern har akademisk utbildning och modern är också välutbildad och yrkesarbetande. Kan männens möjlighet att identifiera sig med en kvinnofigur, en mor som har ett kvalificerat yrke, haft betydelse för att de valt ett typiskt kvinnligt yrke, trots att de kommer från en troligtvis traditionellt manligt dominerad bakgrund.

I hög socialgrupp svarar man så att valet av fortsatt utbildning efter den obligatoriska skolan förefaller självklart. Föräldrarna tar det för givet,

man tolkar föräldrarnas inställning så att de skulle bli besvikna om man inte läste vidare. Ytterligare en orsak till att valet blir självklart är omgivningens förväntningar. Detta i kombination med bra betyg och att man tycker om att gå i skolan gör att man kommer att vilja fortsätta utbildningen, utan att egentligen reflektera över sitt val. Man kan i denna situation diskutera om intervjupersonen verkligen gör ett val.

Motiv för yrkesval

Männen från akademikerhem har inte talat om några motiv som kan karaktäriseras som "inre faktorer". Däremot har båda nämnt orsaker till valet som visar på ett socialt intresse.

Är yrkesvalet lika givet som tidigare val av utbildning? Nej, det är långt fler faktorer som spelar in vid detta tillfälle. Båda har tänkt på flera olika utbildningar. För den ene mannen har hans människointresse hela tiden varit vägledande för yrkesvalet (M10). Han har arbetat lite inom sjukvården, båda föräldrarnas arbetsplats. Funderingar finns på läkare, men betygen räcker inte. Valet står då mellan sjuksköterska och socionom och i det valet säger intervjupersonen att det var slumpen som avgjorde. Föräldrarna har inte utövat något avgörande inflytande över sonens yrkesval. Han har dock haft nära kontakt med sin mor. De två har diskuterat mycket och det var också via henne som han fick information om socionomutbildningen och hon backade också upp honom i hans yrkesval.

Den andre mannen hade mer bestämda förväntningar på sig från föräldrarnas sida (M11). Hans far ville att han skulle bli civilekonom. Han söker också till handelshögskolan men kommer inte in. Han sörjer inte över detta eftersom han istället vill bli journalist. Då han inte kommer in på journalistutbildning söker han teoretisk linje på socialhögskolan, med tanke på att det skulle kunna vara en bra bakgrund till journalistyrket. Den egentliga orsaken till att han söker är att hans nuvarande svärmor, som själv var socionom, skickade honom ansökningshandlingar. Ytterligare en orsak till yrkesvalet var att han alltid haft lätt i kontakterna med andra människor. Han tycker att han passar ganska väl för socionomyrket i bred bemärkelse.

Helt kort kan man säga att dessa två män har ett visst intresse för socionomyrket eftersom de vill arbeta med människor. Det finns dock några olika

yrken som man väljer emellan och för båda två är det betyg eller intagningsprov som omöjliggör deras första val. Om de kommit in på läkar- respektive journalistutbildningen tror jag inte de tackat nej och då hade de följaktligen inte varit socionomer idag.

Sammanfattning av de olika gruppernas uppväxtvillkor

Sammanfattningens första del rör främst perioden i ungdomsskolan och individernas uppväxtmiljö. Det följande avsnittet sammanfattar de i tiden för själva yrkesvalet relevanta faktorerna. Att jag gjort denna uppdelning beror på mängden av information som är svår att sammanfatta.

Kvinnor och män från högsta och lägsta socialgrupp

Beslutet att dela in redovisningen efter socialgrupp och kön visade sig ge många intressanta resultat, vilket också bekräftats av tidigare forskning. De största skillnaderna finns, inte oväntat, mellan dem från arbetar- respektive akademikerhem och tydligast är skillnaderna mellan kvinnorna.

Alla fem flickorna från akademikerhem går utan avbrott genom utbildningssystemet mot en av fyra från arbetarhemmen. Denna kvinna från arbetarbakgrund har fått en för henne själv tydlig uppbackning hemifrån. Det finns ett intresse också från de andra föräldrarna, men där har de ekonomiska omständigheterna satt stopp. Ingen av kvinnorna från akademikerhem har talat om något direkt föräldrastöd. Det finns troligtvis i denna grupp en väl så stark förväntan, men inte uttalad, från föräldrarna .

Kvinnorna från arbetarhem refererar ofta till sin egen bakgrund och sina egna upplevelser som orsak till att man kom att söka till socialhögskolan. Ingen av kvinnorna från akademikerhem har liknande upplevelser eller har refererat till händelser som kan hänföras till egen bakgrund.

Om vi gör om denna jämförelse med männen från motsvarande socialgrupper, så finner vi i många stycken samma mönster. En skillnad är dock att männen från arbetarhem inte lika ofta har talat om att egna upplevelser påverkat valet. Inte heller har lika många slutat skolan efter gymnasiet för

att först senare påbörja socionomutbildningen. I denna grupp som består av fyra män ingår också en man från jordbrukarhem. Att vara man från jordbrukarhem och samtidigt socionom är mycket ovanligt. I Individualstatistikprojektets totalgrupp om 12 000 personer var det endast en man med denna bakgrund som blev socionom och som då också ingår i min undersökning.

De två männen från akademikerbakgrund har sett sitt val av fortsatta studier som självklart. Valet av socionomutbildningen var däremot mindre självklart, då det fanns förväntningar om ett mer prestigefyllt yrke. De söker båda två först i andra hand till socialhögskolan och det är inte fäderna, utan i det ena fallet modern och i det andra svärmodern som har ett "finger med i spelet". Det finns dock hos båda männen ett socialt intresse.

Detta gäller också männen från arbetar- och jordbrukarhem. Tre av dem hade först tänkt sig att bli språklärare, vilket inte heller det kan anses som ett typiskt manligt yrke, men med allmän linje från gymnasiet var det svårt att söka mer manligt dominerade utbildningar. Den fjärde mannen ville helst bli sjökaptan, men valde senare flottan. Efter tre år bestämmer han sig för att söka sig vidare och att det blir just socialhögskolan beror på att en kamrat upplyser honom om att denna utbildning finns. Det är inte alls ovanligt att kamrater så här påverkat yrkesvalet och det är inte knutet till socialgrupp. Det är mer karaktäristiskt för marginalgrupper, personer som väljer atypiska yrken (Wernersson & Lander 1979).

Jordbrukardöttrarna har liksom barnen från arbetarhem haft en uppväxt som inte präglats av någon studievana i hemmet. De är de första i sin familjs historia som läser vidare och tar studenten. Jämför Muel-Dreyfus (1985) om familjens sociala historia i ett skede av ett socialt uppåtstigande.

I detta har lärarna i folkskolan en viss förtjänst. De stöttar och påverkar studieintresserade elever att gå vidare, genom att höja betygen. För de barn som bor på landet innebär det en extra påfrestning att läsa vidare, då antingen resvägen blir mycket lång eller man tvingas bo inackorderad.

Två av kvinnorna går en ettårig kontorskurs istället för gymnasiet och arbetar sedan som kontorister, innan de via folkhögskolan blir behöriga att söka socialhögskolan. De två andra går utan omvägar genom utbildnings-

systemet fram till socionom och här spelar, liksom för arbetarbarnen, föräldrarnas engagemang stor roll.

Män och kvinnor från mellannivåerna

På mellannivåerna finns både föräldrar med enbart folkskola och sådana med realskola. Det är faderns yrke snarare än utbildning som utmärker denna grupp. Yrkena är huvudsakligen högre eller lägre tjänsteman eller egen företagare. Modern är i de flesta fall hemarbetande. Sammantaget kommer 35 procent från denna grupp.

Alla män utom en går rakt igenom ungdomsskolan, men efter det tornar orosmolnen upp sig, vad skall man välja nu? De flesta väljer utbildning före yrke då man vet mycket lite om socionomens arbetsfält. Den ende som valt mer medvetet gör sitt val som vuxen. Valet ligger för alla fem relativt sent.

Bland kvinnorna från mellannivåerna har fler av mödrarna än av fäderna realexamen. I denna grupp finns både kvinnor som gått vidare direkt och sådana som arbetat mellan gymnasium och socialhögskola. Ingen har dock slutat före gymnasiet och tvingats komplettera i efterhand, som kvinnorna från arbetar- och jordbrukarhem. Tre har börjat arbeta efter handelsgymnasium och först efter några år av yrkesverksamhet gått vidare.

Vad gäller "egen bakgrund" som styrt valet så har tre av dem nämnt faktorer som faller inom denna kategori, ingen har dock egen erfarenhet av sociala myndigheters verksamhet. Det är vanligt att man talat om ett socialt intresse, men mer i termer av att vilja värna om de svagare och av samhällsintresse, som består i att vilja veta vad som framkallar orättvisor.

När jag letat efter vad som varit typiskt för dem från mellannivåerna har jag haft svårare än för de två andra grupperna. Denna grupp är inte lika tydlig i konturerna. Vad det beror på har jag svårt att definiera, delvis hänger det samman med att det inom gruppen finns dem som har haft uppväxtförhållanden som antingen liknar dem som arbetarbarnen respektive akademikerbarnen haft.

Men vad är typiskt för mellannivåerna? Föräldrarna är positiva till utbildning, men de har ingen egen kunskap om högre utbildning och styr

därför inte med sina förväntningar in barnen på något speciellt spår. Detta avspeglar sig i att barnen utan problem går igenom skolan fram till studenten. Problemen uppträder först i och med yrkesvalet. Man är osäker på vad man skall bli och svaren visar att endast en av männen och två av kvinnorna satt yrket före studierna. Man har i detta sammanhang inte heller brytt sig om arbetsmarknaden. Av de sex kvinnor som inte säger sig ha tagit någon hänsyn till hur arbetsmarknaden såg ut vid tidpunkten för valet kommer fem från mellannivån. Den ende man som inte tyckt att arbetsmarknadens utseende spelade någon roll kommer också han från mellannivån.

Sammanfattning av de olika gruppernas motiv för yrkesval

Kapitlet avslutas med en tabell över hur svaren fördelar sig enligt en något annorlunda kategoriindelning. Denna grundar sig på en bearbetning av frågan, "Hur kom det sig att du blev socionom?". Svaren kunde delas upp i fyra kategorier:

- Osäker på yrkesvalet
- Socialt intresse
- Yttre faktorer styr (ex arbetsmarknad, utbildningsort)
- Inre faktorer styr (ex egen bakgrund, politisk medvetenhet)

När jag i ett senare skede kompletterade svaren på denna fråga med information från de andra frågorna, så visade det sig att kategorierna fortfarande kunde rymma de flesta svaren. Intervjupersonerna har givit mycket omfattande svar på dessa frågor, varför deras svar har kommit att falla i mer än en kategori. Denna kategorisering gäller här själva valet av socionomutbildningen.

Kvinnornas motiv

Jag börjar med en redovisning av kvinnornas motiv bakom valet och sedan följer en motsvarande redovisning för männen.

Tabell 10. De mest framträdande faktorerna för valet av socialhögskolan, kvinnor. Uppdelat på socialgrupp.

Faktorer	Arbetare				Jordbrukare				Tjänstemän och småföretagare								Akademiker					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Osäker på yrkesvalet																						
- Kunde lika gärna blivit något annat		x		x	x	x			x	x		x	x		x		x	x	x			x
- Påverkan från kamrater	x			x		x	x		x			x									x	
- Påverkan från lärare					x		x		x	x					x		x				x	
Yttre faktorer																						
- Arbetsmarknad	x	x	x	x	x	x		x		x				x	x		x	x	x	x	x	x
- Mer val av utbildning än yrke					x					x			x		x				x	x		
- Avstånd till skolor									x		x											x
Inre faktorer																						
- Egen bakgrund	x	x	x			x	x				x		x	x								
- Politisk medvetenhet	x							x						x						x	x	
- Mer självständigt arbete			x	x							x											
Sociala intressen																						
- Erfarenhet från liknande yrken								x														
- Socialt intresse, arbeta med människor	x	x	x	x		x	x	x			x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	
- Tidigt velat bli socionom								x								x						

Osäker på yrkesvalet

Kategorin "osäker på yrkesvalet" rymmer tre underrubriker: att man lika gärna kunde bli något annat, påverkan från kompisar och påverkan från lärare. Att många varit osäkra på sitt yrkesval är mycket tydligt, 16 av 22 kvinnor har känt en tvekan inför socionomyrket. De är lika fördelade över de olika socialgrupperna.

Lät man sig påverkas av kamrater eller lärare? Här finns en viss skillnad mellan grupperna, så har t ex ingen från arbetarhem blivit påverkad av lärare. Då grupperna är så små vågar jag dock inte påstå att det skulle finnas en verklig skillnad. Inte oväntat är det de som är osäkra på sitt yrkesval som låtit sig påverkas av kamrater eller lärare. Endast en av dem som säger sig vara säker på sitt yrkesval har låtit sig påverkas av andra.

Intressant att notera är också att ingen sagt att man direkt blivit påverkad av föräldrarna att välja en speciell utbildning. Här är stödet, om det finns, på ett mer generellt plan.

Vilka motiv har man då haft för valet av yrke? Indelningen är gjord efter om "yttre faktorer" styrt, typ arbetsmarknaden eller utbildningen, eller om "inre faktorer", ställningstaganden som är mer personligt förankrade, har haft inflytande. Ytterligare en kategori, benämnd "socialt intresse" och viktig för just denna typ av yrke, är också medtagen. Vi börjar med de yttre faktorerna.

Yttre faktorer

Yttre faktorer har haft inflytande över yrkesvalet för alla utom tre av kvinnorna. "Arbetsmarknaden" är det som haft betydelse för flest kvinnor (16 av 22). Av de sex som inte tagit hänsyn till arbetsmarknaden kommer fem från mellannivåerna. Arbetsmarknaden var god för dem som började på socialhögskolan i slutet på sextioalet och början av sjuttioalet. För dem som ville vara säkra på att få arbete blev det ofta den avgörande faktorn. De flesta har dock tagit med arbetsmarknad som en bidragande faktor, om än med mindre betydelse, detta hänger samman med att det var vid denna tidpunkt, relativt lätt för akademiker att få arbete.

Knappt en tredjedel har uttalat att valet att bli socionom snarast var ett val av utbildning. Man hänvisar då till att man så lite kände till yrkets olika arbetsområden att det blev lusten att läsa vidare som vägde tyngre än önskan om att bli just socionom. Här finns vissa skillnader mellan socialgrupperna på så sätt att inga kvinnorna från arbetarhem valt utbildning framför yrke. Där är istället arbetsmarknaden viktig. Tre av kvinnorna från mellannivåerna och två från akademikerhem har valt utbildning framför yrke, men för akademikerkvinnorna är arbetsmarknaden också viktig, vilket den inte är för dem från mellannivåerna.

Vad kunde man göra med en studentexamen från allmän social linje på gymnasiet? Vilka yrken med kontakt med människor kunde man få om man inte läste vidare? Att t ex arbeta som hemsamarit, i någon servicenäring, som sjukvårdsbiträde eller sjuksköterska som inte krävde studentexamen, skulle ur strikt meriteringssynpunkt varit detsamma som att ha gått gymnasiet i onödan. Socionomyrket var inte ett yrke vilket som helst. Det hade en viss status då det krävde högskoleexamen. Det visar sig också i de alternativa yrkesplaner som kvinnorna haft. De var mer intresserade av yrken på samma nivå, journalist eller jurist, än yrken inom samma område, som sjuksköterska, förskollärare eller fritidspedagog som då inte krävde studentexamen. Ett undantag är sjukgymnast, som var ett mycket populärt val även om det inte krävde studentexamen. Detta yrke hade dock högre status än sjuksköterskeyrket, vilket bland annat visades i högre lön och mycket höga intagningspoäng.

Endast tre personer har låtit avstånd till skolan påverka valet av utbildning, man har antingen avstått från sitt förstahandsval, ett annat yrke, eller så har man väntat med att börja på socionomutbildningen tills dess man kommit in på rätt ort. Men helt tydligt är att det endast är i undantagsfall som man låter sig påverkas av detta. I intervjuerna framkommer att de som bodde utanför universitetsstäderna var helt införstådda med att flytta för att kunna få sin yrkesutbildning.

Inre faktorer

Den kategori som benämns "inre faktorer" har samlat de svar som uttrycker medvetenhet om sig själv och de mer indirekt bakomliggande

orsakerna till yrkesvalet. Jag har velat skilja på de svar som hamnar i kategorin "socialt intresse", och som inte behöver vara förankrat i en medvetenhet om hur detta intresse växt fram, och svar som inrymmer en reflektion över vad eventuella erfarenheter betytt. Här finns de mest intressanta skillnaderna mellan socialgrupperna. Innan analysen av intervjuerna påbörjades, hade jag inga förningar om att de med arbetar- eller jordbrukarbakgrund oftare skulle förankra sitt yrkesval i orsaker som kunde hänföras till inre faktorer än andra grupper. Det är mer än dubbelt så vanligt att de från jordbrukar- och arbetarhem refererar till inre faktorer jämfört med övriga socialgrupper.

Här kan vi konstatera att fem kvinnor tagit fasta på politisk medvetenhet som en bidragande orsak att söka till socialhögskolan. Hur stor betydelse det politiska engagemanget hade och den radikala stämpel som många av socialhögskolorna fick efter studentrevolten 1968, redovisas i kapitel fem. Att hänvisa till egen bakgrund är vanligt bland de från arbetar- och jordbrukarhem, ovanligt hos de från mellannivåerna och obefintligt hos de från akademikerhem. Önskan om att få ett mer självständigt arbete finns hos två kvinnor från arbetarhem och en från mellannivåerna. De har då haft ett annat förvärvsarbete en längre period innan de sökte socionomutbildningen.

Socialt intresse

Alla som talat i termer av "inre faktorer" har också visat på ett socialt intresse. Detta tror jag tyder på att deras yrkesval varit mer övertänkt och därmed också djupare förankrat i dem själva. Majoriteten säger, inte oväntat, att de har ett socialt intresse, 18 av 22 kvinnor. Endast två personer har sitt intresse för yrket p g a erfarenheter från liknande yrken. Några fler har tidigt i livet velat bli "kurator", men huvudparten har bestämt sig sent, i sista ring i gymnasiet eller ännu senare.

Männens motiv

Männens svar har kategoriserats på samma sätt som kvinnornas. Då det bara är hälften så många män som kvinnor blir antalet deltagare efter uppdelning på socialgrupp litet. Resultatet får därför tolkas med största försiktighet.

Osäker på yrkesvalet

Relativt sett har något fler män än kvinnor varit osäkra på sitt yrkesval. Av de 11 männen var 9 osäkra, jämfört med 16 av de 22 kvinnorna. Förhållandevis fler män än kvinnor har också blivit påverkade av kamrater. Av intervjuerna framgår att männen ofta varit ovetande om detta yrkes existens och först efter att ha blivit "tipsade" av någon kamrat så har man börjat fundera på att bli socionom. Många har då redan påbörjat en annan utbildning eller arbetat med något som man känt en viss tvekan inför. Endast en av männen har blivit påverkad av en lärare vad gäller yrkesvalet, men då i negativ riktning. Läraren med egen erfarenhet av socialt arbete tyckte inte att han skulle välja socionomyrket. Då är det betydligt vanligare att kvinnorna låtit sig påverkas av sina lärare.

Yttre faktorer

Vad gäller "yttre faktorer" som påverkat dem så har alla män svarat på sådant sätt att de blivit kategoriserade under denna rubrik. Liksom för kvinnor är även här arbetsmarknaden den vanligaste påverkansfaktorn. Endast en man har inte tagit någon hänsyn till den. Nära hälften av männen har valt utbildning framför yrke, det vittnar om osäkerhet men kanske framförallt okunnighet om yrkesområdet och dess möjliga innehåll. Huruvida det var geografiskt lämpligt eller ej har endast bekymrat en person. Han ville gärna vara på samma ort som sin flickvän.

Inre faktorer

I kategorin som betecknats "inre faktorer" är andelen män jämförbar med andelen kvinnor. Cirka hälften av männen har förankrat sitt val i ett personligt ställningstagande, tre i motiv som gäller egen bakgrund och lika många refererar till att en politisk medvetenhet fått dem att välja socialhögskolan. Ingen av de två männen från akademikerhem har svar som passar in i kategorin "inre faktorer", men de har trots det talat om ett socialt intresse. För männen är det inte givet att de som nämnt orsaker bakom yrkesvalet som kategoriserats som "inre faktorer" alltid också talat om ett socialt intresse, som fallet är för kvinnorna.

Socialt intresse

Ett socialt intresse som vägledande för yrkesvalet är vanligare bland kvinnor än bland män, men som tidigare sagts så är gruppen män något för liten för att jag skall våga dra mer långtgående slutsatser. Av elva män har 7 fallit inom denna kategori jämfört med 18 av 22 kvinnor. Ingen man har erfarenhet från något liknande yrke. En av männen har redan på ett tidigt stadium velat bli socionom, men männen har i allmänhet ännu senare än kvinnorna bestämt sig för yrket. Tankarna kommer oftast efter gymnasium och militärtjänstgöring.

Endast en man har gått reallinjen på gymnasiet och är då den ende som hade möjlighet att söka vidare in på det tekniska och naturvetenskapliga området. Han har dock inget intresse åt det hållet. De andra har antingen gått allmän linje på gymnasiet eller handelsgymnasiet och hade därför samma begränsningar vad gäller val av utbildning som kvinnorna. En man läser nu i efterhand in ämnen på det naturvetenskapliga området för att kunna söka sig över till ett annat område.

Sammanfattningsvis kan sägas att nära hälften av männen sagt att de valt utbildning snarare än yrke. Tydligt är att männen haft arbetsmarknaden och själva utbildningen som incitament för att börja. Nära hälften har också berättat om inre faktorer som påverkat dem. Männen har i genomsnitt pratat längre och mer utförligt om orsakerna bakom sitt yrkesval än vad kvinnorna gjort. Det verkar som om de haft ett större behov av att legitimera sitt val inför sig själva och kanske också inför intervjuaren som i de flesta fall varit en kvinna. Socionomyrket var för dem ett atypiskt val till skillnad för kvinnorna, som inte sett sitt yrkesval problematiskt ur könsrollssynpunkt, men väl ur många andra aspekter.

Kapitel 5

Påverkan under utbildningen

Inledning

Detta kapitel handlar om deltagarnas upplevelse av studietiden vid socialhögskolan. De flesta i denna grupp socionomer började på socialhögskolan under tiden från hösten 1967 fram till 1971. Det innebar att de befann sig på högskolan mitt under eller i efterdyningarna av studentrevolten i Paris våren 1968. Socialhögskolorna hade rykte om sig att vara radikala och man sade att de därför troligtvis attraherade en grupp ungdomar som inte annars skulle ha sökt sig till socialt arbete. Om detta är

en myt eller inte är svårt att avgöra, då det ofta är flera olika men samverkande faktorer som gör att man söker sig till en utbildning, vilket de i kapitel fyra redovisade intervjuvaren ger en tydlig bild av.

På den första frågan i intervjun, "Hur kom det sig att du blev socionom?" tog spontant fem av kvinnorna och tre av männen upp politisk medvetenhet som ett motiv till val av utbildning. Även i de fall då kamrater påverkat valet har det ibland varit med politiska förtecken.

Hur pass påverkad av denna debatt var undervisningen och studentlivet på socialhögskolan? För att söka klarhet i det ställde jag följande frågor:

"Om du minns så fördes det i slutet av 60-talet en livlig politisk debatt på universitet och högsolor. Studenterna ifrågasatte då den traditionella roll akademikerna spelat i samhället och man diskuterade också vilken makt och inflytande man ville ha över sin egen utbildning.

Om du tänker på din egen studietid, fanns denna debatt där? Deltog du i /var du intresserad/ av denna debatt? Betydde dina kamratkontakter på skolan något i detta fall? Betydde dina kamrater utanför skolan något?"

I första hand var jag intresserad av att se om den allmänna debatten, studentrörelsen på universiteten, också slagit igenom på socialhögskolorna. Med andra ord, var skolorna så radikala som de ansågs av så många.

En klar majoritet av deltagarna (28 av 33), har angivit att de tyckte att debatten fanns på skolan. Hur stor aktivitet det var tycks variera mellan de olika orterna.

Ja i högsta grad!.../ sen stod det så här på löpsedlarna då att ... vänstern tar över på socialhögskolan (i Stockholm) /.../ det var Svenska Dagbladets rubriker på morgonen ... och när man gick där och visste att det kanske i kårvalen var 30% ungefär som röstade så blev det ju då majoritet!.../ det var ju så överdrivet ... (K10)

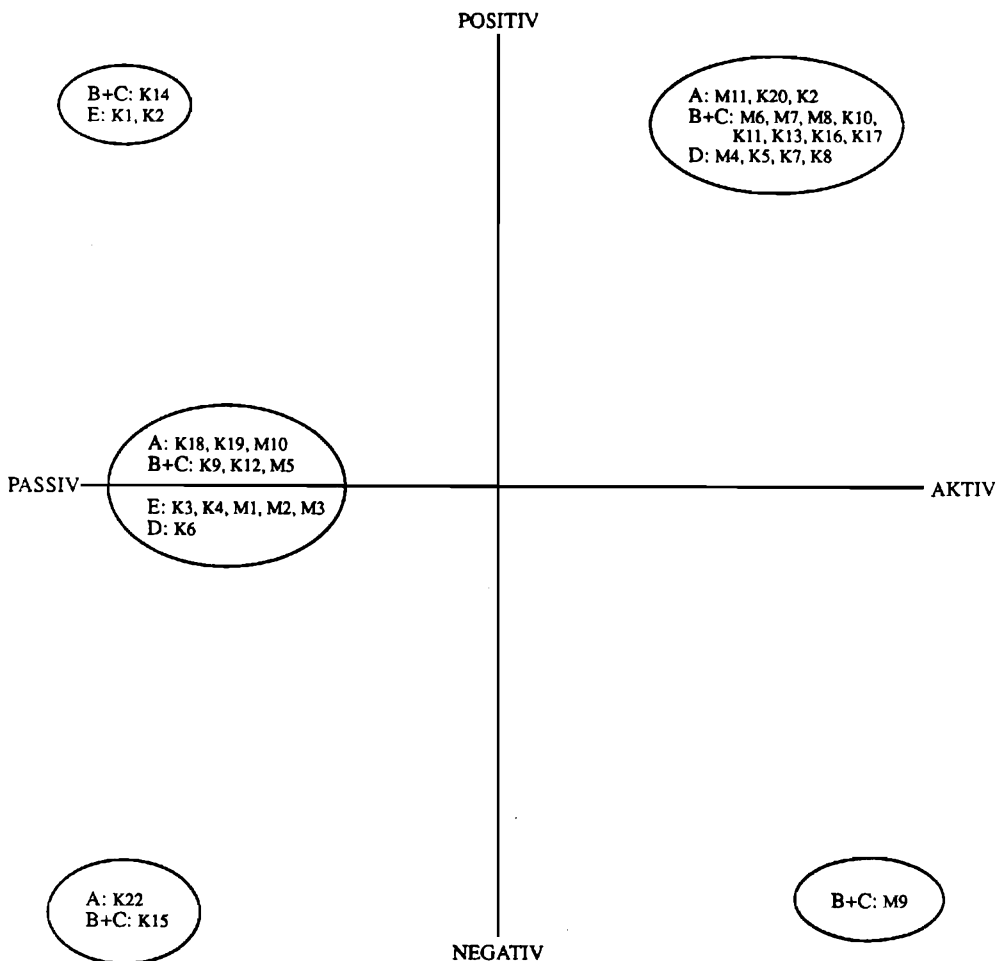
De fem som inte tyckte att debatten fanns har ofta refererat till att de antingen börjat på socialhögskolan före det att debatten börjat sätta några spår i undervisningen eller att de "kom för sent".

!.../ hur var det nu med svallvågorna. Jag märkte stor skillnad mellan 1974-77. 1974 så levde man kvar på dom sista svallvågorna !.../ vad som hände efteråt tyckte jag mer var en tillbakagång. Ja man lade ju ner studiekollektivet där jag var aktiv. Jag ingick i styrelsen där ett tag, men den tog ju död på oss alla !.../ när dom hela tiden sa att ni är ingenting, det är vi då en klick som får hålla på och slita. (K7)

Hur deltagarna upplevde debatten på socialhögskolan och dess effekt på undervisningen hänger nära samman med deras personliga uppfattning och grad av aktivitet. Redovisningen av svaren börjar därför med en figur som visar om de var positivt eller negativt inställda till studentrörelsen samt om de var aktiva eller passiva i diskussionen, se nedan.

Denna uppdelning i positiva eller negativa har vuxit fram under analysarbetet med frågan. Det blev tydligt att många direkt eller indirekt redovisat sitt eget ställningstagande, om än inte alla, det finns en stor grupp som inte i svaret "avslöjat" sin inställning. De betecknas som neutrala, ingen av dessa deltog aktivt i debatten. Att frågan aldrig ställdes direkt, om inställningen till studentrörelsen, var för att jag ville undvika att frågan skulle få karaktären av åsiktsregistrering. Av tradition är ju politisk tillhörighet en fråga som aldrig ställs direkt i en intervju. Jag var från början inte heller intresserad av deras personliga ställningstagande, men fick i analysen möjlighet att göra en viktig kategoriindelning om jag utnyttjade denna information.

Fördelen med den mer neutralt formulerade frågan: "Fanns debatten på skolan när du gick där?", är att deltagarna diskuterat situationen på skolan ur olika infallsvinklar istället för att förklara sin egen inställning till "studentvänstern". Att vara aktiv eller passiv är satt i relation till svaret på frågan om "Deltog du i – var du intresserad av denna debatt?" De som svarat ja här har betecknats som aktiva.

Förklaring till figuren:

- A: Akademiker
- B+C: Tjänstemän och småföretagare
- D: Jordbrukare
- E: Arbetare

Figur 2. Deltog du i, var du intresserad av denna debatt?" Svaren är uppdelade på socialgrupp och kön.

Indelningen i aktiv/passiv och positiv/negativ ger många intressanta resultat. Uppre i högra hörnet av figuren, i skärningspunkten mellan aktiv och positiv, finns 15 av de 33 deltagarna. Det är relativt sett lika många män som kvinnor. Det finns inte någon från arbetarhem, däremot fyra från jordbrukarhem och återstående elva kommer från mellannivåerna och akademikerhem. Ingen från arbetarhem är uttalat negativ. De har inte heller visat någon aktivitet och de flesta är klassificerade som neutrala och passiva. Två kvinnor är dock positiva men passiva.

Det finns inte någon som är neutral och aktiv, detta verkar vara en omöjlig kombination. Endast en person är aktiv och negativ. Han är engagerad i ett politiskt ungdomsförbund och har redan sin ståndpunkt klar och vågar också aktivt visa den. Det finns ytterligare två kvinnor som är negativt inställda till studentrörelsen. De förhåller sig dock passiva. De kommer från tjänstemanna- och akademikerhem.

Hur har dessa olika grupper resonerat kring debattens inflytande över undervisningen, politiseringen av socialhögskolan samt kamraters påverkan?

Om vi börjar med den positiva/aktiva gruppen så har alla haft en nära kamratkontakt på skolan, kamrater som haft betydelse för deras engagemang i studentpolitiska frågor. De är således en väl etablerad grupp i skolan. De har alla nämnt att undervisningen påverkades och att denna påverkan hade en politisk förankring. Det som ansågs bra med denna debatt var i första hand den förändring som utbildningen genomgick under dessa år, vilket oftast framhövs av kvinnorna.

Det fanns ett väldigt starkt intresse som jag minns i botten för att lära sig ... och det var ju inte det att man inte ville lära sig nånting ... utan man ville lära sig annat /.../ att utbildningen var inriktad på fel saker och att tentamensformerna var felaktiga. Man längtade nog väldigt mycket som jag kommer ihåg, att få göra saker tillsammans /.../ Jag tycker det var väldigt bra att protesterna tog dessa extrema former, det har fört mycket gott med sig. Idag är det ju självklart att man har grupparbete. (K21)

Det visar sig att män oftare än kvinnor förankrar debatten politiskt, 9 av 11 män, respektive 12 av 22 kvinnor. Något fler kvinnor än män är positiva

till debatten, 13 av 22 jämfört med 5 av 11. Det förefaller också som om de från akademikerhem, 5 av 7, förankrar debatten politiskt oftare än de från mellannivåerna, 9 av 14, samt arbetar- och jordbrukarhem, 7 av 12. Observeras bör dock att skillnaderna är baserade på ett litet underlag.

I gruppen som betecknas positiv/aktiv har flera, trots sin positiva inställning till diskussionerna och debatterna som fördes, en stark självkritik. Det yttrar sig i att flera nu så här i efterhand ifrågasätter innehåll och former för debatten.

De tongivande var lite flummiga /.../ I Vietnamdebatten till exempel. Jag funderade mycket på om det kunde vara så enkelt att om man slängde ut USA så skulle allt lösa sig. Jag kände lite distans till det här vänsterflummet. (M6)

En annan deltagare refererar till att det tog tid från undervisningen.

Ja, det var till stor del en politisk debatt /.../ världspolitik man diskuterade. Det kändes ibland lite löjligt att diskutera dom frågorna /.../ att ta upp tid med det i skolan /.../ Det togs uttalande om alla möjliga saker. (M11)

Som synes är det en stor obalans mellan storleken på de olika grupperna i figuren. En enda person är negativ/aktiv och skall balansera de 14 personer som är positiva/aktiva. Han kommer från mellannivån och har börjat sin politiska karriär inom ett borgerligt ungdomsförbund. Han svarar följande på frågan om kamraterna hade något inflytande.

Nej jag var ju politiskt aktiv redan då så jag visste ju var jag stod. Jag pratade med en hel del andra som var mer politiskt naiva. (M9)

I den näst största gruppen i figuren, om 12 personer, som inte uppgivit någon aktivitet och inte heller i intervjun sagt sig vara positiva eller negativa har ändå majoriteten uttalat sig om undervisningen och många har också refererat till debattens politiska förankring.

Jag var helt ovetande, fullständigt politiskt okunnig, så jag var nog lite chockad skulle jag tro ... jag hade ingen aning om politisk debatt och vänsterrörelsen. Debatten var påtagligt närvarande på socialhögskolan, men jag deltog inte i den här verksamheten eller i ifrågasättandet av skolan. (M1)

Tre män och två kvinnor från gruppen neutrala/passiva har tagit fasta på den förändring undervisningen utsattes för av de positiva/aktiva. Här kan avläsas en missbelåtenhet med avseende på vilket sätt dessa förändringar genomdrevs. Man kritiserar att exempelvis valen av alternativ kurslitteratur inte var förankrade i hela undervisningsgruppen. Lärarna tog inte reda på hur valen gått till och att det många gånger var en för avancerad frihet som inte de studerande var mogna för. För mycket tid gick åt till diskussioner och att allt måste ha formen av gruppentamen och grupp-diskussion.

De nämner också att vissa lärare, vars undervisning eller ämne inte lämpade sig för "gruppformen", kom i kläm. Två av varandra oberoende intervjupersoner berättar om en lärare som dog mitt under pågående termin och att han strax innan utsatts för mycket häftig kritik. Denna händelse gjorde ett starkt intryck framförallt på den av intervjupersonerna som deltagit i vederbörandes undervisning. Man tyckte också att elevernas inflytande och de lärarråd som bildades omsatte för lite av sina diskussioner i praktisk handling.

/.../ Och just det här att allt ifrågasattes ... det var ju väldigt politiserat /.../ det var ju få som vågade ställa sig upp där och säga att jag röstar på ett borgerligt parti. (M4)

Denna grupp har trots ovanstående intervju svar aldrig uttalat att de känt något direkt åsiktsförtryck eller att de inte vågat yttra sig och vara aktiva. Det kan dock ha funnits ett indirekt tryck på att omfatta de rätta åsikterna. Men detta lär ha skiftat i styrka mellan olika skolor i landet och mellan olika årgångar studerande.

Att vara aktiv hänger enligt figuren samman med att man är positiv. Bland de positiva finns två som tar fram studentvänsterns dominerande ställning. Hur omfattande den var eller hur enskilda individer uppfattat stämningar och diskussioner är omöjligt att säga något om. Om man vågar sig på en spekulering utifrån figuren, verkar det som om de positiva/aktiva inte skulle ha mött mycket motstånd i sina diskussioner, i varje fall inte från gruppen passiva. Kanske kom istället motståndet från olika grupperingar inom studentvänstern?

... man var ju med ... men inte så mycket dom frågorna som du pratar om (hänvisar till intervjuarens fråga), utan det var ju väldigt mycket det här snacket med vänstergrupperna /.../ man kastade skit mot varandra, men det var ju innan jag besinnande mig ... en massa schabloner... utan egentligen veta någon bakgrund och historik till de här olika partierna, SKP, KFMLr och allt det här. (M7)

Denna genomgång av svaren har visat att det fanns en förhållandevis stor grupp, 15 personer, som var positiva/aktiva och som drev studentrörelsens frågor. Några var starkt upptagna med kårens avskaffande. Andra var inriktade på undervisningens förändring. Ytterligare andra drev frågor av mer allmän politisk karaktär och/eller det sociala arbetets roll i samhället och svårigheterna att arbeta förebyggande och förändrande.

Den relativt stora grupp neutrala/passiva, 12 personer, som inte angett var de stod, måste ha bjudit ett ganska svagt motstånd. Bland dessa finns de fem som inte tyckte att det var någon debatt. Som nämndes tidigare fanns det bland dem de som gått socialhögskolan efter det att "svallvågorna" tonat bort. Resultatet av denna tidigare stundtals häftiga och massiva kritik från de studerandes sida beskrivs av en av deltagarna, som dock understryker sin subjektiva uppfattning i frågan:

Ip: Nej jag gick mycket senare och den fanns inte på samma sätt som tidigare.

I: Men vad tror du de här händelserna kan ha haft för betydelse när du gick?

Ip: Ja, "sopis" var ganska slapp /.../ Jag tror att man i och för sig på den tiden kunde gå igenom "sopis" utan att öppna en bok /.../ Jag menar går man en utbildning så har åtminstone jag väldigt svårt att säga vad det är för litteratur jag vill läsa. När jag börjar en kurs så förväntar jag mig att den som håller i kursen har kunskaper att dela med sig till mig som är nyttiga, som jag behöver för att klara mitt kommande arbete. Jag tycker det blir lite bakvänt om jag skall tala om vad jag skall lära mig. (K14)

Som nämndes inledningsvis har åtta personer spontant tagit fram att deras "politiska medvetenhet" varit en bidragande faktor till yrkesvalet, men även för många andra blev tiden på socialhögskolan den period då

medvetandenivån vad gällde samhällliga problem och konflikter höjdes avsevärt.

Ja dom kompisar man hade där betydde ganska mycket för hela utbildningen ... för vi diskuterade mycket frågor då som rörde utbildningen och skolan och politiska frågor /.../ det var en sån blandning av folk också, det var från yttersta vänsterkanten till dom som hade en ganska stark religiös grund /.../ dom som gick och jobbade och inte gått socialhögskolan, dom har missat den här delen tycker jag. (M8)

Av denna redovisning framgår att många tagit starka intryck under tiden på utbildningen. Följande avsnitt tar upp på vilka sätt de blivit påverkade.

Vem blev påverkad av utbildningen?

Jag var intresserad av att veta om utbildningen som sådan påverkat dem som personer, deras värderingar kring samhällsfrågor samt deras människosyn. Min tanke var att koppla ihop utbildningspåverkan med senare tillfredsställelse i arbetslivet och yrkeskunnande, och överhuvudtaget var jag nyfiken på om utbildningen påverkat dem i någon riktning.

Intervjuerna visade att det ibland var svårt att svara på denna fråga, att urskilja vad skolan betytt i förhållande till senare erfarenheter. Jag gör dock en grov indelning i påverkad/ej påverkad och får då följande resultat.

Tabell 12. Utbildningens påverkan. Svaren uppdelade på kön.

Har utbildningen påverkat dig?		kvinnor	män
Som person	ja	19	9
Din inställning till samhällsfrågor	ja	17	8
Din människosyn	ja	14	5
Antal svarande		22	11

Det förefaller som om man upplever att utbildningen påverkat en som person mest. Inga skillnader finns mellan könen, 19 av 22 respektive 9 av 11 menade sig ha blivit påverkade. Inställningen till samhällsfrågor var påverkbar för många vilket också föregående fråga visade. Ungefär tre fjärdedelar har svarat att de påverkades av utbildningen. Ett mer komplext område är frågan om människosyn, den uppfattades inte heller lika påverkbar av utbildningen som de andra. Flera säger att det är något man har med sig hemifrån eller att allt omkring har förändrats men ej synen på människor. De som däremot kände att utbildningen förändrat deras människosyn hänsyftar till att man inte längre tog allt för givet, att man lärde sig att det alltid finns en bakgrund, en orsak till människors beteende. Här finns en viss skillnad mellan könen så att kvinnor säger sig ha blivit mer påverkade än männen.

Inställning till samhällsfrågor

Frågan om tiden på socialhögskolan påverkat deras värderingar kring samhällsfrågor kopplas här samman med föregående fråga om upplevelsen av studentrörelsen.

Den grupp som betecknas positiv/aktiv har relativt sett lika många "påverkade" som gruppen neutrala/passiva. Det är tydligt att även de som inte varit aktiva blivit påverkade så att deras värderingar kring samhällsfrågor förändrats. Det finns vissa skillnader mellan socialgrupperna. De som kommer från jordbrukarhem anser sig i mindre utsträckning påverkade än övriga. Då gruppen är liten, endast fem personer, vågar jag inte påstå att det skulle vara en verklig skillnad.

Vi börjar med gruppen neutrala/passiva som ansett sig ha blivit påverkade. En man med arbetarbakgrund uttrycker det så här:

Ja, det var ju ganska rejält, jag levde ju långt innan dess i en ganska så avskärmad värld ... det militära bakom mig i tre års tid ... så att det var väl på många sätt en jobbig och uppvaknande tid. Började att se mig omkring vad som hände i samhället (.../ började väl för första gången att fundera över sociala sammanhang och orsak och verkan i samhällsbyggnaden ... så det var en rejäl omvändning. (M1)

Tre av deltagarna från mellannivåerna och akademikerhem har ofta talat om sin "borgerliga bakgrund". Det verkar inte ha varit någon stark brytning med hemmet, utan snarare så att de tyckt sig leva i en skyddad tillvaro. De var inte vana vid att i diskussioner hävda mycket olika uppfattningar, för i hemmet hade man inte diskuterat på detta sätt.

Flera påpekar, liksom i gruppen neutrala/passiva, att de blivit mer vidsynta och mindre fördömande. Det var dock inte enbart en uppbygglig erfarenhet man gjorde när man gick ut på sin första praktik.

!...! man fick ju otroligt vidgade vyer och jag var ju väldigt ung när jag gick ut på min första praktik !...! jag blev nog ganska rädd ... och jag vet att jag hade en depparperiod helt enkelt när jag började förstå vidden av vad man höll på med på socialbyråerna ... då var det sådana här rätt häftiga saker som omhändertagande !...! jag var rätt naiv ... och jag blev nog mera eftertänksam. (K16)

"Vänstersympatier"

Hultqvist (1988) har genomfört en studie av socionomer inskrivna vid utbildningen i Umeå under åren 1968-71, detta arbete finns refererat i diskussionskapitlet. Hon, liksom jag, har inte frågat om partisympatier. Vi refererar till samma undersökning av Cigéhn (1975), som studerat den politiska aktiviteten bland inskrivna vid Umeå universitet i början av 70-talet. Där visar sig socialhögskolestuderande oftare än andra grupper sympatisera med olika socialistiska partier till vänster om socialdemokratin och också vara den grupp som har den största ökningen bland dessa partier. Om detta gäller för de övriga socialhögskolorna finns det inga tillgängliga uppgifter om, men om jag skall våga mig på en gissning tror jag att Umeå, som kallades det "röda universitet" under dessa år, hade fler studenter med socialistiska åsikter än de andra universiteten. Däremot tror jag att i förhållande till andra utbildningar på respektive högskoleorter var socio-nomstuderande radikalare i sina partisympatier än vad övriga studerande var.

Sammanfattning

Inledningsvis nämndes att fem kvinnor och tre män spontant tagit upp politisk medvetenhet som motiv till valet av socionomutbildningen. De utgör en fjärdedel av deltagarna. Att det fanns en ovanligt hög politisk aktivitet på socialhögskolorna vid denna tid är också allmänt känt, jag ställde mig då frågan hur många var aktiva och vilken social bakgrund hade de?

- En indelning i aktiv/passiv och positiv/negativ till studentvänstern visade att 15 var aktiva/positiva och endast en aktiv/negativ. Den näst största gruppen, passiv/neutral, samlade 12 deltagare.
- Ingen från arbetarhem tillhör gruppen aktiv/positiv, däremot är fyra från jordbrukarhem och återstående 11 är från övriga socialgrupper. De flesta från arbetarhem är passiva/neutrala.
- Den aktiva/positiva gruppen har alla haft nära kamrattkontakter på skolan. Alla förankrar debatten politiskt. En del är i efterhand kritiska och menar att det var flummigt och att det tog för mycket tid från undervisningen.
- Fem ur gruppen passiva/neutrala är missbelåtna med det sätt på vilket förändringar genomdrevs av gruppen aktiva/positiva.
- Den aktiva/positiva gruppen mötte troligtvis inte mycket motstånd från gruppen passiva och endast en person var aktiv/negativ. Det finns uttalanden som tyder på att diskussion i mycket fördes av olika grupperingar inom "studentvänstern".
- Utbildningen påverkade majoriteten av deltagarna som personer och deras inställning till samhällsfrågor. Vad gällde människosyn var fler av kvinnorna än männen påverkade.
- Att vara passiv i förhållande till diskussionerna under utbildningstiden betyder inte att man inte blev påverkad i sin inställning till samhällsfrågor. En klar majoritet bland både aktiva och passiva blev påverkade.

DEL II

Vad blev socialarbetaren?

Hur trivs de med sitt nuvarande yrke?

Har män och kvinnor olika inställning?

Vilka är kvar i yrket och vilka har slutat?

Finns det skillnader mellan yrkesgrupperna?

Hur mycket betyder yrkeslivet satt i relation till privatlivet?

Kapitel 6

Forskning och diskussion om socialarbetarrollen

Underlaget till detta kapitel är valt utifrån principen att det skall ligga så nära socialarbetarnas situation som möjligt. Det finns mycket forskning kring arbetsmiljö i allmänhet, om kvinnors arbetssituation och om socialt arbete, men jag vill i detta kapitel fokusera på socialt arbete utifrån följande aspekter: Vilka stannar respektive slutar? Hur ser kvinnor på socialt arbete och vilka skillnader finns mellan män och kvinnor? Kapitlet börjar dock med ett avsnitt om arbetets innehåll och miljö ur en mer generell synvinkel. Här har jag valt att göra en begränsning som innebär att endast forskning på svenska förhållanden medtagits. En genomgång av tidskriftsartiklar i främst "Socionomen" gav inget av intresse för min huvudfrågeställning,

"Vem blir socialarbetare". Däremot fanns många intressanta artiklar om socialarbetarnas nuvarande arbetssituation. Kapitlet gör inga anspråk på att ge en heltäckande bild av socialarbetarnas arbetssituation utan mer att ge ett underlag för diskussion och en möjlighet att knyta samman resultaten på intervju och enkätfrågor om arbete och fritid med aktuell forskning

Arbetets innehåll och miljö

Ronnby (1983) har i sin bok "Socialarbetets förklaringsmodeller" försökt att med en kritisk ansats klargöra vilka teorier socialarbetare använder sig av för att lösa problem i arbetet. Ronnby's intresse har framförallt varit att granska om dessa teorier och de därpå följande handlingslinjerna verkar i anpassningens eller förändringens tjänst. Hur dessa handlingslinjer ser ut är inte bara beroende av teorier i snäv bemärkelse, utan även ideologier, värderingar och traditioner ligger bakom hur socialarbetare handlar. De vanligaste handlingslinjerna klassificeras som: fostrande, behandlande, teknokratiska samt socialpedagogiska. Ronnby har också definierat socialt arbete.

Med socialt arbete har jag här avsett en uppsättning metoder och deras yrkesmässiga användning för att reglera och hantera problem då människor inte förmår uppfylla sina sociala roller enligt dominerande normer och förväntningar. (s 13)

Ronnby anser att de flesta teorier som finns bakom de olika handlingslinjerna är teorier för kontroll. Människan måste kontrolleras för att inte bli en olycka för sig själv. Teorier för frigörelse utgår istället från att det är tvånget och kontrollen som hindrar en människa att vara en fullständig individ.

Den moraliska komplikationen i socialarbetaryrket tar Beckman (1981) fram i sitt arbete. Han har en mycket talande titel på sin rapport, "Kärlek på tjänstetid", där han ställer professionell status kontra amatörisk status. Orsaken är att det är mycket svårt att göra om socialt arbete, som i så mycket är amatörens sätt att handha problemen, till ett professionellt arbete som kräver tydligt definierade och avgränsade arbetsuppgifter. Beckman jämför kirurgi med socialt arbete. Oberoende av kirurg skall operationen

lyckas. I socialt arbete är det tvärtom, kvaliteten i arbetet är sammanvävt med utövarens personliga egenskaper.

Beckman tar exemplet "Jeppe super" för att visa på de olika perspektiven. Amatören antar ett rationellt moraliskt förhållningssätt. Jeppe är som individ ansvarig för sina handlingar och för att anpassa sig till kollektivet. Den professionella vården ser det däremot ur ett orsaksperspektiv, ett vetenskapligt perspektiv där det finns många olika orsaker till att Jeppe super. Den kollektiva ramen har försvunnit, Jeppe betraktas mer som ett objekt än ett subjekt och det blir därmed ointressant med ett strikt moraliskt perspektiv.

Utvecklingen under de senaste 50 åren har enligt Beckman gått från ett inåtvänt, medicinskt perspektiv över ett psykologiskt till ett mer samhällsorienterat.

Detta har två konsekvenser för den professionella vården. Dels försvåras ytterligare den professionella vårdens kollektiva orientering i den meningen som det ter sig svårt att upprätthålla individernas delaktighet i ett samhälle som samtidigt anses orsaka den enskildes nöd. Dels finns det knappast några professionellt tillgängliga terapier som motsvarar en diagnos som ser roten till Jeppes onda i allmänna samhällsförhållanden. (s 93)

Beckman sätter in den sociala verksamheten, vården, i ett större perspektiv där han frågar sig om den nuvarande utvecklingen ger möjligheter att lösa problemen. Idag upplever vi en ekonomisk kulturkris. Det är inte längre självklart att en ständig ökning av industriell och offentlig produktion skall vara basen för vårt välstånd. Det så kallade tillväxtprojektet, att överskottet från den rika delen transfereras över till de fattiga, försätter oss i den situationen att för att de fattiga skall få det bättre krävs en ständig tillväxt hos de rika. I tider då den offentliga sektorn inte hinner byggas ut eller till och med skärs ned och samtidigt hjälpbehoven ökar, fungerar inte denna modell.

För att återgå till den moraliska aspekten av socialt arbete, så har Lundgren (1984) försökt fånga den genom att bland annat följa två socialsekreterare i deras arbete. Dels ombads de att beskriva hjälparbetet med en klient som de

haft kontakt med en längre tid, dels skulle de beskriva både sin egen och klientens uppväxt.

Allt i syfte att lite närmare kunna belysa vilka drivkrafter och motiv som kan göra sig gällande i det sociala behandlingsarbetet, samt vilka överföringsreaktioner som blir följden därav. (s 125)

I detta arbete framkommer att uppväxten haft betydelse för hur man kom att arbeta med klienten. Lundgren talar om "perspektivet och djupseendet som verktyg till ökad förståelse". Detta perspektiv gör det möjligt för oss att se hur vi relaterar till andra och oss själva och att djupseendet handlar om hur våra upplevelser här och nu relaterar till våra barndoms-upplevelser.

Lundgren ställer också frågan hur socialarbetarna själva hanterar sin arbetssituation, när förväntningarna inte stämmer med verkligheten och man inte kan uppfylla målen, visionerna. Frågan är, "hur hanterar vi den, stelnar vi i våra försvar eller tar vi oss 'ur tystnaden'?"

Socialarbetarna själva borde formulera minimiförutsättningarna för att kunna bedriva ett bra socialt arbete. Författaren tycker att de borde använda den privata besvikelsen till en kollektiv manifestation.

Projektet "Barn i kris", ett samarbetsprojekt mellan socialförvaltningarna i Malmö och Stockholm, har som sitt huvudintresse att se till barns livssituation när de är placerade i fosterhem. En del av projektet handlar dock om socialarbetaren och dennes situation i tunga barnomsorgsärenden, Håkansson och Stavne (1983).

Enligt författarna förkroppsligar socialarbetaren och bär fram det eable-rade samhällets anspråk och krav till klienten.

Det intressanta med socialarbetarrollen är emellertid att den innehåller en genuin motsättning. Att utbildas till socialarbetare innebär i själva verket att utbildas till att försöka undvika att utöva den makt man förfogar över. (s 7)

Denna osäkerhetsfas berör socialarbetaren på det känslomässiga planet. Inlevelse i en annan människas livsvillkor innebär också att känna smärta. Men författarna menar att dessa plågsamma känslor måste socialarbetarna

känna om de skall kunna handha svåra ärenden med tillräcklig varsamhet. Om socialarbetaren i allt för stor utsträckning undviker situationer som försätter henne/honom i smärtsamma känslolägen, kommer ärendena att drivas med större hänsyn till egna känslor än till andras, dvs. barnet och dess anhöriga.

En antologi sammanställd av Lindholm och Askeland (1981) tar fram olika aspekter på socialt arbete. Den hänsyftar då på det nya ämne med samma namn, som infördes i socionomutbildningen 1977 i samband med högskole-reformen. I detta sammanhang tänker jag inte fokusera på utbildningens innehåll, vilket tagits upp i kapitel fem, utan på ett av de första bidragen i antologin som samlats under rubriken "Socialarbetarens vardag".

Sundman skriver där om sina tio år som socialarbetare. Trots att hon sedan sextonårsåldern varit helt inställd på att bli socialarbetare – hjälparrollen hade varit en naturlig del av livet då hennes far var alkoholist – blev ändå första praktikperioden en chock i kontakten med verkligheten på en socialbyrå. Det första arbetet efter avslutade studier blev socialassistent. I tre år orkade Sundman, men efter att ha upptäckt att den så kallade demokratin inom förvaltningen var ett utanpåverk, att besluten redan var fattade på en högre nivå, så slutade hon.

Som fältassistent i två år fick Sundman en bättre och mer självständig arbetssituation. De psykosomatiska problem hon haft avtog och försvann helt vid detta nya arbete. Hon tyckte att hon accepterades som en medmänniska av klienterna och att hon också fick en klarare bild av det sociala nätverk som omgav klienten. Hon prövade också på att vara skolkurator en termin, men orkade inte kämpa ensam i skolan.

Arbete som familjeterapeut fyllde de tre nästföljande åren. 1979 påbörjade hon tillsammans med Göransson och Månsson en undersökning och utgav bland annat rapporten "Socialsekreterarnas arbetsmiljö" (1983), där de tittade på vad som orsakade den stora personalomsättningen bland socialsekreterarna i Huddinge kommun. Inom loppet av fem år, från mitten av 70-talet och framåt, hade alla som arbetat på socialbyrån slutat.

En kontroll av hälsotillståndet visade att tre fjärdedelar av de socialsekreterare som arbetade på förvaltningen, handläggare kallade, hade

hälsoproblem så som sömnsvårigheter, förändrad sinnesstämning, trötthet etc. Bland dem som arbetade ute på "fältet", benämnda externer, var det endast en fjärdedel som nämnde dessa problem och lika stor del hade kroppsliga besvär, såsom magbesvär, huvudvärk, hjärtklappning etc. Motsvarande andel för handläggarna var 50 procent. På frågan om arbetet innebar störningar i privatlivet tyckte 90 procent av handläggarna det mot 50 procent av externerna. Orsakerna till denna hälsosituation och den stora omsättningen av personal söktes i arbetsuppgifternas art, arbetsbelastningen samt arbetets stöd och styrning. Det framkom att omhändertagande av barn ansågs som den svåraste arbetsuppgiften, mycket beroende på att föräldrarna i de flesta fall inte vill samarbeta med socialsekreterarna.

Denna undersökning tar också upp den existentiella ångest som socialarbetaryrket framtvingar, särskilt i barnavårdsärenden, när det gäller att skilja barn och föräldrar. Egentligen är det inte ett problem som enbart berör socialvårdens tjänstemän, anser författarna. Konflikten är av mer politisk och moralisk art. En skarp kritik riktas mot journalistkåren, som utifrån sin position på makronivå förvandlat grundläggande mänskliga konflikter till ett fenomen hos en grupp anställda.

En stor grupp av de undersökta arbetar deltid, ett sätt att minska arbetsbelastningen. Trots detta ansåg socialsekreterarna att de "jobbiga ärendena" var mer intressanta än de lätta, som oftast bara var av ekonomisk karaktär. Då socialarbetaryrket är ett såpass speciellt yrke, kräver det också ett speciellt stöd- och styrsystem, något som till stora delar saknas idag. Socialsekreterarna:

- tar hand om problem andra instanser misslyckats med
- samarbetar med klienter som har små förväntningar på att förändring kan eller ska ske
- ställs inför okända och oförutsägbara problem
- arbetar med resurser som i förhållande till problemen oftast är otillräckliga. (s 180)

Författarna anser att det idag finns så mycket kunskap samlad att förändringsarbetet kan börja direkt, men socialsekreterarna måste själva vara med vilket betyder att tid måste avsättas för samtal dem emellan.

Socialarbetarens roll och funktion

Harald Swedner blev 1977 den förste professorn i socialt arbete. Han har försökt skapa en gemensam tankeram, en begreppsapparat som kan användas av alla som är engagerade i socialt arbete (Swedner 1983). De sociala problemen beskrivs på olika nivåer, mikro, meso och makro. Tankeramen är indelad i fem huvudmoment, som används vid forskning om det sociala arbetets olika faser:

- målformuleringsarbetet, formulera problemet och målet
- kunskapsproduktion, mycket är vardagskunskap, insamling och systematisk presentation av redan existerande kunskap.
- redskapsproduktion, metoder för att styra och ingripa i sociala processer
- genomförandearbete, där det tyngsta är initialtröghet
- utvärderingsarbete, och så från början igen.

Swedner anser inte att socialarbetarnas sätt att tänka och handla passar ihop med det etablerade vetenskapssamhället om att stå utanför och objektivt och neutralt betrakta. Socialarbetarna drömmer om en verklig förändring och det är därför de så beredvilligt ställt upp för den nya forskningsdisciplinen tror Swedner. Här blir det då viktigt med en fältbaserad forskning i form av fältstationer för att komma nära praktiken, men också för att avmystifiera forskningen. Detta skulle enligt Swedner vara det "osynliga universitetet":

Det osynliga universitetet behöver inga prestigetyngda byggnader och lärosalar, det finns överallt där människor möter varandra för att tala om väsentliga och viktiga ting i en ärlig avsikt att skapa och förmedla kunskap. Forskning i socialt arbete får inte bli en exklusiv angelägenhet för dem som har tid, råd och pengar att vistas vid universiteten. (s 206)

Rasmussen (1986) kritiserar Swedner för att inte vara tillräckligt observant på det faktum att socialarbetarna själva och deras arbete är en del av det system som skall förändras. Han saknar framförallt en analys av vad socialarbetare gör med människors liv.

Berglind och Pettersson (1980) har också vänt blickarna mot socialarbetarna själva i sin rapport "Omsorg som yrke eller omsorg om yrket – en studie i omsorgens professionalisering", där de samlat ett antal forskares arbeten på området. Jag fastnade för Hellbergs definition av professionalisering:

(...) en yrkesgrupp som monopoliserar viss kunskap, en kunskap som värderas som nyttig eller värdefull och som utgör grunden för yrkesgruppens monopolisering av en viss eller vissa yrkespositioner. Professioner är de yrkesgrupper som genom ett organiserat strävande tillåts institutionalisera ett kunskaps- och yrkesmonopol. (s 27)

Enligt samma forskare så gäller för semiprofessioner, t ex sjuksköterskor, socialarbetare och lärare, att de antingen får ett kunskapsmonopol eller ett yrkesmonopol. En semiprofession har inte lika stor självständighet som en profession. För socialarbetarna är problemet att de är inordnade i ett byråkratiskt system som kontrolleras av såväl politiker som administratörer. Hellberg ställer sig frågan varför socialt arbete är en semiprofession. En förklaring kan vara att det är ett kvinnodominerat yrke och att kvinnor lättare finner sig i att vara underordnade i ett osjälvständigt arbete. De är också i allmänhet mindre medvetna om sin status och osäkrare. En annan förklaring är att det är svårt att avgränsa socialt arbete mot andra områden.

Hellberg gör en beskrivning av olika yrkesgruppers – läkare, sjuksköterskor, sjukvårdsbiträden, psykologer och socialarbetare – professionalisering. Hon anser att socialarbetarna näst efter sjukvårdsbiträdena har den lägsta graden av professionalisering. Psykolog, som också är ett ungt yrke, fick snabbt en professionell status och yrkesmonopol och det berodde på att teoribildning och kunskapsutveckling började på ett tidigt stadium. Hellberg tar också upp näringslivets betydelse för yrkets snabba professionalisering.

Målare (1979) har använt sig av Hellbergs modell för professionalisering när hon jämför socialarbetare i Australien och Sverige, med avseende på roll och funktion. Det Målare bland annat refererar till är ett relationsbegrepp, det ömsesidiga beroendeförhållandet mellan professionen och dess omgivning. Vilka behövde tjänsterna och hur organiserade sig tjänste-

männen? Den största skillnaden gäller legitimeringen av yrket och har sitt ursprung i yrkets historiska utveckling. I delstaten Victoria, Australien, där författaren arbetat, har yrkeskunskaper och yrkesskicklighet varit grunden till legitimering, medan svenska socialarbetare tidigt blev en del av den offentliga socialpolitiken och lagstiftningen var det som sanktionerade arbetssätt och arbetsformer.

Det finns flera som efterlyser en utbildning i psykosocialt behandlingsarbete inom socionomutbildningen. Hessle (1985) hoppas på en påbygg-nadsutbildning på socialhögskolorna. Han markerar det unika i att arbeta med psykosocialt utsatta grupper och att den som väljer det som sin profession väljer ett mycket speciellt yrke.

Man väljer att dagligen utsätta sig för ett samspel med andra människor, vilkas livskriser med tillhörande akuta och långsiktiga ställningstaganden blir en naturlig del av personalens vardag.
(s 161)

Hessle nämner också pedagogikens samband med psykosocialt arbete på grund av att båda är inriktade på förändringsarbete. Han refererar till Trankells definition av pedagogik som "metoder för förmedling av kunskaper, attityder och förhållningssätt och med förutsättningar för och konsekvenserna av de förändringar som pågår överallt i de mänskliga samhällena". Hessle har tagit fasta på detta med förändring, att socialt arbete och pedagogik studerar samhällseliga förändringar och förändringarna i sig. Dessa ämnen har också det gemensamt att de inte har någon egen materia, i motsats till ämnen som statskunskap, ekonomi, sociologi, ekologi eller psykologi.

Vilka stannar, vilka slutar?

Att försöka fånga in vad det är som får socialarbetare att antingen stanna kvar eller att sluta sitt arbete har varit syftet med flera undersökningar. Den forskning som refereras här är mer direkt fokuserad på denna fråga jämfört med föregående avsnitt som behandlade forskning inriktad mot arbetsmiljön i stort.

Maslach (1985) ger en mångfacetterad bild av anställdas arbetssituation inom vårdröken och vad som orsakar det hon kallar "utbränning". Utbränning visar sig i tre olika skepnader:

- Emotionell utmattning/överanstängning, i interaktionen mellan hjälparen och den hjälpta. Hjälparen känner sig urlakad och trött, tvingas att psykiskt avskärma sig.
- "Depersonalization", avpersonifiering. Ointresse, eventuellt förakt för människan som unik varelse, bryr sig inte om att vara hänsynsfull.
- Nedsatt personlig prestation.

Maslach presenterade sina första resultat redan 1973. Hon har utvecklat ett test som mäter graden av utbrändhet. Följande två frågor har varit i fokus för denna forskning: -Vem blir utbränd? -Vad förorsakar utbränning?

Vad som orsakar utbränning i dessa yrken är den ständiga kontakten med människor. Som människovårdare har man inte rätt att bli trött och gnällig, alla klienter förväntar sig den bästa vården. En alltför stark betoning på problemen gör att, som en kurator säger: "Mina framgångar försvinner, men mina misslyckanden hemsöker mig om och om igen."

Detta hänger samman med avsaknad av positiv feedback, eller ingen feedback överhuvudtaget. Arbetsbelastningen är oftast för hög, kvaliteten i arbetet sjunker. Utbränning inträffar också när människor känner att de förlorat kontrollen över vad de gör. En del upplever större svårigheter med andra kollegor än med klienterna, man saknar då stöd från kollegorna.

Maslach gör en uppdelning efter kön, etnisk bakgrund, ålder, civilstånd, familjesituation och utbildning, för att se om det finns några skillnader med avseende på "omfattning och typ av utbränning". Om vi börjar med könskillnader så visar sig männens symptom som avpersonifiering medan kvinnorna oftare hänvisar till emotionell utmattning.

Om hänsyn tas till etnisk bakgrund så visar det sig att svarta amerikaner upplever mycket mindre av avpersonifiering och emotionell utmattning än vita. Maslach tror att det beror på att de har en mer balanserad och realistisk syn på svårigheter och därför blir mindre besvikna över att "allt inte förändras över en natt". Åldern har den betydelsen att utbränning är vanligare bland yngre än bland äldre. De socialarbetare som slutar gör det

oftast efter två till fem år i yrket. Sambandet mellan utbränning och civilstånd är genomgående. Ensamstående upplever utbränning oftare än gifta. Skillnaden är ännu större mellan dem med barn och dem utan. De med barn har lägre grad av utbränning. Maslach spekulerar i troliga orsaker till detta, i regel är de äldre, mer stadgade och psykiskt mogna. Troligtvis upplever de inte heller lika starkt arbetet som centrum för sitt sociala liv och blir därmed inte så beroende av uppskattning från arbetskamrater och klienter.

I undersökningar gjorda av Maslach uppmärksammas också personlighetsfaktorer av betydelse för utbrändhet. Några faktorer som nämns är otålighet och intolerans, dåligt självförtroende, alltför stor anpasslighet eller sökande av självaktning genom andras gillande. Men Maslach menar att det blir fel att se problemet som enbart relaterat till personliga egenskaper, hänsyn skall också tas till strukturella faktorer.

Maslach menar att en del motiv som ligger bakom valet av vårdyrken kan förorsaka utbränning. Yrkesmotiven är inte de vanliga, såsom god lön, speciella förmåner eller prestige utan oftare altruistiska och osjälviska eller inte lika ädla såsom att utnyttja klienterna för att tillfredsställa egna behov.

I en avhandling av Larsson och Morén (1989) kritiseras Maslach för att hävda att utbrändhet orsakas av för många nära kontakter. De menar istället att distansering leder till utbränning. Detta anser de beror på socialbyråns organisation som inte befrämjar nära kontakter utan istället distansering, formalisering och manipulering. Socialsekreterarna i deras undersökning, använde endast en tredjedel av arbetstiden till klientarbete. Det är otillfredsställelsen över att inte komma nära som orsakar utbrändheten. Larsson och Morén anser också att socialbyrån som organisation förnekar känslor, vilket innebär att man undviker ångestladdade frågor.

Ytterligare tre undersökningar skall presenteras under rubriken "Vilka stannar, vilka slutar?". Dessa undersökningar är gjorda i USA. I amerikansk forskning är det vanligt att man använder sig av olika skalor eller enkäter med fasta svarsalternativ för att mäta eller beskriva olika tillstånd, i detta fall tillfredsställelse i arbetslivet. Två av de forskare som refereras här har haft detta som sitt fokus men har ställt frågorna på olika sätt och därmed också fått olika resultat.

Meinert (1975) har frågat socialarbetare om de är tillfredsställda med sitt yrkesval. Svaret markerades på en skala från 0 - 10 där 10 innebar mycket nöjd. Genomsnittsvärdet blev 8,4 vilket får tolkas så att de flesta är nöjda eller till och med mycket nöjda.

Reiter (1980) formulerar istället frågan så att undersökningsgruppen av socialarbetare får svara på om de skulle välja socialarbetyrket igen. Då är det endast hälften som svarar ja. Populationerna är inte lika vilket innebär att skillnaderna får tolkas med försiktighet, men oavsett det är det intressant att se att resultatet blir så olika beroende på hur problemet formuleras. Reiter refererar till Meinert om socialarbetarnas upplevelser av otillräcklighet. I sin egen undersökning tar Reiter fasta på den låga prestige som de tillfrågade tycker att yrket har.

Detta och mycket annat kritiserar av Kerson (1980) i en replik till ovanstående artikel. Kerson ställer prestige mot yrkesstolthet (pride). Prestige menar Kerson är något som det omgivande samhället delar ut. Arbetet med utslagna kan för utomstående tyckas föga prestigefyllt. Yrkesstolthet däremot är något man bygger upp själv.

Kerson ifrågasätter också Reiters påstående att en negativt uppfattad identitet betyder att man kvalitetsmässigt gör ett sämre arbete. Kerson kritiserar Reiter för att hon vågar uttala sig om något hon inte undersökt.

We cannot afford to speculate because social work is already too good at heaping negatives upon itself. (Kerson s 207)

Kerson tycker att uppmärksamheten borde förskjutas från socialarbetaren som person till det sociala arbetets praktik. Hon avslutar sin kritik med en uppmaning att socialarbetare skall börja uppskatta sig själva och se sig och sitt arbete ur en positiv synvinkel.

Män och kvinnor i socialt arbete

Följande fyra undersökningar tar upp skillnader i mäns och kvinnors situation i socialt arbete, vilka olika positioner man intar och hur man upplever sin roll.

Munson (1982) ställer följande frågor i en undersökning om socialarbetare i administrativt arbete:

- Är det sant att kvinnor är sämre chefer än män?
- Är det sant att kvinnorna på dessa i mindre utsträckning söker sig till sådana poster?

Munson jämför sedan om det är någon skillnad i uppfattning mellan kvinnor i chefsställning och de som inte är det. Om vi börjar med den första frågan, så finner författaren inga bevis för att kvinnor skulle vara sämre som chefer i de studier som refereras i artikeln. Däremot har forskning visat att det finns negativa förväntningar på kvinnor i själva anställningssituationen och även senare som gör att många kvinnor undviker chefsbefattningar.

Munson ville också undersöka om denna uppfattning fanns bland kvinnliga socialarbetare och om det fanns någon skillnad i uppfattning mellan kvinnor i chefsställning och övriga. En indelning gjordes sedan efter vilka som tyckte det var önskvärt respektive inte önskvärt med "administrativ status". Icke administratörer men med önskan om att göra administrativ karriär var den grupp som signifikant avvek från de andra. De tyckte sig uppleva en tydlig könsdiskriminering och ojämlig behandling. De tyckte att de fick för lite uppmuntran från organisationen till "professionellt växande", visavi män. Störst var skillnaden gentemot de grupper som inte hade någon önskan om att avancera.

Munson menar att problemet för kvinnor i socialt arbete är att kunna kombinera god socialarbetarsed med bra manliga chefsstrategier.

Kadushin (1976) har som utgångspunkt att undersöka hur män fungerar i socialt arbete och därigenom bättre förstå kvinnorna. Kadushin är själv man och ser arbetet ur männens synvinkel.

The general orientation of social work to psychosocial problems and problem-solving is more characteristically "female" than "male". (s 441)

Han säger också att attributen för en god socialarbetare oftast är de som associeras med egenskaper hos kvinnor, som till exempel accepterande, vänlig, omvårdande, empatisk, receptiv, icke-aggressiv, öppen för känslor och hänsynsfull gentemot andra.

Kadushin ställer sig frågan om denna kvinnliga orientering av yrket nödvändigtvis innebär ett problem för män som söker sig dit. Han finner i forskningen exempel på att män har vissa fördelar av att verka inom ett kvinnodominerat område. Det bästa sättet för en man att försäkra sig om att göra karriär är att utbilda sig för ett yrke där de flesta anställda är kvinnor.

Flera av de andra undersökningarna i denna genomgång visar mycket tydligt att männen är i majoritet vad gäller högre tjänster, trots att i genomsnitt två tredjedelar av socialarbetarna är kvinnor.

Den konflikt i yrkesrollen mellan manligt och kvinnligt beteende som kan tänkas uppkomma för manliga socialarbetare hänför Kadushin till "role strain theory". Detta innebär att en konflikt uppstår om en person innehar två eller fler motstridiga roller samtidigt. Ett sätt för männen att undvika denna konflikt är att söka sig till mer manligt präglade områden, som t ex nykterhets- eller kriminalvård.

I den enkät som Kadushin har som underlag för sin artikel tog 26 procent av de tillfrågade männen spontant upp att detta inte var något problem de stött på. En del tyckte visst att det fanns problem förknippade med att bli identifierad som socialarbetare men att det inte hade något med kön att göra. Det var istället allmänhetens negativa inställning till socialt arbete som var problemet, då socialt arbete alltid förknippas med socialhjälp.

Att många män dock känner en osäkerhet inför vad andra, då framför allt andra män, tycker om dem visar resultaten av enkäten. Drygt 40 procent höll med om att:

(...) "other males perceive male social workers as odd, dedicated and idealistic, but impractical." (s 442)

Nästan lika många sade sig tveka inför att presentera sig som socialarbetare på en tillställning med många okända människor. Lika stor andel sade sig ibland ha svårt i kontakten med män med mer prestigefyllda yrken som läkare, advokater etc.

Sammanfattningsvis kan sägas att trots att socialt arbete anses vara ett kvinnodominerat yrke, så var det bara ett begränsat antal män som upplevde en rollkonflikt. Männen väljer administrativa positioner och mer manligt inriktade områden, för att lösa eventuella rollkonflikter. Ett stort problem är de låga lönerna som gör det svårt för männen att upprätthålla rollen som familjeförsörjare.

Sutton (1982) tar också upp de kärva ekonomiska förhållandena. I studier av löneskillnader visar det sig att kvinnliga socialarbetare tjänar mindre än sina manliga kollegor även i likvärdiga arbeten.

The issue here is unequal pay for equal work, and discrimination on the basis of sex, which is clearly a major cause of this phenomenon, is unacceptable. (s 216)

Att dessa missförhållanden också skulle gälla Sverige är mindre troligt då de flesta socialarbetare arbetar inom strikt reglerad kommunal, landstingskommunal- eller statlig verksamhet. Under senare år har dock en mer fri lönesättning blivit allt vanligare. I USA, där denna undersökning är gjord, finns större variation i anställningsförhållanden, t ex mer privat verksamhet, vilket leder till större skillnader i lönesättning.

Sutton kritiserar Kadushin för att legitimera det ojämlika förhållandet vad gäller antal manliga chefer i jämförelse med kvinnliga.

Kadushin stated that because jobs had been sex-typed as male or female in our society, a social reality exists that when a male chooses to enter a "woman's" profession it is suspected that he does so because he does not qualify for a "man's" profession. (s 212)

Med detta påstående legitimerar Kadushin männens tendens att besätta högre tjänster och söka sig in på manligt dominerade områden. Sutton kritiserar också Kadushin för att inte ha underlag för sina påståenden att män inte kan arbeta under kvinnliga chefer. Studien av Munson (1982) validerar inte heller dessa påståenden.

Suttons egen studie av könsdiskriminering bland socialarbetare visar att 72 procent av kvinnorna kände sig hindrade att kunna uppfylla sina yrkesönsknningar. Endast 14 procent hänvisade till barnpassningsproblem. Den vanligaste orsaken var svårigheter att hitta och behålla arbeten, att bli befördrad, att få nödvändig utbildning samt diskriminering.

Sutton menar att det idag finns tillräckligt många studier gjorda som visar på ojämlikheter och att det är handling som krävs nu, inte fler undersökningar. Att komma tillrätta med könsdiskrimineringen är inte enbart viktigt för kvinnorna utan för hela yrkets status och anseende.

As members of a profession with a stated goal of "alleviating and preventing sources of deprivation, distress, and strain" for all individuals within our society, social workers can only be effective if they first ensure that such stresses are not found within their own social system. (s 217)

De tre föregående undersökningarna var hämtade från USA, men förhållandena i Storbritannien verkar vara av liknande karaktär. Walton refererar i sin bok "Women in Social Work" (1975) till det faktum att män besätter de viktigare posterna. Ökningen av antalet anställda inom vissa områden är också könsbundet. Fler kvinnor söker sig till socialvård och sjukhus och fler män till "probation", vilket motsvarar vår skyddskonsulentverksamhet och förebyggande ungdomsvård.

Kvinnoforskning och socialt arbete

Det finns idag förhållandevis mycket forskning som behandlar kvinnors situation i arbetslivet och deras svårigheter att kombinera arbete med hem och familj. Det är inte lika lätt att finna undersökningar som mer specifikt ägnats åt kvinnor inom socialt arbete. De undersökningar som refereras här rör därför omvårdnadsyrken i stort. Kvinnors livssituation, ansvar i arbetsliv och privatliv, tror jag uppvisar många likheter även om inriktning och nivå på arbetet kan vara olika.

Plum och Schmidt har som redaktörer för en skriftserie från Roskilde Universitetscentrum haft som ett av sina teman "Kvindeproblemet i socialt arbejde" (1982). Där tar Kristensen och Winslöv upp kvinnoforskningens speciella målsättning att beskriva kvinnors totala livssituation, vilket kompletterar den manscentrerade samhällsuppfattningen som de säger har utmärkt all tidigare forskning. Grundtanken i kvinnoforskningen är att en förening av teori och praxis skall vara till hjälp i kvinnofrigörelsen.

En sådan model udgør en overgangsform mellem individuelle erfaringer og klassen/samfundet. Derved gøres det muligt, at erkende årsagerne til undertrykkelsen, som skal findes i det økonomiske og politiske system, som kapitalismen udgør i stedet for i kvinden selv. (s 2)

Författarna ställer frågan: "Varför kvinnoforskning inom socialt arbete?" Svaret blir att de själva är kvinnor som valt ett typiskt kvinnofack, med motiveringen att: "Jag vill gärna arbeta med människor", men samtidigt undrar de om man vet något om vilka mekanismer som får oss att välja socialt arbete.

Svaren ges inte på individnivå och det är således inte möjligt för mig att jämföra med mina socionomer utan diskussionen befinner sig mer på en samhällelig nivå. Författarna menar att samhället tagit över mycket av reproduktionsfunktionerna som omsorg om äldre, passning och socialisation av barn etc. I och med att dessa funktioner omvandlas till lönearbete så blir arbetet objektiviserat och rationaliserat. Kvinnorna går in i samma

reproduktiva arbete, men på helt andra villkor. Detta problem har även många andra forskare sett, i ett tidigare avsnitt i detta kapitel refereras bland andra Beckman, "Kärlek på tjänstetid".

Waerness (1983) tar upp problemet om hur man skall jämka samman enskilda individers, främst barns, gamlas och sjukas behov av vård, omtanke och samhörighet med kvinnors behov av avlönat arbete och samhörighet med ett arbetskollektiv.

Den viktigaste inspirationskällan för Waerness har varit hennes kontakt med personalen på en socialbyrå. Enligt Waerness organiseras vården idag utifrån professionella särintressen och fackföreningskrav. Detta leder till att arbetet specialiseras och hierarkiseras. Vad denna utveckling har för konsekvenser för klienterna har aldrig blivit ordentligt utvärderat. För kvinnorna vore det dock mycket allvarligt om den offentliga omsorgen skars ner. Detta skulle innebära att kvinnorna aldrig fast kunde knytas till arbetsmarknaden och dessutom skulle en stor del av deras arbetsmarknad försvinna.

Samma inriktning som Waerness har de två britterna Finch och Groves (1983). Problemet i fokus är kvinnors obetalda omvårdnadsarbete, där kvinnor av olika orsaker gett upp en yrkeskarriär. Med viss ironi sägs att orsakerna ofta först är ansvaret för barn, senare gamla föräldrar och därefter en sjuk make. Författarna påpekar också att "caring" innebär hårt arbete och inte enbart omtanke, vilket man ofta definierar det som.

Ett samhälleligt perspektiv på kvinnors arbetsvillkor har även de två norska Tornes och Ve (1980) då de ställer sig frågan: "Utdanner vi kvinnor till krislösa i velferdsstaten?". Med det menar de att välfärdsstaten kräver att det arbete som kvinnor gör i hemmet skall göras oavlönat. Dessutom måste kvinnan ha ett förvärvsarbete, då det kapitalistiska samhällets behov av en ständigt ökande konsumtion kräver två inkomster i familjen.

Kvinnors arbete tas inte på allvar, varken arbetet i hemmet, därför att det är oavlönat, eller förvärvsarbetet, eftersom kvinnor är hemma långa perioder och ofta bara arbetar deltid.

Skolan premierar bara avlönat arbete och det är i huvudsak det eleverna förbereds för. Man ger ingen träning i att organisera oavlönat arbete, vilket är det svåraste, att fostra och sköta barn och att ta hand om gamla eller sjuka. Att finna något mått på effektivitet i hemmet är problematiskt anser författarna. Det blir irrelevant om man skall mäta graden av ömhet, förståelse etc. Därför kan ej utbildningssystemet förbereda för denna del av livet, skolan tvingas utdefiniera oavlönat arbete från schemat.

I ett senare arbete har Ve (1982) funderat kring det faktum att kvinnorna i det offentliga livet har så mycket mindre makt än männen. En viktig orsak till detta har Ve sammanfattat i begreppet ansvarsrationalitet. För kvinnorna betyder detta att ta ansvar för andra, att först tänka på vad som kan vara bäst för barnen, för mannen för de gamla etc. Mannen däremot har en tekniskt begränsad rationalitet, där han främst ser till sina individuella intressen. Denna form av rationalitet passar bäst i den avlönade produktionen av varor och tjänster. Kvinnorna blir på detta sätt i underläge gentemot männen genom att inte i första hand se till sina egna intressen. Ve menar dock att detta tanke- och handlingsmönster med nödvändighet också måste finnas för att även svagare grupper skall få en plats i samhället.

Elgqvist-Saltzman (1988) tar i sin forskning främst upp utbildningsreformer och kvinnors livsmönster. I ett av hennes projekt har hon utvecklat en forskningsmodell som kombinerar statistiska analyser med levnadshistorier. På en tidslinje ombads kvinnor märka ut när de arbetat, gått en utbildning eller varit hemarbetande, men också viktiga händelser i livet som giftermål, skilsmässa eller barnafödande skulle markeras.

Denna metod har senare använts för att studera lärarinnor utexaminerade vid olika tidpunkter. Sammanfattningsvis kan sägas att de examinerade på 20-talet kunde arbeta heltid även efter det att de gift sig och fått barn för att de hade anställda "trotjänarinnor", men hälften valde ändå att stanna hemma. De återkom senare och arbetade heltid fram till pensioneringen. I 40-talsgruppen arbetade de flesta heltid även efter familjebildning, de hade liksom tidigare grupp råd av avlöna någon som tog hand om hemmet. De examinerade på 1960-talet har däremot ett avvikande mönster. Kvinnorna går fram och tillbaka mellan yrkesverksamhet, utbildning och hemarbete, ett modernt mönster.

Sammanfattning av forskningsgenomgången

- Forskning visar att socialt arbete är en motsägelsefull och därmed konfliktfylld verksamhet. Detta hänger bland annat samman med att det är svårt att göra om traditionellt sett mellanmännsliga relationer till något som passar in i en teknokratisk organisation.
- Den historiska utvecklingen av socialt arbete har haft betydelse för hur legitimeringen av socialarbetaryrket gått till. Den svenska socialvården har varit starkt knuten till offentlig socialpolitik.
- Socialt arbete hänförs till gruppen semiprofessioner, då det inte besitter både ett yrkesmonopol och ett kunskapsmonopol.
- Det är tre gånger så vanligt med psykosomatiska hälsoproblem bland dem som arbetar på socialbyrån jämfört med dem ute på "fältet".
- Graden av utbrändhet hänger samman med ålder, civilstånd, kön, etnisk bakgrund och familjesituation, men också vilka motiv man hade när man sökte utbildningen.
- Forskning visar att chefsplatserna i huvudsak besätts av män även om de är i minoritet. Kvinnor som tillfrågats om de vill bli chefer upplevde att de inte fick den uppbackning som krävdes för tjänsten eller att de blev direkt motarbetade.
- En av de få manliga forskare som skriver om skillnader mellan män och kvinnor kastar ett nytt ljus över problemområdet bara genom att se det ur en mans synvinkel. Han finner inga män som upplever sig diskriminerade på grund av kön, även om de arbetar inom ett kvinnligt dominerat yrke. Osäkerheten infinner sig istället i kontakten med utomstående, då framförallt med män i högstatusyrken.
- Kvinnoforskning i socialt arbete gör gällande att det som inneburit den största förändringen i kvinnors liv är samhällets gradvisa övertagande av de reproduktiva funktionerna. Dessa inordnas i ett produktionssystem

som har som utgångspunkter objektivitet, utbytbarhet och rationalisering. Frågan är om detta passar för denna form av verksamhet?

- Kvinnor har mycket mindre makt i det offentliga livet därför att kvinnors handlande kännetecknas av att ta ansvar för och alltid först tänka på vad som är bäst för andra, s k ansvarsrationalitet. Männerna har en mer tekniskt begränsad rationalitet som passar bättre för lönearbetets organisation.

Artiklar i "Socionomen" 1982 -1989

Anledningen till att jag valde att studera Socionomen, SSR:s tidning (Sveriges Socionomers Riksförbund), var för att finna artiklar om vem som blir socialarbetare. Då jag inget fann inom detta område, beslöt jag att istället försöka återge den bild av socialt arbete och socialarbetaren som förmedlas i denna tidning. Jag gör inga anspråk på att ge en heltäckande bild, utan en bild som baseras på de artiklar som skrivits under åren parallellt med mitt avhandlingsarbete.

I början av 80-talet framträder en bild av hur en socialarbetare, främst socialsekreterare, har det idag. Den bild som tonar fram är av en missförstådd och utnyttjad tjänsteman. Det finns få positiva bilder. Artiklarna förmedlar en maktlöshet inför det ökande socialhjälsbehovet och avsaknaden av nya resurser i samma takt. Under senare år handlar diskussionen mycket om att vara amatör kontra professionell och generalist kontra specialist.

I en artikel (Socionomen, nr 27, 1982) konstateras att socialhjälsbehovet ökar för första gången sedan 1972. I Stockholm har man inte haft så många socialhjäls sökande sedan kriget och antalet socialhjälsstagare har ökat med nästan 40 procent. Denna utveckling gäller generellt för hela Sverige.

Situationen några år senare är ännu sämre. En stor del av socialhjälsstagarna utgörs av de utförsäkrade från arbetslöshetskassan. Efter 300 dagar har man inte längre rätt att få understöd och tvingas då söka socialhjäls. De

andra nya grupperna är småföretagare och villaägare. Utmärkande för denna nya situation är också att hjälptiderna förlängts.

Allt detta sammantaget ger en väsenligt ökad arbetsbelastning för dem som är anställda vid socialförvaltningen, utan att de fått ökade personalresurser. I denna situation utsätts socialarbetarna för en stark kritik av pressen, främst vad gäller handläggningen av barnavårdsärenden.

I en artikel med rubriken "Falsk folklighet, kvinnoförakt och antiintellektualisering bakom angreppen mot socialarbetarna" (3:1983) skriver Margreth Andersson, litteraturvetare i Göteborg, om den kritik som riktats mot socialarbetarna de senaste åren. Andersson menar att angreppen på socialarbetarna måste sättas i samband med den ekonomiska krisen och den därpå följande sociala nedrustningen, samtidigt som "vänstern" under denna period upplevt en kris som resulterat i en uppgivenhet inför problemen och en tillflykt till enkla lösningar.

Hon tar fasta på två personers agerande, Nils Bejerot, f d professor i socialmedicin, och Roland Jansson, dramatiker och skådespelare på Folkteatern i Göteborg. Bejerot har bland annat beskrivit socialarbetare som "unga söta socionomer från olika överbeskyddade överklassgetton, där de aldrig riskerat att träffa några sociala problemfall". Roland Jansson har i sina pjäser "Vildkatten" och "Bänken" kritiserat socialarbetarna och benämnt dem "överklassbrudar med konstiga namn som seglar fram på en räkmacka". Att socialarbetarna känt sig träffade av denna typ av kritik är ställt utom alla tvivel. Andersson menar att socialarbetarna oförskyllt har fått stå till svars för missförhållanden som står utanför deras möjlighet att förändra. Det är istället kapitalet som har den reella makten över människors liv och socialarbetarna får sopa upp resterna, ett arbete som är lätt att kritisera om man rycker det ur sitt sammanhang.

I denna tid, med en i många avseenden ohållbar arbetssituation parad med häftig kritik från flera håll, är socialarbetarna en grupp som kan vara ett lätt byte för nya "frälsningsläror", som presenterar enkla lösningar och entydiga svar. Tendensen till detta märks i artikeln "Utslitna och omedvetna socionomer förförs av ambulering föreläsare" (35:1983). Artikelförfattaren Norrman-Skinner är socialsekreterare och har arbetat både med terapi och psykosocialt behandlingsarbete. Hon tycker att det svåraste

arbetet är det psykosociala och detta gäller både den professionella och den emotionella sidan. I detta sammanhang kunde man förvänta sig att socionombildningen vinnlade sig om att ge en så kvalitetsmässigt god undervisning som möjligt. Norrman-Skinner tycker att utbildningen sviker sina elever härvidlag och socionomerna blir därmed lätta offer för de senaste modevågorna inom vårdområdet. Hon anser att det är hög tid att socionomerna solidariskt går samman för att kämpa för en yrkesidentitet och en bra utbildning. Risker finns annars att andra, då främst psykologerna, kommer att ta för sig och socionomerna till slut kommer att få de arbetsuppgifter som ingen annan vårdrkeskategori vill ha.

I en diskussion om socialarbetaren som generalist eller specialist (1:1987) anses att socialsekreteraren fortfarande innehar en generalistroll, men att de flesta socionomer är specialister, som exempelvis familjerådgivare eller personalkonsulent. Utvecklingen går mot en allt ökande specialisering. En kvinna som tidigare varit socialsekreterare, men som nu arbetar på ett behandlingshem, säger att huvudvärken försvann när hon specialiserade sig. Hon anser att socialsekreterarna har en omöjlig arbetsituation. De måste försöka vara bra på allt från pensionerade alkoholister till multiproblemfamiljer. Till detta kopplas en diskussion om professionalitet, om det går att vara professionell när man är generalist (4:1987). En annan inriktning menar att socialsekreteraren är specialist på helheten, och att det är det som är dennes professionalitet (2:1987).

Att förneka känslor är enligt Norrman-Skinner också ett vanligt fenomen hos socialarbetaren (6:1987). Det handlar om socialarbetarens egna känslor inför klienten och att dessa är starkt tabubelagda. Norrman-Skinner anser att relationer är lika viktiga som metoder men att det är mycket sällan som socialarbetarens relationer till klienterna tas upp till debatt.

Lindholm (1:1989) diskuterar huruvida synen på samhällsarbete kan förenas med synen på professionellt socialt arbete. Detta hänger samman med att en stor del av de arbetsuppgifter som görs inom s k samhällsarbete inte kräver socialarbetarens speciella kunskaper.

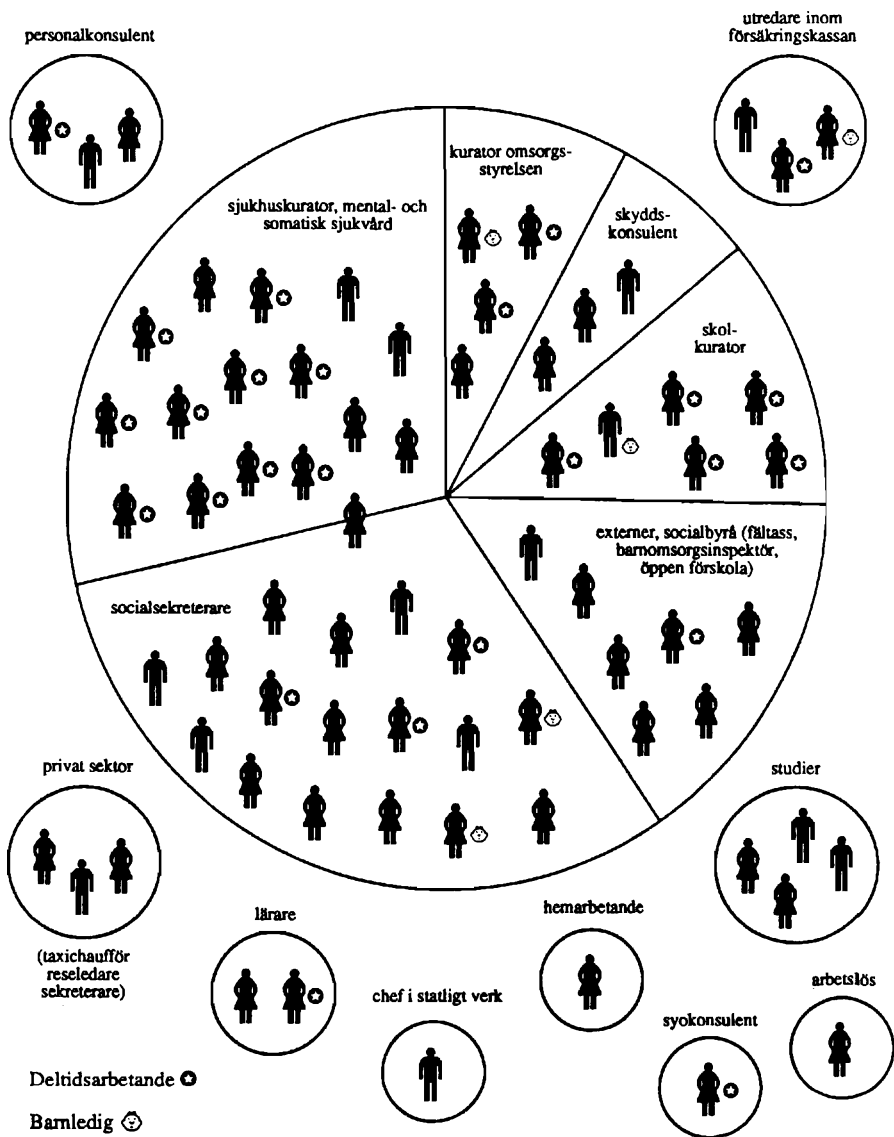
Avslutningsvis kan sägas att socialarbetarna verkar ha en mycket påfrestande arbetsituation. Det är väl dokumenterat både i forskning och i de artiklar som finns publicerade i "Socionomen". Vad är det då som gör att

flertalet av denna undersöknings socialarbetare är kvar inom yrket, även efter tio års yrkesverksamhet? De två följande kapitlen försöker besvara den frågan, dels ur arbetslivets perspektiv, dels ur privatlivets. Detta andra perspektiv kom att visa sig vara väl så viktigt för att förstå socialarbetarnas handlingsmönster.

Kapitel 7

Upplevelser av arbetet

Detta kapitel behandlar deltagarnas upplevelser av arbetet efter cirka tio års yrkesverksamhet. De flesta slutförde sin utbildning i början av 70-talet och hade därför, när enkäten sändes ut 1980 och intervjuerna genomfördes 1982-83, arbetat i nästan ett decennium. Detta var ett årtionde som innebar stora förändringar. Tiden går fort och idag när detta skrivs är det 1989. När du som läsare värderar vad intervjupersonerna här säger, så minns att svaren är fem år gamla och vissa svar kunde givetvis ha blivit annorlunda om frågorna ställts idag. Jag tror till exempel att lönefrågan skulle varit ett hetare diskussionsämne idag än vad den var 1982/83. Kanske har också arbetsbelastningen på exempelvis socialbyråer och försäkringskassor blivit tyngre. Följande figur är tänkt att ge läsaren en överblick över vilka områden som socionomerna från social linje arbetar inom.

Figur 3. Socionomer från social linje och deras fördelning på arbetsmarknaden enligt vad de angett i enkäten 1980

De flesta socionomer med examen från social linje arbetar inom traditionella socionomyrken där det oftast krävs, om än det inte är obligatoriskt, att man har en socionomexamen. Socionomer kan inte bli legitimerade i motsats till exempelvis psykologer. Av de 72 socionomerna arbetar 53 inom denna sektor (se den stora cirkeln i figuren). De vanligaste yrkena är socialsekreterare och sjukhuskurator. En person arbetar halvtid som kurator och halvtid som socialsekreterare och är därför placerad på linjen mitt emellan de båda yrkesgrupperna. Den näst största gruppen är de sk externerna, de som är anställda vid en socialbyrå men arbetar ute på "fältet". Skolkuratorsgruppen följer därefter i storlek och ännu något mindre är gruppen kuratorer i omsorgsstyrelsen och skyddskonsulterna.

De två ringarna som är placerade ovanför den stora cirkeln, personalkonsulent och utredare inom försäkringskassan, är tjänster som ligger nära de traditionella socionomyrkerna. Ringarna under är yrken som antingen kräver en helt annan utbildning eller som ligger långt från socionomyrket. Bland dem finns också flera personer som studerar. Några personer är lärare, en är syokonsulent och några arbetar inom den privata sektorn. Att vara arbetslös är ovanligt och likaså att vara hemarbetande. Slående är det faktum att mycket få personer arbetar inom den privata sektorn, se även personalkonsulent.

I figuren är också markerat om man är deltidsarbetande eller barnledig. Nära hälften av kvinnorna men ingen av männen är deltidsarbetande. Kurator är det yrkesområde som har flest deltidsanställda. Fyra kvinnor och en man var vid enkättilfället barnlediga.

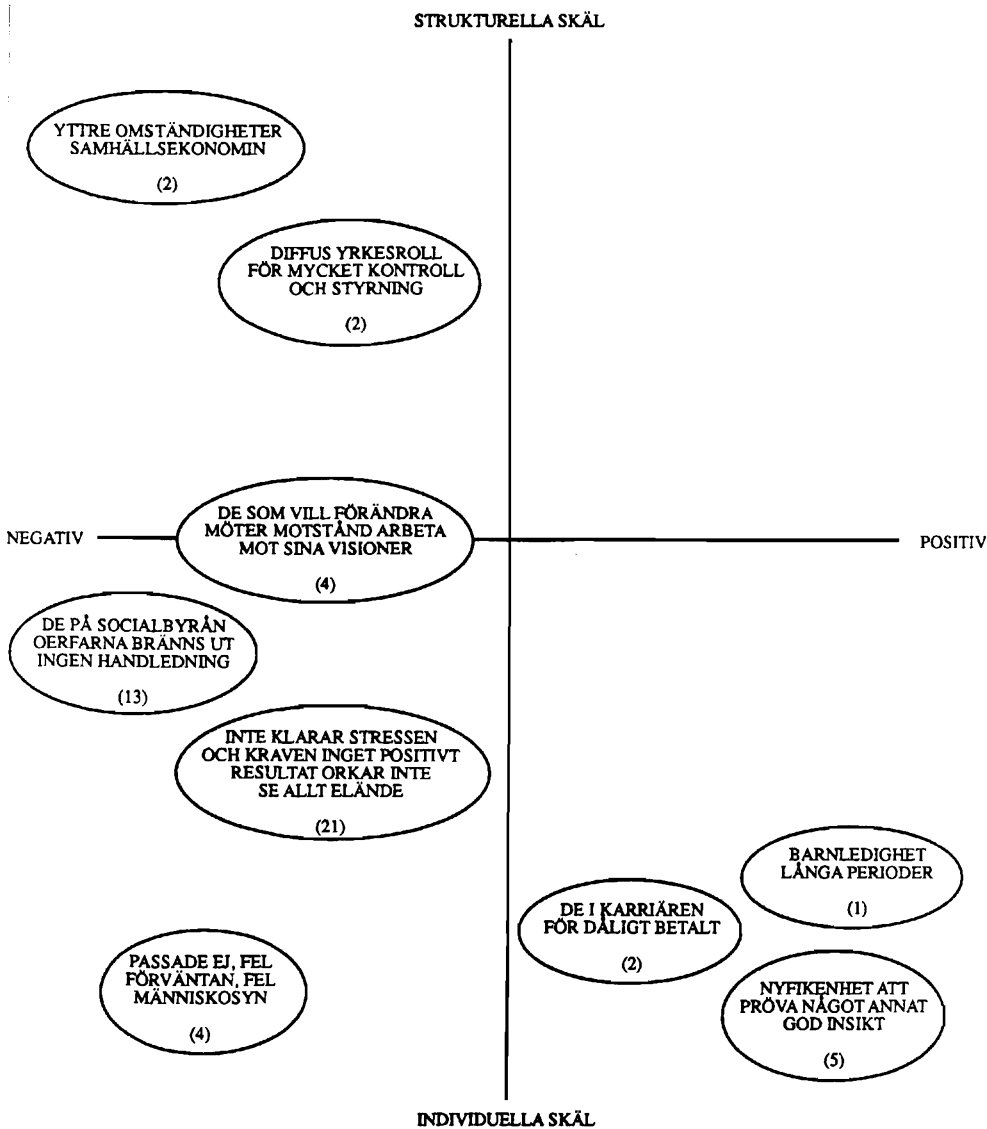
Ur LING-enkätens frågor om arbetslivet har jag valt ut och analyserat de frågor som passar till detta kapitel. Våra olika syften sammanfaller inte helt varför bara en begränsad mängd information kan behandlas i detta sammanhang. LING-enkäten gör det möjligt att jämföra socialarbetarna med andra yrkesgrupper. I detta fall är jämförelsegrupperna förvaltningslinjens socionomer och ett tvärsnitt av totalpopulationen bestående av dem födda den femtonde i någon månad 1948. Avsikten var inte i första hand att analysera olika arbeten som faller inom socialarbetarens kompetens och kvalifikationsfält, utan istället att se vilka faktorer som påverkar en person att bli kvar eller sluta.

Som utgångspunkt för mitt arbete hade jag hypotesen att många skulle ha lämnat ett såpass svårt och krävande arbete som socialarbetarens tio år efter utbildningen. När det nu visade sig att de flesta trots allt var kvar blev min nyfikenhet stor. Vad är det som gör att en socialarbetare förblir socialarbetare? Redan här skall påpekas att bland intervjuundersökningens 33 deltagare är det åtta personer som inte har direkta socionomtjänster. Av dessa är det bara tre som verkligen slutat på så sätt att de aktivt valt bort socionomyrket. Två av dem är lärare och en hemarbetande. Ytterligare två personer arbetar inte heller som socionomer, en av dem har aldrig varit anställd på någon socionomtjänst och den andre arbetar som personalkonsult i ett privat företag, men med arbetsuppgifter snarlika de kurativa inom socionomyrkena. Det finns dessutom tre personer som arbetar på försäkringskassan, vilket inte heller kräver socionomexamen, men där det är vanligt att tjänsterna besätts av socionomer.

Jag har ställt frågor som ger deltagarna en möjlighet att svara generellt för gruppen men också att besvara frågan på ett högst personligt vis. Jag har valt att presentera svaren uppdelade på de olika yrkesgrupperna för att se om det finns ett samband mellan vilken typ av yrke man har och hur man trivs, även om detta samband inte är rakt och enkelt. Däremot bör man vara försiktig med att generalisera utifrån dessa små grupper till att det skulle gälla exempelvis alla kuratorer eller socialsekreterare. Uppdelningen är också gjord för överskådlighetens skull och för att underlätta för läsaren att själv kunna kontrollera rimligheten i mina slutsatser.

Vem slutar och vem stannar kvar i yrket?

Resultatet av vilka man bedömt slutar och den förmodade orsaken till detta redovisas i figur 4. Deltagarna har uppmanats svara för socialarbetargruppen generellt sett. Man har i intervjun nämnt många olika orsaker, varför svaren är fler än antalet svarande.

Figur 4. Vem slutar som socialarbetare?

Om vi tittar på figuren så är grupperingarna gjorda enligt följande två principer. Skälen till att man slutar kan antingen vara av strukturell eller individuell art eller en kombination av de båda. Jag har därefter kontrollerat om dessa skäl har en positiv eller negativ innebörd.

Det visar sig då att de vanligaste svaren hamnar i kategorin individuella skäl med negativ innebörd. Innehållet i denna kategori speglar en verklighet som är fylld av stress och krav, avsaknad av positiva resultat och att man inte längre orkar se "allt elände". Många har också pekat ut socialbyrån som den arbetsplats som i sig förorsakar avhopp från socionomyrket. Där finns de oerfarna, som tidigt bränns ut bland annat för att de inte får någon handledning. En annan grupp som antas sluta är de som vill förändra men inte kan, som möter motstånd och därför i det långa loppet inte orkar arbeta mot sina visioner om hur socialt arbete faktiskt borde bedrivas.

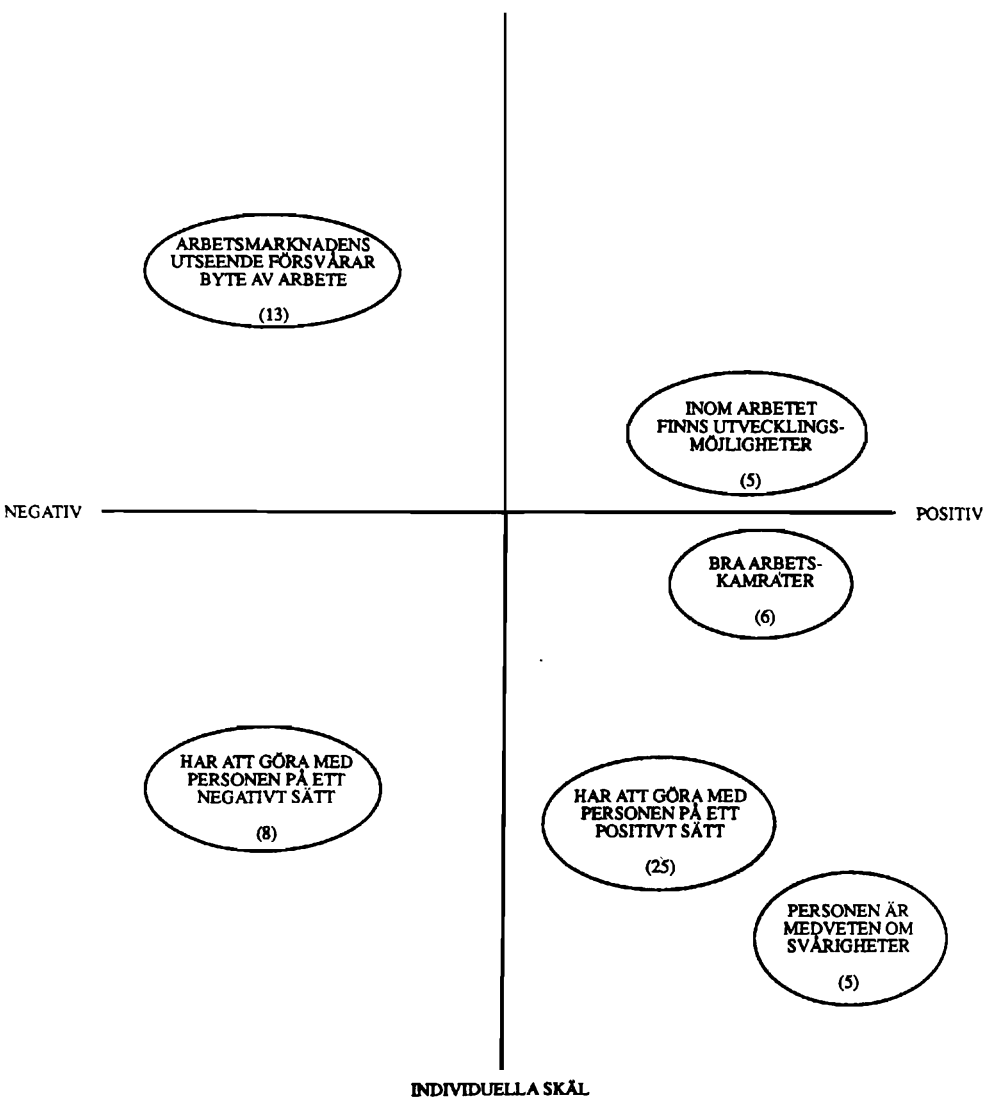
Att se orsakerna till att man slutar som enbart en effekt av strukturen i det omgivande samhället eller på arbetsplatsen är inte vanligt, endast fyra svar. Det man tagit fram är samhällsekonomiska förhållanden och orsaker mer direkt knutna till arbetssituationen, som en diffus yrkesroll, och att arbetet innebär för mycket kontroll och styrning.

När man talar om skäl knutna direkt till personen så blir bilden övervägande positiv. På grund av individens egen positiva kraft bestämmer man sig för att sluta. Det är personer som av nyfikenhet vill pröva något annat, de har insett vad det handlar om och sökt sig till andra arbeten, eller så är de i karriären och tycker att arbetet är för dåligt betalt. Någon tror att många väljer att vara barnlediga i långa perioder. Här finns också de som helt enkelt inte vill arbeta som socionom utan att för den skull vara psykiskt svaga. Fyra personer anser dock att det också kan hänga samman med negativa egenskaper hos personen, t ex att man inte passade för yrket, hade fel förväntningar eller fel människosyn.

Vilka är det då som stannar kvar i yrket?

Vi börjar med en figur liknande den föregående.

STRUKTURELLA SKÄL

Figur 5. Vem stannar kvar som socialarbetare?

En mycket tydlig skillnad gentemot "vem som slutar" är att huvuddelen av svaren för "vem som stannar" förknippar detta med personen själv. Huvudparten av svaren ger en positiv bild av den som stannar i yrket. Denna grupp består, säger man, av ett gäng obotliga optimister med taken kvar att arbetet är betydelsefullt och att man kan utträta något. Det kräver att personen är stark och stresstålig och att man tror att man kan utveckla sig själv i arbetet. Viktigt är också ett gott självförtroende och inte för mycket av självanklagelser. Fem kvinnors svar, som sorterats in under denna rubrik, går ut på att de som stannar är personer som är medvetna om svårigheterna i arbetet, men att de sätter förväntningarna på en realistisk nivå.

Det näst vanligaste svaret är att situationen på arbetsmarknaden spelar en stor roll för om man är kvar i yrket eller ej, man har hänvisat till att det är en tuff och hård arbetsmarknad, även om den är "inmutad" genom kravet på socionomexamen. Man talar om att många inte har något val. Man behöver arbetet för sin försörjning. Skulle man vilja sadla om och skaffa sig en ny utbildning, så innebär det ett stort risktagande med nya studieskulder och en osäker arbetsmarknad.

Förhållandevis få beskrev de personliga egenskaperna ur ett negativt perspektiv, det gäller dem som tycker att de sitter bra där de sitter och inte vill förändra, eller där engagemanget fattas och man bara ser det som ett '9-5 jobb".

Själva arbetet tror många har betydelse och att det beror på det snarare än på personen om man stannar kvar i yrket. Det uttrycks också på så sätt att det kan ha en avgörande betydelse om man kan byta till ett lugnare arbete eller om det ges möjlighet till vidareutbildning. Goda arbetskamrater kan också göra att man stannar kvar.

Bland svaren som grupperats under "övrigt", har en av deltagarna påpekat att det inte är givet att det är de bästa och mest initiativkraftiga socialarbetarna som slutar. En annan svarande hänvisar till att på dennes arbetsplats är det inte så många som vantrivs. Ytterligare en person kan inte se någon gemensam nämnare mellan olika socialarbetare som skulle kunna uttryckas i generella termer, mer än att arbetet är en källa till försörjning.

En av deltagarna som inte längre är socialarbetare blir, som hon säger, alltid så pessimistisk när hon pratar om sådana här saker. Hon tror att de som stannar kvar tvingas att till stor del avskärma sig personligen för att orka med.

!...! ja, då har man hittat ett sätt att ... det är så dubbelt det här, det är inte menat som någon fruktansvärd kritik av dom här människorna utan det ... för att orka stanna måste man distansera sig !...! då gör man det här på sin arbetstid och sedan har man sin fritid ... men det får ju konsekvenser för den som kommer och söker den här tjänstemannen då som ser det som ett ärende som skall handläggas men det kanske kan vara en katastrof som drabbat den hjälpsökande.

Vilka vill vara kvar?

Följande tabell visar hur många som är positiva respektive negativa till yrket och hur det fördelar sig mellan olika yrkesgrupper och mellan män och kvinnor.

Tabell 13. Vilka vill vara kvar respektive sluta?

	++ Vill vara kvar trivs	+ Vill byta för ett tag, men inom omr.	- Förmodligen kvar även om man vill sluta	-- Vill sluta definitivt
Socalsekr	2	4	2	2
Kurator sjukhus	5	2	1	
Kurator skola	2	2	1	
Nykt./krim.vård	1	1		
Försäkr.kassan	2	1		
Annat arbete	3	2		
Totalt	13	13	5	2
Män	2	6	2	1
Kvinnor	11	7	3	1

Tabellen visar att sammanlagt 26 personer är positiva till att stanna kvar i yrket, om än bara i hälften av fallen på sin nuvarande arbetsplats. Sju är

negativa och vill lämna socionomyrket. Svarande i (++)-kategorin, sammanlagt tretton personer, är mest positiva. Svarande i (+)-kategorin, också tretton svarande, vill byta arbete men inom socionomområdet. De är inte nöjda med det arbetet de har idag. Orsakerna till varför man trots allt inte slutar hänger ofta samman med familjesituation (se kap 8). Bland de sju som är negativa finns några som resignerat och tror att de kommer att stanna även om de egentligen vill göra något annat. De som definitivt vill sluta har också tagit steg i den riktningen.

Om vi börjar med socialekretargruppen så är de de mest negativa. Här återfinns de två personer som sagt att de definitivt vill sluta. Dessutom har ytterligare två sagt att de skulle vilja sluta, men att de troligtvis blir kvar för att de inte ser någon annan utväg. Fyra personer vill byta men till ett annat socionomyrke. Av sammanlagt tio personer är det bara två som utan reservationer säger sig vilja vara kvar för att de trivs.

De mest positiva är sjukhuskuratorerna. Fem av de åtta vill vara kvar för att de trivs och två vill byta arbete men fortsätta inom socionomyrket, en person vill sluta men tror sig ändå bli kvar. Även de två män som arbetar inom nykterhets- respektive kriminalvård har en positiv inställning. Huvudparten av skolkuratorerna är också positiva, om än inte lika nöjda med sitt arbete som de sjukhusanställda. De som arbetar på försäkringskassan liknar mer kuratorerna på skolorna än på sjukhusen och visar en tveksamhet som bottnar i tudelade känslor inför arbetsuppgifterna.

Kvinnorna är genomgående mer positiva än männen. Endast två av elva män faller inom kategori (++) vilket är att jämföra med elva av tjugotvå kvinnor. Relativt sett är det fler män än kvinnor som vill byta arbete för en kortare period eller byta arbete inom socionomsektorn. Det är också förhållandevis fler män än kvinnor som vill sluta.

Det är betydligt fler som någon gång har haft funderingar på att sluta som socionom än de som vid intervjutillfället 1982/83 säger sig vara beredda att byta inriktning helt och hållet. Nio av de elva männen och femton av tjugotvå kvinnor har emellanåt funderat på att sluta.

När jag sedan frågar varför de fortfarande är verksamma som socionomer 28 av 33, (i denna sammanställning ingår de från försäkringskassan i gruppen socionomer), så finns det en mängd olika anledningar. De flesta svar kan dock placeras under rubriken "Arbetet ger tillfredsställelse" 20, (observera att en persons svar kan återfinnas under mer än en rubrik). Åtta svar berör tvingande ekonomiska omständigheter. Man har exempelvis inte råd att studera för att omskola sig till ett annat yrke. Det är svårt att få annat arbete anser tre personer och lika många vet inte vad man skulle vilja göra istället. Några har haft möjlighet att pröva något annat och haft tjänstledigt. Det stora flertalet kvinnor 18, har barn och har liksom några av männen tagit ut föräldraledighet och varit hemma en längre period. För en del kvinnor har denna ledighet inneburit ett välkommet avbrott i arbetet. Många av dem arbetar sedan deltid. Familjens betydelse för välbefinnandet är en ofta nämnd orsak till att man orkar med sitt yrke (se kapitel 8).

Nackdelar och fördelar i yrket

Som tidigare nämndes så har de flesta av de intervjuade sagt att de trivs så bra att de vill fortsätta med sitt nuvarande arbete eller byta inom socionomområdet. En i sammanhanget naturlig fråga blir då vad det är som gör arbetet intressant? Vilka är för- respektive nackdelarna i arbetet?

Att det fanns skillnader mellan de olika yrkesgrupperna blev tydligt under analysen av intervju svaren. Jag har därför valt att redovisa de olika yrkesgrupperna för sig. I de fall då grupperna är små är de sammanslagna med en större grupp. Jag har i gruppindelningen också tagit hänsyn till om det är ett utpräglat socionomyrke eller ej. Gruppen anställda vid försäkringskassan utgjorde ett problem. Det krävs inte socionomexamen men det är å andra sidan inte ovanligt att socionomer innehar dessa tjänster, vilket bl a visas av att tre av de trettiofyra socionomerna arbetar där. I detta sammanhang räknas de till gruppen övriga.

Socialsekreterare	10 personer
Kuratorer	15 personer
Övriga	8 personer

Socialsekreterare, män

Det finns tre män i denna grupp och alla är tveksamma till om de kommer att fortsätta som socialsekreterare. En av dem planerar redan en annan karriär och har tagit tjänstledigt för studier. En annan har haft funderingar på att sluta men har inte funnit något vettigt alternativ. Den tredje har under en period haft en affär som han skött vid sidan om sitt ordinarie arbete. Han tror inte att han kommer att fortsätta som socialsekreterare till pensionen, utan tänker söka sig ett annat arbete men inom samma yrkesområde.

Fördelar

De manliga socialsekreterarna tycker att det som är positivt är kontakten med människor. Det är ständigt nya oväntade saker som händer vilket gör att det aldrig blir ett rutinjobb. Det har också hittills varit ett fritt yrke med tanke på planering och strukturering. Denna frihet hotas dock av de allt snävare ekonomiska ramarna.

Nackdelar

För dessa män verkar nackdelarna väga över framför fördelarna. De lyfter alla upp problemen på en samhällsnivå och ser den ekonomiska åtstramningspolitiken som ett hinder för arbetets utveckling. Det finns en stark kritik av den roll man har som socialsekreterare. Man tycker inte att det finns någon vilja att göra något. Det finns inga medel för att klara av det man av lagstiftningen är ålagd att göra.

!...! vi har ju lagar som säger att vi skall ha yttersta ansvaret, men skulle vi göra allting fick vi jobba dygnet runt. Vi skall ha jour och vi ska finnas inne på dagen och vi skall vara ute ... vi är för lite folk, det blir stress, vi räcker inte till. (M8)

Man är också tveksam till vilken roll man spelar.

!...! ja nu när man har jobbat några år och jag tycker att jag börjar att bli trygg i jobbet ... så blir jag väldigt kritisk till vilken roll man egentligen har som socialarbetare !...! man ser till människors behov men samtidigt så finns det då inte längre någon vilja i samhället att sätta till resurser, det blir en pseudoverksamhet !...! där vi skall hålla uppe skenet !...! idag tror jag att vi mer fungerar som konserveringsmedel än som nåt slags lösningsmedel. (M7)

Socialsekreterare, kvinnor

Skiljer sig kvinnornas uppfattning om arbetet från männens inom gruppen socialsekreterare? Först kan vi konstatera att av de sju kvinnorna vill två fortsätta som socialsekreterare för att de trivs med yrket. Tre vill byta jobb, men inom socionomområdet, och två har uttryckt stor tveksamhet inför att fortsätta med sitt nuvarande arbete. En av dessa önskar att hon kunde byta arbete, men arbetsmarknaden i den lilla stad där hon bor är mycket begränsad för kvinnor och det är också långt till orter med utbildning. Den andra kvinnan har vid flera tillfällen prövat på andra arbeten. Hon har bland annat arbetat med flyktingar i tredje världen. En kvinna som arbetat som socialsekreterare redovisas i gruppen "övriga", då hon sedan flera år varit hemma med barn.

Fördelar

Alla kvinnor hänvisar till att kontakten med människor är en fördel. Man tycker att arbetet är utåtriktat och att det är roligt att göra sådant som uppskattas av klienterna. Många tar också fram den fina kamratgemenskapen som det positiva i arbetet.

Man jobbar oftast i ett arbetslag ...folk med denna utbildning är rätt så lika och tänker på samma sätt, därför är det lätt att samarbeta. (K6)

Nackdelar

Alla tycker att det är ett psykiskt mycket slitsamt yrke. Det finns en stark tidspress och arbetsuppgifterna är alldeles för svåra. Det är dock endast en kvinna som explicit uttrycker att det är samhällets politik som orsakat svårigheterna i jämförelse med männen där alla, om än det bara är tre, direkt börjar tala om de ekonomisk-politiska förutsättningarna för arbetet.

Kvinnorna talar mestadels om arbetet i sig, till exempel de svåra barnavårdsärenden som man tar med sig hem och periodvis lever med. Pappersexercisen upplevs betungande av den kvinna som arbetat i tredje världen. En enda liten åtgärd kräver så många komplicerade administrativa rutiner.

En nackdel, som samtidigt omtalas som en fördel, är de många kontakterna med människor. De är så många att man inte hinner ta tag i allt. Betydelsefullt är också vilka de är som man skall "hjälpa".

!...! att vi nästan hela tiden får arbeta med människor som så mycket är kört för, där det har gått så långt, där det kanske är så lite kvar att rädda. Det är en psykisk stress som jag tycker är svår. (K20)

Kuratorer

I gruppen kuratorer ingår dels de som arbetar på sjukhus och skolor, 13 personer, dels två som arbetar inom kriminalvård och nykterhetsvård.

Bland kuratorerna som arbetar på sjukhus dominerar kvinnorna, sju kvinnor och endast en man. Alla utom tre är nöjda med sin nuvarande arbetssituation och har därför inga planer på att byta område inom den sociala sektorn eller att sluta med socialt arbete för gott. Bland skolkuratorerna är det två av fem som är nöjda och av de två som arbetar inom kriminalvård respektive nykterhetsvård en person. Detta kan då jämföras med socialsekreterarna där endast två av tio är lika nöjda.

Fördelar

Vad är det då som gör kuratorns arbete mer tillfredsställande? Om man bara ser till fördelar som nämnts så är det svårt att direkt urskilja vad som är annorlunda, jämfört med socialsekreterarens situation. Man talar om att det finns frihet i yrket, att man i stort sett styr sin dag själv och att arbetskamraterna är bra. Det anses intressant, engagerande och roligt att gå till arbetet, trots att det är jobbigt. I detta finns en tydlig skillnad mot socialsekreterarna i det som inte sägs. Här finns inte samma stress och orimliga krav som socialsekreterarna vittnar om. Specifikt för skolkuratorerna är att man har daglig kontakt med eleverna.

Ja, det är kontakten med ungdomarna, tonåringarna och deras gensvar och deras bevis på att man hjälper dom som kanske bara jag ser !...! deras positiva brev och kramar och kontakt ... kan man kanske inte få på någon annan arbetsplats. (K15)

Skolkuratorerna känner sig fria att lägga upp arbetet efter eget omdöme och har därmed ett stort eget ansvar, men det finns också en baksida av detta:

Att vara som nu, ensam skolkurator /.../ lärarna har svårt att se hur man kan utnyttja skolkuratoren /.../ att det kan innebära att man tror att skolkuratoren skall fungera som nån slags polis eller som akut ingripande konfliktlösare som ska springa hit och dit mellan oroshärdarna. En annan svårighet är att det kan ta lång tid att skaffa sig ett utrymme och en profil /.../ man måste vara lite stark och ha lite lust och självkänsla och att få den påbyggd någonstans ifrån ... och det kan vara rätt ensamt på det viset. (M2)

Det största skillnaden mot de andra grupperna verkar således vara avsaknaden av arbetskamrater.

I intervjupopulationen finns två personer som arbetar inom kriminal- respektive nykterhetsvård. Den ene av dem trivs mycket bra och vill fortsätta att arbeta inom nykterhetsvården. Den andre tycker om att vara socionom men det är främst för att utbildningen är så bred och ger möjlighet att söka arbeten inom olika sektorer. Han är kritisk mot att arbetet inom kriminalvården innebär för mycket kontrollerande istället för behandling och att socialarbetarnas resurser därmed inte tas tillvara. Att den förste av dem trivs så bra inom nykterhetsvården, säger han beror på att han får jobba på ett sätt som han tror på. Arbetet är väldigt fritt och han har möjlighet att samarbeta med kamrater med samma grundsyn.

Nackdelar

Nackdelarna är många även i kuratorsyrket. Här finns de ständiga problemen som skall lösas och som inte lämnar en fri fastän arbetsdagen är slut. Att också detta arbete är psykiskt tungt vittnar svaren om, men ingen har använt uttrycken slitigt och stressigt, vilket nästan alla socialsekreterare gjort.

Den manlige sjukhuskuratorn har ibland funderingar på att sluta när han tycker han gör ett dåligt jobb. Han fick chansen att hoppa av ett tag, men så blev hans hustru sjuk och han var tvungen att ha ett fast arbete. Han har för närvarande inte några planer på att sluta.

Det finns ytterligare en person bland sjukhuskuratorerna som verkar tveka angående sitt yrkesval. Hon säger dock att hon på ett eller annat sätt kommer att vara kvar och att hon inom sig alltid bär på en strävan efter utvecklingsmöjligheter. Hindrande är nödvändigheten att tjäna pengar och avståndet till utbildningsanstalter. Hon tycker dessutom att hon har väldigt bra arbetskamrater. Dessa tre faktorer är de vanligaste orsakerna till att de flesta, vilket också gäller de andra grupperna, trots allt stannar kvar i yrket.

Kuratorerna på skolor är inte lika övertygade om att de kommer att stanna kvar inom yrket som motsvarande inom sjukvården.

En av de stora nackdelarna är bristen på arbetskamrater. Att man är så väldigt beroende av hur skolpsykolog och skolsköterska är och även skolledningen som ger en stöd. (K15)

Två av skolkuratorerna är män och en av dem har besvarat frågan med en tydlig betoning på männens situation i detta yrke. Han känner sig ensam bland alla kvinnliga skolkuratorer. Han tycker också att arbetet är dåligt betalt och utan avancemangsmöjligheter. Han tycker att han redan som 35-åring har stannat i karriären. Den ende manlige sjukhuskuratorn klagar också på de dåliga lönerna. De är de enda som tagit upp lönefrågan, bland samtliga deltagare.

Kvinnorna är mer positiva till att stanna kvar som kuratorer inom skolans värld. Två av dem säger sig trivas bra även om det finns "svackor", men som en av dem uttrycker det, " då gäller det istället att förändra sig själv och situationen, det är fel taktik att försöka flytta ifrån problemen". Den tredje av kvinnorna har försökt "byta sida" och bli lärare istället, men kom inte in på utbildningen. Hon arbetar för närvarande med handikappade barn, vilket för henne är ett nytt område som kräver en stor arbetsinsats.

Den man som arbetar inom nykterhetsvården ser som den största nackdelen att andra instanser, som exempelvis arbetsförmedlingen, inte ställer upp utan "spolar folk". Under en period hoppade han av "socialsvängen" och körde taxi. Det hände efter att han provat på en projektanställning och sedan tvingats tillbaka till traditionellt socialbyråarbete, vilket han upplevde som en tillbakagång. Taxikörandet gav dock inte tillräcklig

stimulans och då ett nytt arbete dök upp inom enbart missbruksvård, varken ville eller vågade han tacka nej.

Utanför de direkta socionomtjänsterna

Av deltagarna i intervjuundersökningen är det åtta som vid intervjutillfället 1982/83 hade ett arbete utanför de direkta socionomtjänsterna.

En man och två kvinnor arbetar inom försäkringskassan, mannen som chef och kvinnorna som utredare, en lägre befattning. Ingen av dem säger att de trivs så bra att de vill stanna kvar.

Av de övriga fem är två män. Den ene av dem har omskolat sig till gymnastiklärare och den andre påbörjade tidigt en politisk karriär och finns nu som chef inom en statlig organisation. Kvinnorna är tre till antalet. Den första av dem arbetar som lärare på folkhögskola, den andra som personalkonsulent inom den privata sektorn och den tredje är hemarbetande med tre barn i förskoleåldern. Hon har tidigare arbetat som socialsekreterare, men vill inte gå tillbaka till detta arbete.

Fördelar

Bland dem som arbetar på försäkringskassan säger en av kvinnorna att det positiva är möjligheten till deltid på sina eller snarare dagmammans villkor, samt att det är gångavstånd till jobbet. Det är väldigt många faktorer av den här karaktären som är viktiga när man har små barn, säger denna kvinna.

Den andra kvinnan värdesätter kontakten med människor och olika människoöden. Hon vill, liksom den föregående, vara kvar inom socionomområdet, men inte på försäkringskassan. Även mannen kan tänka sig att byta och skola om sig. Idag är det dock en ekonomisk omöjlighet då han är ensam familjeförsörjare.

Vad som verkar vara gemensamt för de övriga i denna grupp är att de valt ett yrke de är intresserade av och har glädjen att efter flera år fortfarande finna arbetet meningsfullt och inspirerande.

Kvinnan som är hemarbetande säger att fördelen med det är att hon kan sköta sig själv och att det är roligt att vara med barnen och se dem växa upp.

Kvinnan som är hemarbetande säger att fördelen med det är att hon kan sköta sig själv och att det är roligt att vara med barnen och se dem växa upp. Även den kvinna som arbetar som folkhögskollärare tycker att hon i stort sett själv bestämmer över sin arbetsdag.

Fördelen med att arbetet är självständigt understryks också av de båda männen. Mannen som är chef i ett statligt verk tycker hans arbete med att försöka minska alkohol- och narkotikamissbruket är både viktigt och meningsfullt. Fördelen med att arbeta som gymnastiklärare tycker den andre mannen är att det är mycket ledig tid som kan användas till egna intressen, till exempel familjen.

Sammantaget har en av männen och två av kvinnorna inte några som helst planer på byte av arbete. De andra två vill eventuellt byta om några år även om de trivs bra nu.

Bland dem som arbetar på försäkringskassan är det ingen som säger att de trivs så bra att de vill stanna kvar.

Nackdelar

En av de största nackdelar som tjänstemännen på försäkringskassan hänvisar till är de allt stramare budgetramarna, som man mycket tydligt känt av på senare tid.

Det här tröstlösa, man vet många gånger vad som behöver göras, vad som är bäst för alla parter, för dom det gäller och för samhället för anhöriga !...! hur många människor som kommer och är väldigt förhoppningsfulla ... så skall dom ha skyddat arbete och så är dom för dåliga för det ... och läkaren tycker att de är för bra för pension och då är det alltså bara socialhjälp kvar. Det har blivit så hårt för varje år, på fyra år har det blivit fruktansvärt. Förr då kanske vi rekommenderade skyddat arbete och så fick dom gå på prövning i tre månader och sedan fick dom en plats. Nu om de överhuvudtaget får komma på prövningen, det vanligaste nu är att de inte är tillräckligt skickliga. Vi ger dom den här nådastöten med pension, om vi inte drar in den. Varför skall det gå med vinst? Situationen är deprimerande i längden. (K15)

Man känner sig också bevakad av pressen. Man kan inte heller lika öppen-
hjärtligt som klienterna uttala sig till pressen på grund av tystnadsplikt.

Vad som är utmärkande för de övriga i denna grupp är att de redovisar få nackdelar. De flesta säger spontant att det inte finns några. Den kvinna som arbetar som personalkonsulent tycker dock att intresset för människor tär man på under årens lopp. Den kvinna som blivit lärare på folkhögskola erkänner att det är oerhört krävande att både bo och arbeta tillsammans med eleverna och att det är svårt att kombinera med ansvar för egna barn. Fördelarna väger trots detta över.

Kvinnan som varit hemma med barn i flera år ser som enda nackdel att hon inte har någon lön, vilket är ett nog så stort problem. Hon tycker att arbetet som socialsekreterare skulle vara alldeles för slitigt och kräva för stort engagemang när hon har små barn. Hon har heller inga planer på att gå tillbaka till socialbyrån senare i livet, hon ser inga fördelar med det yrket.

Männen har inte uppgett några nackdelar som direkt hör samman med yrkesutövandet. De är istället nöjda med sina nuvarande arbeten. Det hindrar dock inte den av männen som omskolat sig till gymnastiklärare att vilja byta arbete igen om några år.

LING-enkätens frågor om arbetstillfredsställelse

Enkäten som besvarades av ca 6400 deltagare ger möjlighet att jämföra socialarbetarna med andra yrkesgrupper. För detta avsnitt har jag valt att göra en jämförelse med dem som gått förvaltningslinjen på socialhögskolan. Mitt motiv för det är att en jämförelse med en mycket annorlunda grupp vad gäller utbildning och nuvarande yrke naturligtvis skulle ge stora skillnader, men frågan är om det skulle vara några intresseväckande skillnader? Jag valde istället en grupp med så snarlik utbildning som möjligt, men med annorlunda arbetsuppgifter, för att finna skillnader som med större säkerhet skulle kunna betecknas som unika för socialarbetarna och inte för högskolestuderande i allmänhet, så som troligtvis skulle bli fallet om jämförelsegruppen varit en yrkesgrupp utan högskoleutbildning.

I vissa fall kan det dock vara intressant att kunna jämföra med vad "genomsnittsdeltagaren" i det representativa urvalet tycker. Vad gäller enkätsvaren fördelar sig socionomgruppen enligt följande:

Sociala linjen,	kvinnor	57	Förvaltningslinjen,	kvinnor	16
	män	15		män	32

För jämförbarhetens skull redovisas svaren i de kommande tabellerna i procent, även om beräkningsgrunden är något liten för två av grupperna, manliga socialarbetare och kvinnliga förvaltare. Procenttalen för dessa är satta inom parentes. Jag vill därför redan här påpeka att uppgifterna i tabellerna får tolkas med försiktighet och då mer i termer av i vilken riktning resultaten pekar.

Bland de första områden som behandlades i enkäten var frågor om arbetstillfredsställelse. Först redovisas i tabellform ett urval av dessa frågor. Frågorna är ställda i form av påståenden och har fasta svarsalternativ. Den första övergripande frågan med ett antal delfrågor var "Hur är det på ditt arbete?" Den har svarsalternativen: ja, delvis och nej. Den andra övergripande frågan, "Hur tycker du att ett arbete skall vara?" har svarsalternativen ja, spelar ingen roll samt nej. I redovisningen nedan är endast svarsalternativet ja medtaget.

Hur är det på ditt arbete?

De tre första delfrågorna rör själva arbetsuppgifterna:

- Arbetsuppgifterna är för det mesta desamma
- Arbetsuppgifterna är klart angivna
- Man bestämmer själv hur arbetsuppgifterna skall utföras

LING-rapport nr 2 visar med hjälp av faktoranalys att dessa tre frågor bildar en faktor.

Tabell 14. Faktiska egenskaper hos arbetet. Uppdelat på kön och yrkesgrupper. Svar i procent.

Är det så här på ditt arbete?		Socialarbetare		Förvaltare		Repr. urvalet	
		män	kv	män	kv	män	kv
Arbetsuppgifterna (Au) är för det mesta desamma	ja	(13)	8	13	(13)	21	36
Au är klart angivna	ja	(7)	12	12	(0)	27	31
Man bestämmer själv hur Au skall utföras	ja	(53)	48	44	(56)	59	45
Man utför Au tillsammans med andra	ja	(13)	26	38	(19)	34	36
Arbetet ger en nya kunskaper	ja	(87)	83	72	(94)	62	55

Socionomerna säger sig ha varierande arbetsuppgifter i större utsträckning än det representativa urvalet. Vissa könsskillnader finns inom socionomgruppen. Männerna anser sig ha anställningar som innebär större variation i det dagliga arbetet än vad kvinnorna har. Vad gäller de manliga socialarbetarna kan jag med hänsyn tagen till andra frågor i intervjun finna en möjlig förklaring till denna skillnad. Männerna är verksamma inom fler områden än kvinnorna och i sektorer där arbetet inte är så reglerat. Flera av dem innehar arbetsledande ställning. Kvinnorna återfinns i huvudsak inom de traditionella socionomyrkena socialsekreterare och sjukhuskurator, där möjligheterna att själv utforma arbetsätt och arbetsformer är mer begränsade.

Samma tendens gäller också för nästa fråga, om arbetsuppgifterna är klart angivna. Socionomerna tycker inte att de får inte lika tydligt formulerade arbetsuppgifter som genomsnittsbefolkningen. Att detta inte alltid uppfattas som en fördel märks på en senare kommande fråga om vad som anses viktigt i arbetet.

På den tredje frågan, om man själv bestämmer hur arbetsuppgifterna skall utföras, finns inga direkta skillnader mellan grupperna eller mellan könen.

Hälften av deltagarna har besvarat frågan jakande, om man också räknar in alternativet "delvis" ligger antalet svarande mycket nära 100 procent.

Är det viktigt för dig att arbetet är så här?

I det andra frågeområdet, "Är det viktigt för dig att arbetet är så här?", upprepas frågorna från tidigare och det ger då en möjlighet att jämföra rådande arbetssituation med önskad.

Tabell 15. Önskade egenskaper hos arbetet. Uppdelat på kön och yrkesgrupper. Svar i procent.

Är det viktigt för dig att arbetet är så här?		Socialarbetare		Förvaltare		Repr. rvalet	
		män	kv	män	kv	män	kv
Arbetsuppgifterna (Au) är för det mesta desamma	ja	(20)	10	16	(19)	9	13
Au är klart angivna	ja	(36)	35	25	(31)	30	36
Man bestämmer själv hur Au skall utföras	ja	(93)	96	94	(88)	81	76
Man utför Au tillsammans med andra	ja	(73)	81	59	(62)	47	56
Arbetet ger en nya kunskaper	ja	(93)	100	100	(100)	88	90

En intressant skillnad visar sig redan vid första delfrågan. De som idag har de mest varierande arbetsuppgifterna är de som tycker att det är minst viktigt och vice versa. Intervjuerna bekräftar till stor del detta resultat och många socialarbetare klagar över sin diffusa yrkesroll, men kanske framförallt att uppgifterna spänner över ett så vitt fält.

Skillnaden mellan faktisk och önskad arbetssituation blir ännu större på nästa fråga om arbetsuppgifterna är klart angivna. Här är det tydligt att båda typerna av socionomer har ett behov av att få klarare arbetsinstruktioner om vad det är som tillhör ens kompetensområde.

Att det är viktigt att arbetsuppgifterna är klart angivna tycker cirka en tredjedel av de svarande. Det gäller både de olika grupperna och män respektive kvinnor. Här finns inga skillnader som går att hänföra till att det även på denna fråga är en större andel av de i det representativa urvalet som har klart angivna arbetsuppgifter och att man då kunde förvänta sig att de i mindre utsträckning skulle önska sig klara direktiv. Att arbetsuppgifterna är klart angivna upplevs tydligen inte som något negativt. En viss skillnad finns inom socionomgruppen, genom att de manliga förvaltarna är något mindre benägna att låta andra definiera sina arbetsuppgifter.

På den tredje delfrågan, om det är viktigt att man själv bestämmer hur arbetsuppgifterna skall utföras, är grupperna mer lika än olika. Av de tre delfrågorna är det denna som en övervägande majoritet svarat ja på. Bland socionomerna är det nära 100 procent som svarar jakande, det är "endast" kvinnliga förvaltare som inte tycker det är lika viktigt, men i jämförelse med den representativa gruppen ligger de trots det högre. Kvinnorna i det representativa urvalet har den minsta andelen som tycker det är viktigt att man själv bestämmer hur arbetsuppgifterna skall utföras, men de utgör ändå 3/4. Ytterligare tre delfrågor kommer att redovisas här. Resterande frågor har jag valt att ha med i nästa kapitel, som också behandlar arbetslivet, men gör det ur synvinkeln arbetsliv kontra privatliv.

Att arbeta tillsammans med andra

På frågan om man utför arbetsuppgifterna tillsammans med andra så anser det representativa urvalet det oftare än socionomerna, med undantag för de manliga förvaltarna. Detta resultat kan vid en första anblick tyckas underligt, är inte socialt arbete i hög grad ett "lagarbete"? Svaren visar att socialt arbete till stor del upplevs som enskilt arbete. När alternativet "delvis" medtages stiger dock andelen till att omfatta i princip alla och detta gäller också för dem som gått förvaltningslinjen. För den representativa gruppen blir andelen något mindre med detta beräkningssätt, drygt 4/5. Socialarbetarna, både män och kvinnor, värderar samarbete högst. Det hänger troligtvis samman med arbetets speciella karaktär och den ofta svåra psykiska press som de själva angett "lindras" av goda relationer med arbetskamrater.

Är arbetet utvecklande?

Frågan om arbetet ger nya kunskaper visar på tydligare skillnader mellan socionomgruppen och det representativa urvalet på så sätt att relativt fler socionomer svarat ja på denna fråga. Den största skillnaden finns mellan kvinnliga förvaltare och kvinnor ur det representativa urvalet. Fyrtio procent fler av de kvinnliga förvaltarna upplever att arbetet ger dem nya kunskaper. Även i jämförelse med kvinnliga socialarbetare är skillnaden stor, motsvarande andel är här 30 procent. Skillnaderna mellan männen är inte lika stora, mellan 10 och 20 procent till socionomernas fördel. Socionomerna är också de som mangrant ställer upp bakom kravet på att arbetet skall tillföra dem nya kunskaper. Även gruppen som representerar "genomsnittet" tycker detta är viktigt, om än i något mindre utsträckning.

Inflytande över arbetet

En fråga som hänger nära samman med de två föregående frågeområdena, "Hur är det på ditt arbete?" och "Hur tycker du att ett arbete skall vara?", är hur stort inflytande man tycker att man har över sitt arbete.

Tabell 16. Inflytande i arbetet. Uppdelat på kön och yrkesgrupper. Svar i procent.

Hur stort inflytande har du över ditt arbete när det gäller:		Socialarbetare		Förvaltare		Repr. urvalet	
		män	kv	män	kv	män	kv
Val av arbetsuppgifter	stort	(33)	20	39	(25)	29	21
	visst	(40)	65	42	(55)	47	47
Planeringen av ditt arbete	stort	(73)	82	66	(65)	63	53
	visst	(20)	16	25	(30)	28	35
Ditt eget arbetstempo	stort	(73)	63	62	(60)	65	53
	visst	(27)	35	22	(40)	28	37
Förläggning av arbetstid	stort	(20)	24	31	(15)	25	21
	visst	(60)	61	53	(65)	39	36
Val av arbetskamrater	stort	(7)	2	22	(5)	13	5
	visst	(47)	51	37	(45)	34	26

Val av arbetsuppgifter och planeringen av arbetet

Det är betydligt fler som tycker att de har inflytande över själva planeringen av sitt arbete än över valet av arbetsuppgifter. De som angett att de har stort inflytande varierar mellan 20 och 40 procent, jämfört med andelen som säger att de har stort inflytande över planeringen, vilket varierar mellan drygt 50 och 80 procent.

Den största skillnaden i fråga om att själv kunna välja sina arbetsuppgifter finns mellan manliga förvaltare och kvinnor i det representativa urvalet, nära 20 procent differens till förvaltarnas fördel. Kvinnorna har överlag mindre inflytande än männen om man bara räknar alternativet "stort inflytande", men räknas också "visst inflytande" kvarstår inte skillnaderna. Socionomerna har något större inflytande än genomsnittspopulationen.

Detta är också sant för friheten i planeringen av arbetet. I detta fall ligger ånyo kvinnorna från genomsnittspopulationen lägst, men däremot är det kvinnliga socialarbetare som tycker sig ha störst inflytande. Detta resultat kan ifrågasättas utifrån en del av intervju svaren där många av socialarbetarna, företrädesvis de som arbetar på socialbyråerna, klagar över en arbetssituation som ofta omöjliggör en vettig planering av dagen.

Eget arbetstempo och förläggning av arbetstid

Möjligheten att påverka arbetstempo och arbetstiden uppvisar fler likheter än olikheter mellan socialarbetare och förvaltare. Generellt gäller att man anser sig ha mycket större inflytande över sitt eget arbetstempo än över förläggningen av sin arbetstid. Slår man samman "stort inflytande" och "visst inflytande" över arbetstiden, så har socionomerna i genomsnitt mer inflytande än det representativa urvalet. Detta gäller dock inte om man enbart tittar på alternativet "stort inflytande". Där varierar det maximalt 15 procentenheter och det är inte mellan socionomer och det representativa urvalet, utan det är mellan män och kvinnor från förvaltningslinjen, 30% av männen gentemot 15% av kvinnorna tycker de har stort inflytande.

Val av arbetskamrater

Att helt själv kunna välja sina arbetskamrater är få förunnat. I genomsnitt endast några procent. Manliga förvaltare är med sina 22 procent den grupp som klart avviker. Om alternativet visst inflytande tas med stiger dock andelen till cirka hälften och det är då inga större skillnader mellan grupperna, med undantag för kvinnorna från det representativa urvalet som vid detta beräkningssätt endast får 31 procent.

Diskussion av resultaten satta i relation till tidigare forskning

Min tidiga hypotes om att många, kanske till och med flertalet skulle ha slutat som socialarbetare stämde inte för denna kohort från 1948. Tre fjärdedelar av socialarbetarna är kvar i yrket. Det är bara en fjärdedel eller åtta personer som idag har arbeten som inte faller inom det traditionella socionomområdet. Av dessa är tre anställda inom försäkringskassan, ett vanligt arbete för socionomer.

Varför är man fortfarande socialarbetare?

Tretton personer är kvar för att de trivs och de har inga planer på att sluta. Ytterligare 13 personer vill vara kvar som socionomer, men de trivs inte lika bra i sitt nuvarande arbete utan vill byta, men inom området för socialt arbete. Huruvida dessa skall betraktas som personer som vill sluta eller inte är ett problem. Vill man tolka det negativt kan man säga att de egentligen vill sluta men att de inte tror sig kunna få något arbete utanför "socionomområdet". Vill man tolka det mer positivt kan man säga att de trivs i sitt yrke och önskan om förändring är ganska normal efter tio år. Intresset för socialt arbete finns dock kvar, vilket visas med att man vill söka något nytt men inom området.

Sju personer har sagt att de inte vill fortsätta som socionomer. Av dessa är det fem som tror att de trots det kommer att vara kvar. Endast två personer är övertygade om att de kommer att sluta och en av dem har redan planerat en omskolning och begärt tjänstledigt.

Skillnader mellan de olika yrkesgrupperna

Skillnader i arbetstrivsel hänger till viss del samman med vilken arbetsplats man har. Den största skillnaden finns dock mellan könen. Gruppen socialsekreterare är de som trivs sämst. I den litteratur jag kommit i kontakt med så är det också främst socialsekreterarnas arbetsituation som varit föremål för debatt. Göransson m fl (1983) fann att 75 procent av socialsekreterarna "inne på byrån" led av olika hälsomässiga problem och inte mindre än 90 procent tyckte att arbetet föranledde störningar i privatlivet. Motsvarande andel för de arbetande "på fältet" var 25 respektive 50 procent.

Lundgren (1984) undrar vad socialarbetarna gör när förväntningarna inte stämmer med verkligheten. Han frågar sig om de orkar ta sig ur tystnaden eller om de stelnar i självförvar. Orkar de samla sig till en kollektiv protest mot orimliga arbetsförhållanden?

De som arbetar på försäkringskassan är inte heller nöjda. Av dessa tre finns ingen som trivs så bra att man vill stanna kvar. Bland skolkuratorerna är det jämnt fördelat mellan dem som trivs bra och dem som vill byta. Sjukhuskuratorerna trivs i allmänhet bättre. Majoriteten trivs så bra att de vill vara kvar på samma arbete, detta resultat är delvis beroende av att det är fler kvinnor i denna grupp. Kön har visat sig vara en tydlig vattendelare med avseende på trivsel. Kvinnor trivs i mycket högre utsträckning än män.

Kvinnor trivs bättre än män

Männen har i allmänhet riktat en större kritik mot yrket än vad kvinnorna har gjort. Nio av elva män jämfört med elva av tjugotvå kvinnor säger sig vilja byta till något annat. Kan denna skillnad ha något att göra med hur man uppfattar sig själv i sin roll som man respektive kvinna i ett av tradition kvinnligt yrke?

Att männen trivs sämre än kvinnorna kan vara ett utslag av att de redan i trettonårsåldern visade ett mycket svagt intresse för kontorsanknutna aktiviteter. Larsson och Morén (1988) har i sin undersökning visat att endast en tredjedel av arbetstiden på en socialbyrå ägnas åt klientarbete.

Waerness (1983) tar också upp kvinnornas speciella problem med att jämka samman främst barnens, men också de gamla och sjukas behov av omvårdnad med kvinnornas behov att tillhöra en arbetsgemenskap och ha ett avlönat arbete.

Skillnader med avseende på social bakgrund

I del II har jag frångått den tidigare indelningsgrunden efter vilken socialgrupp man tillhört som barn och istället valt att indela deltagarna efter yrke. Under arbetets gång har jag dock emellanåt stött på skillnader bland de svarande som jag tolkat som ett utfall av deras sociala bakgrund. Som exempel tar jag två kvinnor från arbetar- respektive akademikerhem. De har upplevt sin första praktik på mycket olika sätt.

Den kvinna som kommer från akademikerhem gjorde sin första praktik på socialbyrå. Hon säger att det innebar ett uppvaknande från hennes borgerliga uppväxt och att hon fick möta förhållanden hon varit lyckligt ovetande om tidigare. Hon tyckte dock att hon anpassade sig förvånansvärt bra till den nya situationen och att hon lätt fick kontakt med klienterna. Hon tyckte att hon klarade arbetet bättre än många av sina kamrater.

Kvinnan från arbetarhem har egen erfarenhet av sociala myndigheters verksamhet. Som skilsmässobarn på 1950-talet fick hon en förmyndare, en socialassistent som inte gav henne några positiva uppfattningar om varken personen eller yrket. Senare i yrkesutbildningen önskar hon bli en mer förstående socialarbetare, men orkar inte leva upp till sina egna krav. Första praktiken gjorde hon på en socialbyrå. Hon kände sig "fånig" i sin yrkesroll när det exempelvis gällde att åtgärda ungdomskriminalitet och missbruk:

Jag tyckte det var löjligt på något sätt men samtidigt då hade jag ju mina formulär att gå efter så jag gjorde det nog mest pliktskyldigast för jag trodde inte att de här samtalen skulle hjälpa (...) det var för snävt man löste inga problem på det viset.. (K 3)

De båda kvinnornas uppfattning av sin första insats som socialarbetare verkar i hög grad ha påverkats av vilka förväntningar man hade på sig själv och yrket. Med utgångspunkt från detta valde jag att se om det fanns några skillnader vad gäller trivsel i arbetet satt i relation till social bakgrund.

Tabell 17. Trivsel i arbetet med avseende på social bakgrund.

	Trivs bra	Trivs dåligt
Akademiker och tjänstemän	18 (86%)	3 (14%)
Jordbrukare och arbetare	8 (66%)	4 (34%)

Anm. Tabellen är konstruerad med utgångspunkt från resultaten från tabell 13. Alternativ ++ och + sammanslagna till trivs bra samt - och -- till trivs dåligt.

Här finns en skillnad mellan de högre socialgrupperna och de lägre. Enligt denna trivs de från högre socialgrupp i allmänhet bättre. Varför det finns en skillnad kan däremot vara svårt att uttala sig om. Man skulle kunna tänka sig att yrkestillhörighet spelar in här på så vis att de från de lägre socialgrupperna oftare har valt socialsekreteraryrket, det yrke som visade sig vara det mest krävande. Det visar sig dock att deltagarna från arbetar- och jordbrukarhem är rätt lika fördelade över de olika yrkesgrupperna. Förklaringen skulle då istället vara att det är individens egen upplevelse av arbetet, snarare än den faktiska arbetssituationen, som avspeglar sig i svaren.

Är socialarbetargruppen unik?

Som nämndes tidigare så har jag gjort en jämförelse med förvaltnings-socionomer och ett representativt urval på ett antal frågor i enkäten. Detta för att kunna se om socialarbetarna var unika på något sätt. De frågor som gav utslag var bland annat frågor om arbetet.

Om man har en diffus yrkesroll med oklara arbetsuppgifter och motstridiga krav och förväntningar, så blir frågan "Är det viktigt för dig att arbetsuppgifterna är klart angivna?" intressant. Socialarbetarna, vilka angett att arbetssituationen kännetecknas av oklara arbetsuppgifter och motstridiga krav, önskar i större utsträckning än förvaltarna att arbetsuppgifterna var klart angivna. En större andel av socionomerna än av det representativa urvalet kan också tänka sig att arbetsuppgifterna skall vara desamma. Detta ser jag också som ett utslag av att man idag har en diffus yrkesroll. Däremot tycker socionomerna att det är viktigt att man

diffus yrkesroll. Däremot tycker socionomerna att det är viktigt att man själv bestämmer hur arbetsuppgifterna skall utföras. Endast hälften anser dock att man idag har den självständigheten.

Relativt sett fler i socionomgruppen än i det representativa urvalet tycker att arbetet ger dem nya kunskaper. Vissa skillnader finns inom gruppen, så till exempel tycker kvinnliga förvaltare i större utsträckningen än männen i samma yrkesgrupp att arbetet är utvecklande vad gäller kunskapssidan. Alla socionomerna tycker att det är viktigt att arbetet tillför dem nya kunskaper. Man har således höga förväntningar på arbetet och dessa har till stor del infriats om man ser till svaren på frågan om hur det idag är på arbetet.

Detta kan vara en viktig orsak till att så många är kvar i yrket. Trots att det är slitsamt och stressigt på många vis så får man något tillbaka, upplevelsen av att man ständigt lär sig nya saker. Det är lätt att fokusera på problemen i detta yrke, men något måste det vara som attraherar och fascinerar människor att bli och att förbli socialarbetare, vilket denna undersökning syftar till att förstå och kartlägga.

Sammanfattning

Kapitel sju har i huvudsak tagit upp deltagarnas arbetssituation, hur man trivs, huruvida man vill sluta eller stanna kvar samt en jämförelse med förvaltnings socionomer och ett representativt urval på några frågor om arbetstillfredsställelse. Man kan sammanfatta innehållet i följande punkter:

- Slutar man som socialarbetare anses det bero på negativa faktorer av strukturell art och som endast med svårighet kan påverkas av den enskilde individen.
- Stannar man kvar som socialarbetare anses det istället bero på positiva faktorer av individuell art, nära knutna till personen.

- Fem personer arbetar inte inom traditionella socionomyrken. Till traditionella socionomyrken räknas här även anställning vid försäkringskassan. Av dessa fem har två aldrig arbetat som socionom, det är således endast tre som slutat.
- Varför är så många kvar? De flesta tycker att arbetet fortfarande ger arbetstillfredsställelse. En grupp talar om tvingande ekonomiska omständigheter, några vet inte vad de vill göra istället och ett fåtal har uppgett att de haft chansen att pröva något annat men valt att stanna kvar. Många av kvinnorna arbetar deltid och barn och familj tar en allt större del av tid och engagemang.
- En av orsakerna till att så många trivs kan vara att fler av socionomerna än det representativa urvalet tycker att arbetet tillför dem nya kunskaper.
- En av orsakerna till att man inte trivs kan vara den diffusa yrkesrollen. Färre i socionomgruppen än i det representativa urvalet tycker att arbetsuppgifterna är klart angivna.
- Av de olika yrkesgrupperna är det relativt sett fler bland socialsekreterarna som inte trivs. Ingen annan grupp har givit uttryck för en så stor arbetsbelastning.
- Könsskillnaderna är större än skillnaderna mellan yrkesgrupperna. Nio av elva män jämfört med elva av tjugotvå kvinnor säger sig vilja byta till något annat arbete.
- Männerna kritiserar yrket ur ett övergripande samhällsligt perspektiv medan kvinnorna mer talar om arbetet i sig, i termer av det psykiskt slit-samma och de svårlösta problemen.
- Det finns en skillnad som kan hänföras till social bakgrund med avseende på hur man trivs i arbetet. Det är relativt sett färre från arbetar- och jordbrukarhem som är nöjda med sin arbetssituation.

Kapitel 8

Arbetsliv kontra privatliv

Detta kapitel, som behandlar arbetsliv kontra privatliv, har som syfte att ge en bild av hur intervjupersonernas liv gestaltar sig även utanför arbetet. Finns där några konflikter mellan krav från arbetsliv respektive krav från privatliv? Är gränsdragningen ett problem? Syftet är också att försöka utröna vilken betydelse arbete respektive privatliv har och om sociologerna lägger någon vikt vid avancemangsmöjligheter inom yrket.

När intervjun genomförs är deltagarna 35 år. De flesta har "etablerat" sig med avseende på arbete, bostad och familjebildning. Av de 33 deltagarna är 27 gifta eller sammanboende (i fortsättningen benämns även sambosom gifta), alla utom tre av dessa har barn och två har tidigare äktenskap bakom

sig. Tre kvinnor är ogifta och har inte heller några barn. Två kvinnor är skilda och ensamstående med barn, ytterligare en kvinna är gift men i praktiken ensamstående mor.

Kapitlet är liksom det föregående indelat efter de olika yrkesgrupperna för att möjliggöra jämförelser med resultaten från kapitel sju. Intervjusunven kompletteras med uppgifter från LING-enkäten på frågor om engagemang i arbetet, fritidsaktiviteter, umgängesvanor samt hur man sköter vardags-sysslor i hemmet.

Socialsekreterare

I gruppen socialsekreterare finns, som tidigare nämnts, tre män, alla är gifta, två av dem har barn. Bland kvinnorna, sju till antalet, är fem gifta, en skild och en ogift. Fem av dem har barn, en av dem är ensamstående mor.

Konflikt – gränsdragning

Bland de kvinnor som har barn har alla utom en angett att de upplever en konflikt mellan arbetsliv och privatliv. Konflikten är typisk för kvinnor med barn i denna undersökning, motsvarande konflikt är inte lika tydligt artikulera av männen, med några få undantag. Det handlar om att slitits mellan ansvar för hem och barn och önskan om att göra en "fullgod" insats på arbetet.

I: Upplever du en konflikt mellan arbetsliv och privatliv?

Ip: Det gör jag verkligen. Jag tycker jag har valt redan här. Att jag jobbar 75% då får jag ta det, har gjort mitt val. Man går miste om en hel del på jobbet. Du slutar tidigare än andra, det är vissa informationsträffar du inte kan gå på etc.

I: Hur går det med privatlivet då, går du miste om något där?

Ip: Periodvis kan det vara väldigt svårt, men jag har det ganska förspänt, när jag måste jobba längre kan min man ställa upp, så privatlivet behöver inte bli lidande på grund av det. (K4)

De två kvinnor som inte har barn säger sig inte känna av denna typ av konflikt mellan krav från arbetsliv respektive privatliv. En av dem

motiverar sitt svar med att det inte finns någon familj som kräver hennes uppmärksamhet. Däremot upplever dessa två kvinnor, liksom "mödrarna", att det kan vara svårt att dra en gräns mellan arbetet och tid utanför arbetet.

En annan orsak till att gränsdragningen kan vara vanskelig är att man blir igenkänd av sina klienter på stan. Speciellt begränsar det rörelsefriheten om bostadsorten är liten och om man är ogift och tillbringar en stor del av sin fritid utanför hemmet.

De flesta verkar ha lärt sig dra en gräns, även om det inte alltid är möjligt att klara av att styra så att det t ex inte blir för mycket ringande eller arbete hemma. Det sociala arbetet är också sådant att det inte går så lätt att dra en absolut gräns mellan arbete och fritid.

Två av männen har känt av en konflikt mellan yrkes- och privatliv. De tycker båda att de arbetar för mycket, de har små barn hemma och vill ägna mer tid åt familjen. Som en av dem uttrycker det:

!...! just när man jobbar med människor och dom skall ha nytta av ens tjänster och eftersom det oftast inte är några fastslagna ramar man jobbar inom !...! jag har lätt för att ta på mig många saker och då känner jag att jag sviker, det är ett problem att man sviker hela tiden och sen så behövs man hemma för att inte svika sin egen familj . (M7)

Dessa båda män avviker från den typiskt manliga bilden, där konflikten löses mer på arbetets villkor än familjens. Här vill man både och. Den tredje mannen har inga barn och känner för tillfället ingen konflikt mellan privatliv och arbetsliv. Tidigare hade hans fru samma arbete och då dryftade de ofta ärenden på fritiden, vilket han tyckte var en belastning.

Arbetets respektive privatlivets betydelse

En av männen känner att om han fick välja om skulle han inte ha något emot att avstå arbetet för en period, då han har en liten ettåring hemma. Den andre mannen som har barn, för övrigt även det en ettåring, prioriterar också privatlivet framför arbetet. Han tycker att hans familj samt kontakten med "vanliga människor" gör att han överlever. Fritiden har också mycket stor betydelse med engagemang i ungdomsverksamhet.

Den tredje mannen har bestämt sig för att sluta som socionom, han hade tidigare ett starkt engagemang för arbetet men har nu tappat intresset beroende på, som han säger, att det inte längre finns någon positiv debatt kvar kring yrket. Han tycker att utvecklingsmöjligheterna är så starkt beskurda att förändringssträvanden kvävs i sin linda. Detta ligger till grund för att han ägnat allt mindre av sin tid och kraft åt arbetet och istället givit privatlivet allt större utrymme. Som exempel nämner han att han numera vägrar arbeta fredagskvällar eftersom det stör helgen.

Att de flesta kvinnor prioriterar privatlivet betyder inte att arbetet är oviktigt. Vad är det då som är viktigt med arbetet? En del av svaret finns i föregående kapitel om för- och nackdelar i arbetet, men här kommer många andra viktiga faktorer fram. Ett mycket vanligt svar är följande:

Arbetet överhuvud taget har ju den betydelsen att jag är nånting, jag betyder nånting, att jag är ekonomiskt oberoende, det är viktiga saker för mig !...! och det här speciella yrket, i och för sig vilket yrke som helst, jag kan nånting, jag är expert på nånting, det känns också bra. (K6)

En del av kvinnorna gör en jämförelse med att vara hemma på heltid, ofta då i samband med att ha fött barn.

Ja, jag märker ju när jag är hemma hur stor betydelse det egentligen har !...! Det här att man bara pratar om hur många tänder ungarna har, bara låter bli att bry sig riktigt om omvärlden. (K9)

För den handikappade kvinnan spelar arbetet en helt avgörande roll för hennes värde som människa.

Ja, det är ett stort framsteg för mig som person att visa för andra och för samhället att jag inte alls var 100% arbetsoduglig, som man ansåg att jag var när jag var 16 år. Det var en skön känsla att bli av med sin förtidspension. Arbete betyder att man kommer ut, och får andra erfarenheter och nya upplevelser, sådant som alla människor behöver, att känna att man behövs, och där fyller arbetet en viktig funktion. (K14)

Som nämndes tidigare så har privatlivet större betydelse än arbetslivet för fem av kvinnorna och lika stor betydelse för två. Vilka "livsviktiga" ställ-

ningstaganden finns bakom dessa svar? En del verkar stå och falla med hur förhållandena i privatlivet gestaltar sig. Där utgör privatlivet grunden för allt och det är på något vis bara där man lever helt och fullt. Att till exempel bara arbeta, äta och sova skulle vara en mardröm för en av de ensamstående kvinnorna, hon försakar hellre sömn än socialt liv.

För dem som har barn är familjelivet så viktigt att de flesta arbetar deltid. De skulle heller aldrig kunna tänka sig att gå till arbetet om något av barnen var sjukt.

Av de två som tycker att både arbete och privatliv är lika viktiga, motiverar den ena personen det med att hon ser det som två olika saker, som man inte nödvändigtvis behöver blanda ihop och den andra personen påstår, med referens till att hon varit arbetslös, att man måste få en upplevelse varje dag för att kunna fylla dygnet.

Önskan om att avancera

Önskan att avancera inom yrket till en högre befattning har bara en av kvinnorna. Det skulle möjligtvis vara för att få intressantare arbetsuppgifter, att bli mer kunnig, men det förknippar man inte med att avancera, för möjligheterna till att "göra karriär" på dessa premisser är små. Istället är det så som en av männen säger, att avancemang innebär att man tvärtom förlorar de bästa bitarna i arbetet, själva kontakten med dem man utbildats för att arbeta med. Den kvinna som uppgivit att hon vill avancera har som motiv att hon inte vill sitta som socialsekreterare hela livet.

Kuratorer

I kapitel sju utgjorde sjukhus- och skolkuratorer och anställda inom kriminal- och nykterhetsvård en grupp. Denna indelning behålls även här.

Som tidigare nämnts dominerar kvinnorna starkt gruppen sjukhuskuratorer de är sju kvinnor och en man. Mannen tillika med fyra av kvinnorna är gifta och har barn, en kvinna är skild och ensamstående mor, två är ogifta och utan barn.

Bland skolkuratorerna finns två män och tre kvinnor. De är alla gifta och fyra av dem har också barn.

De båda personer som arbetar inom nykterhets- respektive kriminalvård är av manligt kön, båda är gifta och har flera barn.

Konflikt – gränsdragning

Om vi börjar med sjukhuskuratorerna, så har fyra av kvinnorna samt mannen känt av konflikten mellan kraven från arbetslivet och kraven hemifrån. De är alla föräldrar. Tre kvinnor har inte känt av någon direkt konflikt, två av dem är ogifta och utan barn och följer således mönstret från motsvarande grupp bland socialsekreterarna. Den tredje kvinnan däremot är både gift och mor till fyra barn. Hon säger sig inte uppleva några direkta konflikter, även om hon ibland anfäktas av dåligt samvete när barnen får sitta emellan. Trots att arbetet betyder mycket för henne personligen tar hon inte längre med jobbet hem. Hon anser dock att man inte bara får ge upp sig själv för att man har barn.

De fem sjukhuskuratorer som känt av motstridiga krav från arbete och familj har motiverat detta på två olika sätt, vilket visar sig vara könsbundet. Kvinnorna tar upp konflikten med att räkna till både på jobbet och hemma. Mannen refererar till att arbetet tar för mycket tid i anspråk. Det är argument lika dem som förs fram av andra män. Här är det inte barntillsyn och krav på deltidsarbete som är problemet utan istället kraven från arbetsplatsen.

Det här jobbet är ju inte något som man lämnar kvar på sin arbetsplats utan det följer ju med hem !...! jag tycker att jag kan sätta gränser på det sättet att jag inte tar på mig mer övertid än jag tycker är absolut nödvändigt. På de här åren har jag lärt mig sätta gränser och det mår både jag och min familj bra av. (M4)

Kvinnornas problem är istället konflikten mellan arbete och barn. Man kan säga att gränsdragningen för dessa kvinnor på ett sätt blir naturlig.

Som arbetande mamma måste man dra gränser, men med en man som har ett krävande jobb så är det svårt att få det att gå ihop, men jag har inget problem med att dra gränser, när man åker från jobbet så tar det

över hemma /.../ det går ju inte att tänka på sitt jobb när dom håler på att "slå ihjäl sig" hemma, så det är mycket handfast, det krävs m^a etc. Så det är nog en mycket naturlig brytning när man hämtar sina barn.
(K22)

Denna naturliga gräns hjälper till att lösa konflikten. Varken tankareller handlingar förknippade med arbetet får något större utrymme. En av kvinnorna upplever det så starkt att hon säger att hon inte "överlev" om inte denna självklara gräns funnits.

Att vara ensamstående mor verkar bädda för en svårlöst konflikt. Kvinnan ifråga känner ideliga konflikter på grund av att både hon och hennes son varit mycket sjuka. Detta är en kvinna som tidigare låtit arbetet ta en stor del av hennes engagemang och tid i anspråk. Det är nu en omöjlighet och privatlivet har börjat betyda allt mer.

Alla utom en av skolkuratorerna tycker att det finns en konflikt mellan kraven från arbete respektive privatliv. Om vi börjar med den person som inte upplever några konflikter, så är hon inte typisk i den meningen att hon skulle vara ogift och utan ansvar för barn. Hon har inte heller utnyttat sin rättighet att som småbarnsförälder arbeta deltid. Istället har hon fulltjänst och ägnar mycket av sin tid åt arbetet, resterande tid går till familjen, vilket inte ger någon tid över för henne själv. Trots detta tycker hon inte att kraven är orimliga från någondera sidan.

Männen upplever också motstridiga krav. Den ene känner en typisk manlig konflikt, att arbetet innebär övertid var och varannan kväll, den andres beskrivning av sin situation liknar mer en typisk kvinnlig konflikt.

Ja det är en konflikt i tid om man har barn, så har dom ju krav på att man skall vara mera hemma /.../ Jag har lyckats göra någon kompromiss, arbeta 75% när barnen var små /.../ kompromissen är en insikt att man inte räcker till överallt. Nu har jag full tid av ekonomiska skäl. (M11)

Vad gäller gränsdragning mellan arbets- och privatliv, så har två av fem skolkuratorer ibland svårt att dra gränser. De övriga har det lättare, de har lärt sig att inte ta med jobbet hem. En av deltagarna tycker att det är likt att "stänga av och på en kran".

De båda män som arbetar inom nykterhetsvård respektive kriminalvård känner nu eller har tidigare känt av konflikter mellan arbete och privatliv. De är hårt engagerade i sitt arbete och det orsakar konflikter.

Tidsmässigt känner man konflikter, när man är engagerad i jobbet, det är väl den biten som är svårast. Arbetet finns hela tiden i huvudet, men det är inte så att jag går omkring och lider av det. (M5)

Gränsen mellan arbete och privatliv är töjbar. Det går att "skära av" arbetet även om det inte är några vattentäta skott. Att det går att ha en flytande gräns beror delvis, för en av männen, på att hans fru ställer upp och tar ett stort ansvar hemma. Hon hämtar alltid barnen tidigt från daghemmet, då hon är lågstadielärare.

Arbetets respektive privatlivets betydelse

För fyra av kvinnorna bland sjukhuskuratorerna betyder privatlivet mer än arbetslivet, för två av dem gäller motsatsen och för mannen samt de två ensamstående kvinnorna med barn verkar det råda jämvikt. Att privatlivet prioriteras framför arbetslivet av så många kvinnor kan bero på att privatlivet, på grund av barntillsyn och övriga praktiska åtaganden i hemmet, upptar den största tiden av dygnet. Dessa fyra kvinnor tycker dock att arbetet är en rättighet. Ytterligare en kvinna har uttryckt att hon får ett värde genom arbetet. Att de gånger hon lyckas med något känner hon en enorm tillfredsställelse. De två kvinnorna vars åsikt är att arbetslivet betyder mer för dem nu än privatlivet är både ogifta och utan barn.

Ibland har man en känsla av att det tar för mycket och det beror alldeles på hur man mår då, det är ju återigen det här att man lever ensam, då tycker man ju att det bara är jobb. (K18)

Att skolkuratorerna tycker att privatlivet har stor betydelse är alldeles klart. Det prioriteras framför yrkeslivet av alla utom två kvinnor som tycker att båda sidor är lika viktiga. En av dem säger:

Det är väldigt viktigt för mig att jag haft ett stabilt privatliv, där man har lugn och harmoni tillsammans. Väldigt viktigt med ett privatliv, har många gånger haft dåligt samvete för att jag inte hinner med mina barn. Men nu har jag börjat strunta i det för jag hinner med så många

andra barn som jag ger en massa, och det tror jag mina barn förstår. Det är inte hur mycket man är med dom, utan mera på vilket sätt.
(K17)

Arbetet för denna kvinna är betydelsefullt ur många aspekter. Den ekonomiska, att kunna vara fri och oberoende, arbetskamraterna, samt att hon tycker att arbetet ger henne en helt annan ställning inom sitt äktenskap. På detta vis innehar hon flera roller, både som mor, uppfostrare och yrkesmänniska och tycker sig därmed ha ett mera jämlikt förhållande till sin man.

Den andra kvinnan tycker att arbetslivet spelar en så avgörande roll att hon inte skulle kunna må bra om hon inte fick arbeta. Familjen betyder lika mycket så numera har hon lärt sig att hålla sina arbetstider.

De tre återstående kuratorerna som placerat privatlivet i första rummet är de bägge männen och en av kvinnorna. En av männen säger helt framt att han aldrig velat arbeta. Han hade hellre önskat författa, resa och samla intryck, "mitt inre liv där friheten finns". De två andra har angivit att familj och vänner betyder mer än arbetet. Man har inte lust att helt och fullt gå in för arbetet, så viktigt är det inte.

De båda män som arbetar inom nykterhets- och kriminalvård tycker att arbetet respektive privatlivet har lika stor betydelse. Trots att arbetet tar mycket kraft och engagemang betyder familjen oerhört mycket, det är viktigt att familjelivet fungerar så bra och harmoniskt som möjligt för att man skall orka med arbetet. En av dem tycker att det är svårt att dela sig på detta viset, i en yrkesmänniska till 16.45 och en privatmänniska till kvart i åtta nästa morgon. Istället vill han se sig som en enda människa, att det tillhör livet att arbeta och att vara hemma.

Inte bara kvinnorna utan även männen betonar arbetets betydelse för att finna sin identitet.

Man blir ju värderad på ett annat sätt än hemma, jag menar här blir jag värderad som pappa, som samboende, som man. På ett arbete blir jag värderad som arbetskamrat eller som assistent, där blir det lite fler roller att spela. (M10)

Önskan om att avancera

Ingen av sjukhuskuratorerna har uttryckt någon önskan om att göra karriär. Några av dem motiverar det med att de istället vill lära sig mer, få mer intressanta arbetsuppgifter, och bli duktigare rent professionellt. Många påpekar att man inte kan anställas på mer än två nivåer. Antingen är man chefskurator, och det finns det bara en på varje sjukhus, eller så är man "bara" kurator och där befinner sig alla på en och samma nivå.

En intressant skillnad jämfört med övriga grupper är att bland skolkuratorerna finns relativt fler som på något vis önskar att avancera. Önskemålen är inte klart uttalade, men i jämförelse med de andra finns här, eller har funnits, en strävan mot att t ex få större inflytande. Frågan uppkommer då, "Vad är det i skolmiljön som befrämjar ett tänkande i denna riktning?"

Ja det är väldigt viktigt för mig att jag har en central funktion i ledningsgruppen som finns på skolan. Jag vill vara en central person, jag kan inte vara någon som sitter inlåst på ett rum och har en liten sidouppgift. Jag vill se att det händer något med mitt arbete !.../ det jag tycker är att avancera det är när det går bra, när man får bevis för att det händer något med dem man jobbar för. (K17)

Det uttrycks också indirekt som en avsaknad av möjligheter.

Jag tycker inte vi har så stora möjligheter att avancera. Många gånger är det bara att byta jobb till en annan sektor med nya arbetsuppgifter, men man får inte mycket rent ekonomiskt för det. Det är inte så viktigt för mig att avancera, men jag tycker att det är orättvist om man jämför vår utbildning med psykologutbildningen, de har ju betydligt mer lön än vi men ganska så snarlika arbetsuppgifter. (K5)

De två som arbetar som nykterhets- respektive kriminalvårdsassistent har i likhet med sjukhuskuratorerna inga planer på eller önskemål om att göra karriär. En av dem är helt avvisande till tanken, för honom skulle det innebära att han lämnade de delar av arbetet som han tycker bäst om. Den andre är inte lika negativ till att söka en högre tjänst, även om det för tillfället inte finns några tjänster att söka i kommunen pga obefintlig personalomsättning.

Utanför de direkta socionomtjänsterna

Denna grupp består av sammanlagt åtta personer och som tidigare nämnts arbetar tre personer på försäkringskassan, två är lärare, en personal-assistent, en hemarbetande och en högre tjänsteman. De är alla gifta och har barn.

Konflikt – gränsdragning

Om vi börjar med dem som arbetar på försäkringskassan så upplever mannen den "klassiska" konflikten för män, att han jobbar över och inte kan ta semester när han vill, att han lägger för mycket av sin kraft på arbetet. Han är så trött när han kommer hem att han brukar gå och lägga sig en stund och då får ingen störa. Ansvar för barnen tar hans fru som är hemarbetande.

De två kvinnorna har något olika uppfattning men det de har gemensamt är att båda tidigare upplevt en konflikt. Den ena kvinnan skiljer mellan tiden före och efter första barnet, den andra kvinnan mellan arbetet på socialbyrån och försäkringskassan. Som socialsekreterare kände hon en ständig konflikt då arbetet var alldeles för tungt och slitsamt parat med ansvaret för små barn.

Gränsdragningen verkar inte vålla några problem för kvinnorna idag, mannen har inte givit något tydligt svar, men med tanke på hans omfattande arbetsinsats så torde hans gräns gentemot privatlivet dras mer på arbetets än på privatlivets villkor.

Av de övriga fem personerna i denna grupp är det bara en person som idag känner en viss press. Det är den man som har en relativt hög befattning inom en statlig verksamhet. Han är också den ende som har svårt att dra en gräns mellan de olika kraven.

Tre av de andra har innehaft "socionomtjänster" tidigare. Som socialsekreterare och assistent inom kriminalvården har de alla känt av

konflikten mellan yrkesliv och privatliv, men i deras nuvarande anställning finns inte dessa konflikter. De har inte heller några problem med gränsdragningen.

Det är nog en kombination av att jag har bättre lust att balansera när det dyker upp svårigheter än när jag var nyare inom mitt jobb, då är man osäkrare och man har svårare att dra gränser /.../ i det andra jobbet var det kanske mer vanligt att man förväntades att ställa upp på fritiden /.../ här (personalassistent) förväntar sig inte människor det på samma sätt /.../ (K12)

En av dem är idag hemarbetande och har därför inga problem med gränsdragning mellan arbete och yrkesliv. Tidigare, som socialsekreterare, tog hon ofta med arbete hem, inte så att hon arbetade dag och natt, men det var ändå näst intill omöjligt för henne att koppla av.

En av kvinnorna har aldrig känt av några konflikter. Hon har heller aldrig velat ha denna strikta uppdelning mellan arbete och privatliv. I sitt arbete som lärare på folkhögskola fann hon ett sätt att leva och arbeta som passade dessa ideal. Hon reserverar sig dock mot lämpligheten av att alla yrkesgrupper skall låta arbete och privatliv flyta samman. Som socialsekreterare tror hon att man behöver ett privatliv, att man inte orkar vara socialsekreterare dygnet runt.

Arbetets respektive privatlivets betydelse

Av dem som ingår i denna grupp så är fem mer privatlivsorienterade och tre mer eller lika arbetslivsorienterade. Hur har man då resonerat kring denna fråga? Vi börjar med dem som arbetar på försäkringskassan.

Mannen anser, om än mot sina egna önsningar, att arbetet blivit viktigare än privatlivet. Kvinnorna tycker också att arbetet är viktigt men att privatlivet har större betydelse.

Privatlivet har större betydelse, men det hänger ihop, fungerar inte det ena så fungerar inte det andra, men skillnaden är den att om det inte fungerar i privatlivet så går all energi åt till det, då kan du inte vara på jobbet heller, men om det är något som inte fungerar på jobbet, då kan jag mycket lättare koppla av det. (K21)

Denna kvinna har erfarenhet av arbetslöshet och vet därför hur mycket arbetet betyder för henne såsom daglig kontakt med vuxna, gemenskap och arbetsglädje. För den andra kvinnan betyder också arbetet mycket, arbetskamrater kommer till exempel näst efter den närmaste familjen. Hon tycker också att med tanke på att så stor del av livet läggs på arbetet så måste det vara intressant och leda till uppskattning. Privatlivet betyder dock mer.

Det är allt utöver arbetslivet, min man och jag har varit tillsammans sedan jag var en 16-17 år, så vi är ju väldigt beroende av varandra. Och sedan när man skaffat barn ihop, hus och alltihop, då har man ju sin egen lilla värld, det är ju en skyddad vrå i denna stora stygga värld. Jag råkade ut för en allvarlig trafikolycka för två år sedan och funderat väldigt mycket på döden och livet och vad det egentligen är. (K10)

Av de övriga fem som tillhör denna grupp så värderar de båda männen privatlivet framför arbetet.

Det är klart att det är det viktigaste av allting /.../ det är klart att barnen och familjen kommer i första hand, om det nu är någon konflikt ibland, det är ju det man lever för, familjen. (M9)

Den andre mannen skulle kunna tänka sig att jobba halvtid idag för att han tycker att fritiden är så viktig. Att arbetet däremot inte skulle ha någon betydelse för dessa män är fel för det spelar roll för dem som personer.

Kvinnorna har något olika uppfattning i denna fråga. Den kvinna som arbetar som lärare på folkhögskola har, som tidigare nämnts, inte velat ha någon strikt uppdelning mellan arbete och fritid. På den direkta frågan om privatlivet har någon betydelse, så svarar hon att hon i varje fall inte är intresserad av ett avskärmat privatliv där ingen annan har insyn. Arbetet har en oerhörd betydelse, hon tycker att hon förlorar fotfästet under perioder av tjänstledighet.

En annan av kvinnorna som svarat att arbete och privatliv har lika stor betydelse motiverar detta med att hennes ideal är när man kan kombinera båda delarna. Hon har valt att arbeta deltid efter första barnet och tycker att arbetet förlorat i betydelse efter detta. Hon känner dock trycket från arbetsgivaren, som låtit framskynta att "Ja du har ju själv valt en deltid fast vi skulle behöva en heltid".

Att ställa samma fråga till den tredje kvinnan som är hemarbetande är svårare. Hon känner idag att arbetslivet inte har så stor betydelse så länge hennes tre barn är beroende av hennes omvårdnad. Hon skulle kunna tänka sig ett "lättare" arbete nu och först om 10-15 år ett mer kvalificerat. Hon vill dock inte gå tillbaka till socialbyrån.

Önskan om att avancera

Har de som arbetar utanför de direkta socionomtjänsterna oftare gjort karriär än de andra? Till viss del är detta sant. De två högsta chefstjänsterna återfinns inom denna grupp, men i övrigt finns inte fler som önskar avancera än i de andra grupperna.

Om vi ånyo först tittar på dem inom försäkringskassan så har mannen varit inne i "karriärvalsen", men tycker inte längre att det är så viktigt som det var för några år sedan. Kvinnorna har sinsemellan motsatt uppfattning. Den ena kan tänka sig att göra karriär inom byråkratin om tio år när barnen är stora. Den andra kvinnan vill hellre avstå, då avancemang för henne betyder mindre kontakt med folk och allt mer av tråkigt "pappers-sorterande".

Bland de övriga har ingen uttalat sig på så sätt att det skulle tyda på en önskan om att göra karriär. Inte ens den person som idag innehar en hög statlig tjänst tycker att han är någon karriärmänniska, då är det viktigare med ett arbete som han trivs med. Även en av kvinnorna har svarat på samma sätt. Helt ointresserad av avancemang är kvinnan som arbetar på folkhögskola, men så gör hon följande reflektion:

Jag har aldrig tänkt på att det kan vara särskilt betydelsefullt. Jo jag har tänkt på det en gång, när jag var 18 år och jobbade på bank, och en överordnad sa till mig att är du flicka skall du inte tänka på avancera inom det här jobbet, det gör grabbarna. Jag blev väldigt upprörd, det var en av drivkrafterna för att jag slutade sedan. (K8)

En sammanfattande jämförelse.

Den tidigare redovisningen är gjord efter uppdelning i yrkestillhörighet. I det följande har jag valt att fokusera på skillnader mellan könen.

Konflikt mellan arbetsliv och privatliv.

Svaren är indelade efter vilka som upplevt och vilka som inte upplevt en konflikt mellan arbetsliv och privatliv.

Tabell 18. Olika typer av konflikter uppdelade på kön.

Konflikt	Typ	Män	Kvinnor
Ja	jobbar för mycket	6	-
	konflikt förvärvsarbete - barn	1	7
	tvingas arbeta deltid	-	3
Inte nu	men som socialassistent	1	2
	tar ej med jobbet hem längre	3	2
Nej	ogift eller inga barn	-	4
	jobbar heltid, familjen resten	-	2
	aldrig velat ha en strikt uppdelning	-	1
	hemarbetande	-	1

Som synes så är det något vanligare att männen känner en konflikt mellan arbetsliv och privatliv. Knappt hälften av kvinnorna känner idag en konflikt, jämfört med sju av elva män. Bland dem som sagt att de tidigare känt av en konflikt refererar några till att det var under deras tid som socialsekreterare. Det är också den yrkesgrupp som tycker sig ha svårast att sätta gränser mellan privatliv och yrkesliv, vilket redovisas i nästa fråga. Det var orsaken till att jag valde att redovisa dessa svar separat, lå de annars kunde kodats in i gruppen med "nej-svar".

Typen av konflikt är olika beroende på om man är kvinna eller man. Den största skillnaden finns mellan alternativen "jobbar för mycket" och

"konflikt förvärvsarbete – barn". Där är det männen som oftast hänsyftar till arbetet och kvinnorna till barnen. Kvinnorna arbetar mindre än männen och att det också kan bidra till konflikt anser tre av kvinnorna, som säger att de tvingats arbeta deltid och därmed inte tycker sig göra en tillfredsställande arbetsinsats.

Det finns en tydlig skillnad mellan dem som har barn och dem som inte har det. Bland de sex som inte har barn är det bara en person som upplever en konflikt. Bland de 26 som har barn är motsvarande antal 16 eller 60 procent.

Maslach (1985) visar att det är vanligare med utbränning bland yngre än bland äldre socialarbetare, att de socialarbetare som slutar oftast gör det efter två till fem år i yrket. Mina resultat motsäger inte detta, många har i intervjun spontant tagit upp att det var fler konflikter förr mellan arbete och privatliv än vad det är idag. Det finns en risk att jämföra vad Maslach menar med utbränning och vad jag har lagt i uttrycket konflikter. Jämförelsen får därför bli på ett mer generellt plan.

Maslach visar också att sambandet mellan civilstånd och utbränning är tydligt, att ensamstående upplever utbränning i större utsträckning än gifta. Skillnaden är ännu större mellan de med barn och de utan.

Bland socionomerna i denna undersökning är det inte ovanligt med uttalanden som exempelvis att "hämta barnen utgör en naturlig gräns mellan arbete och hemliv", eller att "väl hemma så tar arbetet med barnen över och det finns då ingen tid över för att tänka på vad som tilldragit sig under arbetsdagen".

Skillnader med avseende på civilstånd och föräldraskap

Deltagarnas svar på frågorna om vilken betydelse de tillmäter arbetslivet respektive privatlivet ger en möjlighet att jämföra dessa två och få en uppfattning om vilket som prioriteras. Nedanstående tabell visar hur civilstånd och om man har barn eller ej påverkar svaren.

Tabell 19. Privatlivets respektive arbetslivets betydelse. Svaren uppdelade på civilstånd och barn.

	Mer privatlivsorient.	Mer eller lika arbetslivsorient.
Gift med barn *	15	8
Gift utan barn	2	1
Skild med barn	-	3
Ogift utan barn	1	2
Summa	18	14

*En kvinna är hemarbetande = ej svar

Som framgår av tabellen är det vanligare att de som är gifta har satt privatlivet framför yrkeslivet. Bland dem som är ogifta eller skilda har bara en person av sex ansett att privatlivet är viktigare än yrkeslivet.

Att ha barn eller inte ger inte lika tydliga utslag som skillnader i civilstånd. Bland dem som inte har barn är fördelningen lika mellan dem som föredrar privatlivet respektive arbetslivet. Bland dem som har barn är det några fler som sätter privatlivet före arbetslivet. Denna skillnad är dock mindre än den mellan gifta och ogifta/skilda. Jag hade förväntat mig att barn skulle vara den viktigaste faktorn för en starkare orientering mot privatlivets sfär. Det kan dock vara så som en av kvinnorna säger att när man har varit hemma ett tag med barn så upptäcker man hur viktigt arbetet är för självkänslan.

Skillnader mellan yrkesgrupperna

Det finns också skillnader mellan yrkesgrupperna även om det är vanskligt att uttala sig om dem när grupperna är så små. Tabellen nedan får därför tolkas med försiktighet.

Tabell 20. Privatlivets respektive arbetslivets betydelse uppdelat på yrkesgrupp

	Mer privatlivsorient.	Mer eller lika arbetslivsorient.
Socialsekreterare	8	2
Kurator sjukhus	4	4
Kurator skola	3	2
Krim.vård/nykt.vård	-	2
Försäkringskassan	2	1
Övriga*	3	2
Summa	18	14

*En kvinna är hemarbetande = ej svar

Socialsekreterarna är den grupp som här framstår som den mest privatlivsorienterade. Kan det hänga samman med den hårda arbets-situation som beskrivs i intervjuerna och som gör livet utanför arbetet allt viktigare för att man skall orka med?

LING-enkäten

För att kunna jämföra socialarbetarnas syn på arbetsliv och privatliv med andra grupper har jag använt vissa frågor i LING-enkäten. Dels är det frågor om engagemang och inflytande i arbetet, dels frågor som berör fritiden och familjelivet.

Engagemang och inflytande i arbetet

Den första tabellen behandlar deltagarnas upplevelser av arbetets faktiska egenskaper och den andra arbetets önskade egenskaper.

Tabell 21. Faktiska egenskaper hos arbetet. Uppdelat på kön och yrkesgrupper. Svar i procent.

Är det så här på ditt arbete?		Socialarbetare		Förvaltare		Repr. urvalet	
		män	kvinnor	män	kvinnor	män	kvinnor
Man slipper tänka på Au på sin lediga tid	ja	(13)	11	10	(12)	40	46
Man slipper oroa sig för att bli utan arbete	ja	(66)	76	83	(74)	60	71
Arbetet ger möjlighet till anställning med mer inflytande	ja	(20)	42	53	(56)	37	26
Arbetet ger möjlighet till anställning med högre inkomst	ja	(20)	22	28	(19)	41	31

Tabell 22. Önskade egenskaper hos arbetet. Uppdelat på kön och yrkesgrupper. Svar i procent.

Är det viktigt för dig att arbetet är så här?		Socialarbetare		Förvaltare		Repr. urvalet	
		män	kvinnor	män	kvinnor	män	kvinnor
Man slipper tänka på Au på sin lediga tid	ja	(50)	49	71	(64)	54	63
Man slipper oroa sig för att bli utan arbete	ja	(67)	90	87	(94)	83	91
Arbetet ger möjlighet till anställning med mer inflytande	ja	(53)	44	53	(69)	51	45
Arbetet ger möjlighet till anställning med högre inkomst	ja	(33)	40	44	(50)	55	46

Tid utanför arbetet

Att arbetet ofta kräver mycket engagemang och tid av socialarbetaren ger intervjuerna uttryck för. Ett av påståendena lyder "Man slipper tänka på

arbetsuppgifterna på sin lediga tid". Denna fråga kan komplettera svaret på frågan som ställs socionomintervjun "Känner du någon konflikt mellan kraven från arbetet och kraven från privatlivet?". Här finns stora skillnader mellan socionomerna och det representativa urvalet, det är den mest utmärkande skillnaden mellan dessa båda grupper. Socionomerna har inte oväntat svarat så att det är en mycket liten andel som slipper att tänka på arbetsuppgifterna på sin lediga tid; endast runt 10 procent jämfört med det representativa urvalets dryga 40 procent. Detta visar på att socionomerna som grupp, både socialarbetare och förvaltare har ett arbete som engagerar dem på fritiden.

Följdfrågan, "Är det viktigt för dig att arbetet är på detta sätt?" ger också intressanta upplysningar. Socionomerna vill, i lika hög grad som det representativa urvalet, att slippa tänka på arbetet på fritiden. Den största diskrepansen mellan de två frågorna finns för manliga förvaltare. Inte mindre än 60 procentenheter skiljer mellan nuvarande och önskat tillstånd, för manliga och kvinnliga socialarbetare är skillnaden kring 40 procentenheter. Motsvarande skillnad för det representativa urvalet är ca 15 procentenheter.

Arbetslöshet

Några av socialarbetarna tar i intervjun fram erfarenhet av arbetslöshet för att förklara varför arbetet har så stor betydelse. I enkäten finns en direkt fråga om detta, "Har du någon gång varit arbetslös?". Socionomerna är, tillsammans med dem som har en samhällsvetenskaplig fil kand examen, den grupp bland några olika högskoleutbildningar där flest personer varit arbetslösa. Cirka en tredjedel av deltagarna i dessa två grupper har varit arbetslösa, det rör sig dock om kortare perioder, högst några månader.

I enkäten finns också en fråga som försöker fånga hur högt deltagarna värderar att slippa oroa sig för att drabbas av arbetslöshet. Kvinnorna tycker i högre grad än männen att detta är viktigt. Den grupp bland socionomerna som tycker att det är minst viktigt är de manliga socialarbetarna. Det är också den grupp som oftast säger att de löper risk att bli arbetslösa. Är detta en "genuin" uppfattning eller är det en anpassning till rådande förhållanden? För övrigt anser sig fler av det representativa

urvalet utsatta för risken att bli arbetslösa än vad socionomgruppen gör, i genomsnitt 75 jämfört med 66 procent.

Karriärmöjligheter

I intervjun med socialarbetarna ställs frågan om det är viktigt för den att arbetet innebär möjligheten att avancera. Endast ett fåtal av socialarbetarna tycker det är viktigt när frågan formuleras på detta vis. I enkäten yder frågan "Är det viktigt för dig att arbetet ger möjlighet till anställning med mer inflytande?". I detta fall svarar 53 procent av männen och 44 procent av kvinnorna att de tycker att det är viktigt. Detta är en stor skillnad jämfört med att fråga mer direkt, såsom jag gjort i intervjun. Detta verkar ha gett upphov till negativa associationer. Avancera tolkas då som att övergå från klientarbete till administrativa uppgifter.

Det är fler av förvaltarna som önskar ha möjlighet till en anställning med mer inflytande, speciellt markerat är det för kvinnliga förvaltare, nära 70 procent anger att de vill ha inflytande över sitt nuvarande arbete jämfört med 44 procent av de kvinnliga socialarbetarna. Mer än dubbelt så stor andel av de manliga förvaltarna jämfört med de manliga socialarbetarna säger att arbetet idag ger möjlighet till anställning med mer inflytande. Om vi tittar på det representativa urvalet så har endast en fjärdedel av kvinnorna en anställning som skulle kunna ge dem ett ökat inflytande.

En annan av enkätfrågorna, "Är det viktigt för dig att arbetet ger möjlighet till anställning med högre inkomst?", har besvarats jakande av drygt en tredjedel av socialarbetarna. Däremot är det inte så många som säger att de idag har ett arbete med den möjligheten. Tio procent fler av förvaltarna tycker att det är viktigt att lönen är god.

I detta kapitel har också vikt lagts vid att beskriva socialarbetarnas "privatliv", deras tid utanför arbete. I enkäten finns ytterligare frågor: Det gäller vad man gör på sin fritid, vem man umgås med och hur man klarar av att ta ansvar för livets vardagsbekymmer.

Vem man umgås med

Om vi börjar med vilka man brukar träffa och vara tillsammans med på sin lediga tid så fanns det sex olika alternativ: medlemmar i den egna familjen, föräldrar och syskon, andra släktingar, personliga vänner, arbetskamrater samt grannar. Intensiteten i kontakten graderades från "nästan jämt" till "nästan aldrig" på en skala 1-5. I denna sammanställning står 5 för nästan jämt och 1 för nästan aldrig. Ett medelvärde är uträknat för respektive grupp.

Tabell 23. Vilka brukar du träffa och vara tillsammans med på din lediga tid? Svaren uppdelade på kön och yrkesgrupp. Medelvärden, skala 1-5, där 1 = nästan aldrig och 5 = nästan jämt.

	Socialarbetare		Förvaltare		Repr. urvalet	
	män	kv	män	kv	män	kv
Medlemmar i den egna familjen	(3,8)	3,8	3,6	(3,7)	3,8	3,9
Föräldrar och syskon	(1,7)	2,5	2,2	(2,3)	2,5	2,7
Andra släktingar	(1,1)	1,2	1,1	(1,2)	1,5	1,7
Personliga vänner	(2,7)	3,0	2,4	(2,7)	2,6	2,8
Arbetskamrater	(1,4)	1,8	1,1	(1,4)	1,5	1,5
Grannar	(0,9)	1,5	0,9	(1,2)	1,5	1,6

Som framgår av tabellen är det uppenbart att man tillbringar mest tid med den egna familjen. Att siffran inte är ännu högre beror troligtvis på att inte alla hade någon egen familj vid tidpunkten för enkätens besvarande 1980. Det finns inga större skillnader mellan grupperna.

Skillnaderna är betydligt större när det gäller hur mycket man umgås med föräldrar och syskon. Störst är skillnaden mellan män och kvinnor i socialarbetargruppen. Kvinnorna umgås mycket mer med sina föräldrar och syskon än männen, mest umgås dock det representativa urvalets kvinnor med sin "gamla" familj. Vad är det som gör att manliga socialarbetare umgås mindre med sina föräldrar och syskon än övriga grupper?

Frågan är aldrig ställd, kanske bor de flesta på annan ort, det är också en liten grupp (15 st) där slumpen kan spela större roll än i en stor grupp.

Att träffa andra släktingar finns det avsevärt mindre tid till, de som har mest tid är de från det representativa urvalet. Att denna grupp har mer tid över för slakten, både föräldrar, syskon och andra släktingar, tror jag delvis hänger samman med att i denna grupp finns många som inte bytt bostadsort för att få utbildning eller arbete och de har därför kunnat behålla en närmare kontakt.

Personliga vänner utgör en betydligt större del av umgänget för socio-nomerna, speciellt manliga socialarbetare, de träffar personliga vänner mer än föräldrar och syskon. För det representativa urvalet är skillnaderna minimala i intensiteten i umgänget mellan dessa båda grupper. Kvinnliga socialarbetare är de som umgås flitigast med personliga vänner men också med arbetskamrater. I intervjuerna är detta framträdande, men vad som kanske är mer intressant är att skillnaderna mellan män och kvinnor liksom mellan socialarbetare och förvaltare kvarstår från 1961. I Individualstatistikens undersökning från detta år frågades om vilka aktiviteter deltagarna föredrog att ägna sig åt på sin fritid. Flickor och pojkar som senare kom att välja socialt arbete var mer intresserade av det sociala intresseområdet än andra jämförelsegrupper, bland annat blivande förvaltare.

Grannar umgås man förhållandevis lite med, kvinnorna något mer än männen, undantaget det representativa urvalet.

Vardagssysslor

Ytterligare en fråga från enkäten är medtagen för att beskriva deltagarnas aktiviteter utanför arbetet. Den lyder som följer: "Hur bra tycker du att du klarar följande vardagssysslor i ditt eget hushåll?". De vardagssysslor som ingår i frågan kunde delas upp i traditionellt kvinnliga respektive manliga sysselsättningar efter hur deltagarna svarat. Kvinnorna var överlägsna männen när det gällde att vårda och laga kläder, sy och sticka, laga mat, sköta blommor och trädgård samt städa, och männen överlägsna kvinnorna i att sköta en bil, laga enklare tekniska föremål samt snickra och måla (LING 2, 1980).

Tabell 24. Typiskt kvinnliga sysselsättningar, uppdelat på grupp och kön, svar i procent. Endast alternativen bra och mycket bra.

Hur bra tycker du att du klarar följande vardagssysslor?

Alternativ	Män			Kvinnor		
	förv	soc	repr*	förv	soc	repr
Städa	69	(90)	64	(75)	75	82
Laga mat	59	(64)	56	(81)	89	91
Sy och sticka	6	(7)	5	(56)	66	70
Vårda och laga kläder	9	(36)	15	(94)	62	81
Sköta blommor och trädgård	34	(36)	51	(50)	59	75

*Representativa urvalet.

Om man börjar med männen, ser man att de från förvaltningslinjen relativt väl följer det representativa urvalets svarmönster. Det är endast vid alternativet sköta blommor och trädgård som förvaltarna avviker med mer än sex procentenheter. Här har 34 procent av förvaltarna mot 51 procent av det representativa urvalet svarat att de "mycket bra" eller "bra" klarar av denna syssla. Männen från social linje avviker mycket påtagligt från den "representativa manliga bilden" i följande avseenden, 90 procent av dem från social linje jämfört med 64 procent av det representativa urvalet tycker att de är bra på att städa. När det gäller att laga mat och vårda och laga kläder är också de från social linje överlägsna "genomsnittet".

Det finns skillnader mellan vad kvinnorna med socionomutbildning svarat och vad det representativa urvalets kvinnor generellt svarat. Intressant vore att söka efter orsakerna till varför kvinnliga socialarbetare angivit att de är sämre på alla områden jämfört med det representativa urvalets kvinnor. Skillnaderna är visserligen i vissa fall marginella men det finns ett mönster. Förvaltningskvinnorna är i sin tur något mindre "kvinnliga" än sina systrar på social linje i allt, utom att vårda kläder, där de är överlägsna även dem i det representativa urvalet.

Hur mycket tid man läger ner på hem och hushåll är förstås könsbundet. Kvinnorna har anggett att de ägnar 20-22 timmar åt detta och männen 8-12

timmar. Det är de manliga socialarbetarna som har det större antalet timmar.

Tabell 25. Typiskt manliga sysselsättningar, uppdelat på grupp och kön, svar i procent. Endast alternativen bra och mycket bra.

Hur bra tycker du att du klarar följande vardagssysslor?

Alternativ	Män			Kvinnor		
	förv	soc	repr*	förv	soc	repr*
Sköta en bil	39	(36)	69	(13)	7	12
Snickra och måla	53	(29)	71	(31)	25	27
Laga enklare tekn. föremål	50	(43)	78	(44)	21	25

* Representativa urvalet

Om man först tittar på vad kvinnorna har svarat så finns det klara skillnader mellan social- och förvaltningslinjen. Kvinnorna från förvaltningslinjen anser sig i större utsträckning klara av dessa manliga sysslor än vad kvinnorna från social linje gör. Vad gäller att laga enklare tekniska föremål har dubbelt så många av förvaltningslinjens kvinnor svarat att det klarar man bra. De ligger t o m i två av de tre manssysslorna i princip lika med männen från social linje. Männen på förvaltningslinjen ligger i genomsnitt 25 procentenheter under genomsnittet, sociala linjens män ytterligare dryga 10 procent under genomsnittet.

Här återkommer ånyo skillnaderna från Individualstatistikens undersökning 1961, manliga socialarbetare är fortfarande mer husligt intresserade än förvaltarna. Däremot har det skett en förändring vad gäller tekniskt intresse från 1961 och kompetens att laga enklare tekniska föremål eller sköta en bil i enkäten 1980. Om jag dristar mig till att, för jämförbarhetens skull, likställa dessa alternativ, så har manliga förvaltare blivit mer tekniskt kunniga, eventuellt också mer intresserade, och manliga socialarbetare har gått i motsatt riktning.

Kvinnliga förvaltare har behållit sitt större intresse för det tekniska området sedan 1961 och kvinnliga socialarbetare har fortfarande ett svagt intresse för detta område.

Påpekas skall att de med högre utbildning i allmänhet ligger lägre på dessa praktiska uppgifter än det representativa urvalet (se LING 5, 1984).

Sammanfattning

Kapitel åtta sammanfattas i nedanstående punkter. Det handlar om deltagarnas hela situation, vilka prioriteringar man gör, hur fritiden gestaltar sig, vilka man umgås med och hur viktiga barnen är. Läsaren bör dock ha i åtanke att de generaliseringar som görs, är utifrån ett begränsat antal personer, speciellt när de delas upp på män och kvinnor eller på de olika yrkesgrupperna.

- Män känner av en konflikt för att de arbetar för mycket, kvinnor för att de inte tycker att de hinner med barnen eller för att de tvingas arbeta deltid. Kvinnorna har ofta påpekat arbetets betydelse för självkänslan.
- En fjärdedel av deltagarna har tidigare känt av en konflikt, tre av dessa refererar till att de då arbetat på socialbyrå.
- Har man inga barn upplever man färre konflikter mellan hem och arbete.
- Socialsekreterare är den grupp som har svårast att dra gränser mellan arbete och privatliv.

Att ha barn eller ej spelar inte lika stor roll för om man sätter privatlivet framför arbetslivet, där går istället skiljelinjen mellan dem som är gifta och dem som är ogifta, på så sätt att de ogifta prioriterar arbetet i högre grad.

Fler av socialsekreterarna prioriterar privatlivet jämfört med övriga grupper.

- På den direkta frågan om de önskar avancera inom yrket svarar de flesta nej, avancemang betyder för en socialarbetare att gå från klientarbete till administrativa uppgifter. På frågan om det är viktigt för dem att arbetet ger möjligheter till en anställning med mer inflytande, svarar däremot hälften ja. Gruppen skolkuratorer avviker dock på så sätt att de är mer intresserade av avancemang än övriga grupper.
- Kvinnor och män värnar lika mycket om den egna familjen, men kvinnorna umgås mer med föräldrar och syskon, personliga vänner samt arbetskamrater och grannar.
- Manliga socialarbetare anger ett större intresse för husliga aktiviteter än männen på förvaltningslinjen. Det omvända gäller för de mer manligt dominerade aktiviteterna. Manliga socialarbetare visade 1961 ett större intresse för husliga aktiviteter än manliga förvaltare.
- För kvinnorna gäller samma fenomen. Förvaltningslinjens kvinnor är mer tekniskt kunniga än sina medsystrar på den sociala linjen, som i sin tur anser sig mer husliga. En orsak till detta kan vara att de skillnaderna i intressen som fanns 1961 eventuellt bevarats och också förstärkts då man arbetat på mans- respektive kvinnodominerade arbetsplatser.

Kapitel 9

Slutdiskussion

Problemet

Jag har i detta arbete inriktat mig på en grupp personer som valt att studera vid socialhögskolan för att bli socionomer. För det första har jag försökt finna vilka karakteristika som kännetecknar gruppen som väljer detta yrke. I nästa steg har jag studerat vilka det är som blir kvar i, alternativt slutar sin verksamhet som socionom. Slutligen har jag beskrivit hur livet gestaltar sig, både privat och i arbetet, då personen är 35 år.

Att finna annan forskning som direkt behandlat den första frågeställningen, som gäller vem som blir socialarbetare, har varit svårt. Det är främst två studier som varit aktuella, den ena (Muel-Dreyfus 1985) rör socialarbetare i Frankrike och den andra (Hultqvist 1989) socialarbetare vilka examinerats vid socialhögskolan i Umeå. Resultaten från den senare publicerades först i slutet av 1988 och har därför inte direkt påverkat mitt arbete. Forskning som berör området på ett mer generellt plan kan dock kopplas till mina frågeställningar. Det gäller då framförallt teorier rörande yrkesval och könsroller.

Jag har själv genomgått socionomutbildning och arbetat som skolkurator några år, vilket har givit mig en referensram för detta arbete. Att jag även under avhandlingsarbetets gång bildat familj och därmed fått känna på hur det är att slitats mellan kraven från hem och arbete har givit mig en förståelse och insikt i den sista frågeställningen om en eventuell konflikt mellan arbete och privatliv.

Den andra övergripande frågeställningen gäller socialarbetarnas situation efter i genomsnitt tio års yrkesverksamhet. Det finns en stor mängd forskning kring arbetsmiljö i allmänhet och även om socialt arbete. Jag har valt att fokusera på två aspekter. Vilka som stannar respektive slutar som socialarbetare respektive skillnader som finns mellan män och kvinnor. För att kunna tolka innebörden i intervjuutsagor om arbetet är det viktigt att sätta dessa i relation till deltagarnas totala livssituation. Detta beskrivs i avsnittet om yrkesliv kontra privatliv.

Vem blev socialarbetare?

Betydelsen av individens sociala bakgrund vid yrkesvalet har påvisats i ett oräkneligt antal undersökningar. Denna variabel har ständigt funnits med inom LING-projektet och har visat på att utbildningssystemet inte ensamt kunnat bryta den sociala snedrekryteringen till högre utbildning. Det finns dock skillnader mellan olika utbildningar. Socionomutbildningen har visat sig attrahera fler från arbetar- och jordbrukarbakgrund jämfört med mer

prestigefyllda utbildningar. Andelen kvinnor från jordbrukarhem är i detta sammanhang speciellt stor.

Bakgrundsfaktorer

Resultaten visar att det finns en stor mängd bakgrundsfaktorer som är utmärkande för socialarbetargruppen. Detta gäller i synnerhet männen, vilka utgör en marginalgrupp då de valt en för män atypisk utbildning.

Antalet män som kommer från arbetar- och jordbrukarhem är färre än förväntat i jämförelse med den totala populationen. Dessa hem anses vara bärare av en mer traditionell könsrollsuppfattning och det kan därför vara svårare för en man med denna bakgrund att välja ett typiskt kvinnligt yrke. Det är således relativt sett fler män som kommer från de två högsta socialgrupperna. Konstaterandet att män från dessa grupper skulle ha lättare att göra atypiska val stämmer med resultaten i föreliggande undersökning. Det gäller dock atypiska val på en akademisk nivå, man vill inte "förlora utbildningspoäng". Man kommer inte undan sitt sociala arv, men man vill kanske protestera genom att välja en icke-traditionell akademisk utbildning. Vid den tidpunkt då deltagarna valde sin utbildning, dvs i slutet av 60-talet, fanns det också en tidsanda som inbjöd till att bryta med traditionellt borgerliga levnadsmönster.

I Muel-Dreyfus avhandling (1985) om vem som blev socialarbetare i Frankrike under åren kring 1968, betonas vikten av att valet av denna utbildning studeras i ljuset av individens sociala historia. I Muel-Dreyfus studie innebär denna historia ett socialt uppåtstigande sett ur ett klassperspektiv. Föräldrarna önskade att deras barn skulle bli lärare men för de ungdomar som istället valde socionomutbildningen formades yrkesvalet till en protest mot detta. De uppfattade socialarbetaryrket som ett yrke där det gavs möjlighet att påverka sin arbetssituation. Det kom att framstå som ett "antiyrke", speciellt i förhållande till läraryrket, som fick stå för det traditionella och institutionsbundna.

I min undersökning framkommer inte att föräldrarna önskade något speciellt yrke för sina barn. Det är barnen som tar initiativet. Föräldrar som inte har någon högre utbildning själva, och därför inte heller kunnat ge sina barn råd grundade på egen erfarenhet, har ändå gett sitt stöd på ett

generellt plan. Detta beror på att de trodde på värdet av högre utbildning. Föräldrarna förefaller ha varit en mycket viktig påverkansfaktor. Det blir speciellt tydligt i de fall där barnet inte gick direkt genom skolan fram till studentexamen. I samtliga fall gäller det kvinnor från jordbrukar- respektive arbetarhem. Föräldrarna har här tyckt att det räckte med en kortare kontorsutbildning för att döttrarna "ändå bara snart skulle gifta sig". En sådan utbildning genomgick också dessa kvinnor direkt efter den obligatoriska skolan. Folkhögskolan och vuxengymnasiet gav dem dock möjlighet att komplettera i efterhand.

Det är inte ovanligt att det förutom föräldrarna var läraren i folkskolan som påverkade valet av högre utbildning. I flera fall blev den högre utbildningen det första steget på den långa vägen mot en ny identitet, där man lämnade sitt ursprung och blev den första i familjen som läste vidare.

Den första insamlingen gjordes 1961, då personerna var 13 år. Här visar de pojkar som senare valt social linje större intresse för sociala, husliga och friluftsbetonade aktiviteter och lägre för kontorsanknutna, jämfört med psykologer/beteendevetare, ekonomer och förvaltare. De traditionella yrkesvalsteorierna har i stor utsträckning betonat de personliga faktorernas inflytande för att förklara yrkesvalet. Dessa resultat visar att individens intressen i unga år kan ha inflytande över yrkesvalsprocessen.

Inte någon av pojkarna som senare blev socialarbetare önskade sig yrken som låg nära det sociala området. Detta är i och för sig inte förvånande, då området troligen var helt okänt för dem. Gruppen fanns spridd över i princip alla typer av arbeten. Man önskade också i mindre utsträckning än pojkarna i jämförelsegrupperna ett högstatusyrke. Spridningarna av yrkesönskningsarna har jag tolkat som att man var villrådig i valet av yrke. Detta har i sin tur varit en förutsättning för att man skulle kunna välja ett atypiskt yrke. Man var öppen för påverkan från olika håll när man stod i den direkta valsituationen.

Detta leder oss in på Härnqvist (1978) och Wernersson (1979), som har iakttagit att marginalgrupper har erfarenheter och egenskaper som bryter mot traditionella mönster. De påverkas mer av kamrater i sitt yrkesval och de gör sitt val senare än andra. Det är också bland dessa grupper som man tidigast märker en förändring i antalet sökande till en utbildning.

Vad utmärker flickor som blev socialarbetare? För det första var det mycket vanligare att flickor valde social linje än pojkar. Hälften av flickorna på social linje kom från arbetar- och jordbrukarhem. För dem var socionomyrket en möjlighet att "komma framåt". Som nämndes i inledningen så är det jämförelsevis många som har jordbrukarbakgrund. Bland blivande beteendevetare/psykologer eller ekonomer fanns det inte en enda flicka med motsvarande hembakgrund.

Endast en av flickorna som har blivit socialarbetare anger denna önskan vid 13 års ålder. Det vanligaste yrkesvalet är lärare eller något inom vårdsektorn. Flickornas fritidsintressen vid 13 års ålder speglar deras kommande yrkesval. De har ett starkt socialt intresse och de ligger också över snittvärdet för verbala respektive husliga aktiviteter. Friluftsliv, teknik och kontor är de mindre intresserade av. En del av dessa intressen verkar finnas kvar vid 35 års ålder. I vissa fall har de också förstärkts under de tjugo år som passerat.

Fritidsintressena verkar således ha spelat en viss roll vid yrkesvalet. Detta framgår av undersökningen 1961 även om inte alltid personen minns det själv. Det visade sig vara mycket värdefullt att dessa uppgifter från 1961 fanns insamlade. I intervjun 1982/83 frågar vi efter orsaker bakom val av yrke, men deltagarna refererar mycket sällan till vad de tyckte och tänkte i trettonårsåldern. Dessutom är troligtvis en del av motiven bakom yrkesvalet omedvetna för personerna själva och införlivade i den egna personligheten vid detta laget. (Rossetti, 1984).

Deltagarnas beskrivning av yrkesvalet

När vi bad deltagarna att rekonstruera sitt handlingsmönster i yrkesvals-situationen finns det således bara en person som refererar till faktorer så långt tillbaka i tiden som till undersökningen 1961. Det är den kvinna som mycket tidigt bestämde sig för socionomyrket. Man talar istället om faktorer som ligger närmare i tiden för själva yrkesvalet. Påfallande är att individen inte vill "förlora utbildningspoäng". Man väljer således bland utbildningar som kräver gymnasium, vilket innebär att det blir "nivå" snarare än "område" som kommer att bestämma inriktning. Hur starkt var då egentligen det sociala intresset?

Vid intervjun 1983 framkommer ett antal faktorer som karakteriserar deltagarna i deras val av yrke. Faktorerna har kategoriserats i fyra grupper: socialt intresse, inre respektive yttre faktorer samt osäkerhet i yrkesvalet.

Ett socialt intresse är vanligt. Det framkommer till exempel i motivet för yrkesvalet, nämligen att man vill ha ett arbete där man får arbeta med människor. Det sociala intresset, som det uttrycks här, ligger på en relativt ytlig nivå. De motiv som varit föremål för en djupare reflektion har fått en egen kategori, "inre faktorer". Under denna finns faktorer som kan kopplas till barndomsupplevelser vilka påverkat yrkesvalet, en växande politisk medvetenhet eller behov av ett självständigt arbete. Att hänvisa till barndomsupplevelser är vanligare hos de lägre än de högre socialgrupperna. Att själv ha blivit föremål för socialvårdande insatser är exempel på sådana upplevelser.

Under rubriken "yttre faktorer" förs motiv som kopplas till arbetsmarknad och utbildning. Att yttre faktorer spelat roll för yrkesvalet är tydligt. Arbetsmarknaden var viktig för alla män och för de flesta kvinnor, undantaget dem från mellannivåerna. Däremot betydde inte avstånd till utbildningsanstalter något, så gott som alla var beredda på att flytta för att få utbildning. En tredjedel av deltagarna har sagt att de snarare valde utbildning än yrke. Socionomutbildningen ansågs vara bred med möjligheter att välja många olika yrken efteråt. Den hade också rykte om sig att samla de studenter som ville tillhöra den radikala studentrörelsen. Socialhögskolan var därför ett populärt val för många.

Att vara osäker vid valet av utbildning är vanligt. Detta gäller i lika stor utsträckning för män som för kvinnor. Man säger att man lika gärna kunde blivit något annat. I gruppen som angett att de var osäkra är påverkan från kamrater starkare för männen än för kvinnorna. Kvinnorna påverkades oftare av lärare än vad männen gjorde. Detta tyder på att det finns ett stort utrymme för tillfälligheter när man står i den direkta valsituationen. Ett ytterligare skäl som många osäkra nämnt är att man inte kom in på sitt förstahandsval och därför tvangs orientera om sig. Man utgick då ifrån sin nyligen förvärvade studentexamen och lät den bestämma på vilken nivå och i viss mån också vilket område man skulle söka sig inom.

De allra flesta hade examinerats från allmän linje och kunde således inte välja naturvetenskapligt inriktade utbildningsvägar.

Utbildningens inflytande

Tidsandan har visat sig ha betydelse för vilka som sökte sig till socialhögskolan. Vid denna tidpunkt, dvs i slutet av sextioalet och början av sjuttioalet, var det populärt att gå på socialhögskolan om man ville tillhöra det radikala studentlivet. En fjärdedel av deltagarna har spontant angett politisk medvetenhet som en av orsakerna till yrkesvalet. På samma gång som denna utbildning attraherat vissa grupper kan den dock ha verkat repellerande på andra. Det vet jag tyvärr inget om.

Hultqvist (1988) nämner att studentradikalism var den "dominerande stilen" på socialhögskolan i Umeå under åren 1968-71. Vi har i mycket ställt samma frågor på detta område och till viss del kommit fram till samma resultat. Hultqvist ställer sig dock tveksam till om studentradikalismen var det egentliga skälet till yrkesvalet. Hon menar att socionomutbildningen var populär bland undersökningens småbrukardöttrar och söner från Norrland, för att det var en yrkesutbildning med en bunden studiegång som innebar att man inte själv behövde agera i en ökänd värld. Jag tror det ligger samma förklaring bakom den jämförelsevis stora andelen jordbrukardöttrar i min undersökning.

Vi får också liknande resultat när det gäller vilka som tillhörde och var aktiva inom studentrörelsen. Det var inte barnen från arbetarhem som tillhörde den aktiva gruppen, utan denna grupp dominerades istället av medelklassen. Hultqvist anser det bero på att debatten fördes på ett språk och med en terminologi som inte var känd av arbetarklassens barn. Språket var ett socialt arv, ett kulturellt kapital som medelklassens barn förfogade över. Innehållet i debatten var däremot inte främmande, men språket hindrade de med arbetar- och småbrukarbakgrund att delta aktivt.

Enligt egen utsago har utbildningen påverkat majoriteten av mina deltagare både vad gäller inställning till samhällsfrågor och till dem själva som personer. Detta gäller oavsett om man var aktiv eller passiv, positiv eller negativ till den politiska debatten under utbildningen.

Vad blev socialarbetaren?

Varför det sociala arbetet rymmer så många olösta problem och konflikter beror till stor del på den historiska bakgrunden. I början av seklet bildades Centralförbundet för socialt arbete, som ansåg att orsaken till att människor var fattiga var att de hade en sämre moral och därför inte kunde försörja sig och sina barn. Först i andra hand ansåg förbundet att fattigdomens orsaker var att söka i arbetslöshet, missväxt, dåliga bostäder etc. Socialarbetarnas viktigaste funktion var därför att se till att de fattiga kom att omfatta samma högststående moral som de rika. Sociallagstiftningen, som den kom att utformas, understödde motsättningen mellan den stödjande och den kontrollerande funktionen.

På frågan om för- och nackdelar i arbetet skymtar denna motsättning fram, även om det är få deltagare som uttryckt det på detta vis. Det uttrycks istället som brist på resurser, att samhället inte vill ställa upp för klienterna på deras villkor eller att kommunen lägger sig i hur arbetet skall skötas och inte låter socialarbetarna ta egna initiativ. Mest kännbar verkar konflikten vara hos dem som är satta att sköta kommunens socialvård, socialsekreterarna. Det är denna grupp som mår sämst. I en undersökning av Göransson m fl (1983) var det tre gånger så vanligt med psyksomatiska problem bland dem som arbetade inne på förvaltningen, jämfört med dem ute på "fältet". Min studie visar också på skillnader mellan de olika yrkesgrupperna. Socialsekreterarna förefaller vara den grupp där störst andel vill byta till ett annat yrke. De är också den grupp som starkast uttryckt att arbetet är stressigt och att de problem som skall lösas egentligen kräver stora förändringar av samhället. För övrigt talar män oftare än kvinnor om problemen i termer av samhälleliga förhållanden och politiska beslut.

Vilka stannar – vilka slutar?

När jag började formulera hypoteser för denna undersökning utgick jag ifrån att en stor grupp skulle ha lämnat socialt arbete. När det visade sig att

de flesta var kvar – det är endast fem av trettiofyra som vid intervju tillfället inte hade ett traditionellt socionomarbete – uppkom frågan varför inte fler har slutat?

Orsaken till att man är kvar kan vara både positiv och negativ. En fjärdedel är kvar på grund av tvingande ekonomiska omständigheter. Två tredjedelar är kvar för att de fortfarande tycker att arbetet ger tillfredsställelse. En av orsakerna till detta kan vara att fler av socionomerna i förhållande till det representativa urvalet tycker att arbetsuppgifterna tillför dem nya kunskaper. Det är fler kvinnor än män som trivs och vill behålla sitt arbete. Flera kvinnor tar upp arbetets oerhört stora betydelse för deras självkänsla. En av de kvinnliga socialsekreterarna säger att detta med ett yrke är viktigt för att "jag är nånting, jag kan nånting och jag är ekonomiskt oberoende". Detta kan vara en viktig förklaring till att så många är kvar och fortfarande trivs med socionomyrket efter i genomsnitt tio års yrkesverksamhet.

Hur situationen ser ut idag, 1989, vet jag inget om, men man kan fråga sig vad de senaste åren av strejker för högre löner har haft för inverkan på lusten att arbeta inom det sociala området.

Yrkesliv kontra privatliv

De flesta deltagare har känt konflikt mellan kraven från arbetet och kraven från privatlivet. Denna konflikt ser olika ut beroende på om man har barn eller ej, vilken yrkeskategori man tillhör eller om man är man eller kvinna. De som inte har några barn upplever färre konflikter mellan hem och arbete. Socialsekreterarna verkar vara den grupp som har svårast att dra en klar gräns mellan arbete och privatliv. De flesta män som ger uttryck för en konflikt nämner i första hand arbetet. Man arbetar för mycket eller man har tidigare haft en tendens att ta med arbetet hem. Kvinnorna känner en konflikt för att de inte hinner med barnen i den omfattning som de skulle vilja. Här finns dock ett intressant undantag. Två av kvinnorna, som i motsats till de flesta andra kvinnor arbetar heltid och har fler barn än genomsnittet, säger sig inte känna av någon konflikt. De ser på arbete och familj på ett annorlunda vis. Dessa kvinnor tycker inte att barnen får ta all

tid, att man inte får ge upp sig själv för att man har en stor familj. Det blir dock ingen tid över för egen del.

Det visar sig i denna undersökning att kvinnorna trivs bättre än männen i arbetslivet. Vad är det som gör att kvinnor trivs bättre? En orsak kan vara att kvinnor har ett stort ansvar för hem och familj som innebär att man engagerar sig i allt från omvårdnad om barnen till heminredning, matlagning och umgänge med släkt och vänner. Förväntningarna på arbetet blir därför kanske mer realistiska och kraven därmed lägre. Arbetet blir här en del av livet, viktigt för självkänslan, men inte det enda för att man skall må bra.

Begreppet utbrändhet har blivit ett ofta använt uttryck för att beskriva socialarbetarnas situation. Maslach (1985) visar att det finns tydliga skillnader som kan hänföras till olika bakgrundsfaktorer. Maslach pekar bland annat på att de som är gifta visar en lägre grad av utbränning. Skillnaden är dock större mellan dem som inte har och dem som har barn. En orsak till detta kan vara att de som har barn inte längre har arbetet som centrum för sitt liv.

I min undersökning syns detta tydligast bland kvinnorna. De låter barnen fylla tankar och handlingar på ett sätt som gör gränsdragningen mellan arbete och privatliv helt naturlig. De ältar inte arbetsproblem hemma på samma sätt som tidigare. Barnen ger kanske också ett nytt perspektiv på livet, där allt inte är förutsägbart och möjligt att påverka utan där man istället får vara öppen för att anpassa sig till nya förhållanden.

Forskning har visat att kvinnors inställning till arbete skiljer sig från mannens på många sätt. Kvinnors beteende i arbetslivet präglas av vad Ve (1982) kallar ansvarsrationalitet, dvs att ta ansvar för andra. Männen har en mer begränsad teknisk rationalitet, dvs att de främst ser till sina individuella intressen. Det innebär att kvinnan ofta kommer i underläge gentemot mannen, då hon inte i första hand ser till sina egna intressen. Ansvarsrationaliteten måste dock finnas för att någon skall värna om de grupper som inte kan föra sin egen talan, som barn, gamla och sjuka.

Kvinnorna ägnar i genomsnitt dubbelt så lång tid åt hem och hushåll jämfört med männen, men de manliga socialarbetarna har i snitt angett en

längre tid än andra män. På frågor om hur man klarar olika göromål i hemmet, som kan hänföras till den kvinnliga sfären, har manliga socialarbetare, enligt egen utsago, en mer positiv uppfattning om sin förmåga än andra män. Här kvarstår alltså skillnaderna från undersökningen 1961, där blivande socialarbetare av manligt kön visade ett större intresse för aktiviteter som kunde knytas till det sociala och husliga området.

När det gäller typiskt manliga sysselsättningar så råder det omvända förhållandet. Enligt enkätsvaren är manliga socialarbetare "som väntat" sämre än män i genomsnitt. De manliga förvaltarna är något bättre än socialarbetarna trots att de uppvisade ett lägre intresse för teknik år 1961. Även de kvinnliga förvaltarna svarar så att de blir bättre än manliga socialarbetare, också de visade ett mycket mindre intresse för teknik i den tidigare undersökningen.

Identifieringen med ett mans- respektive kvinnodominerat yrke verkar sammanfalla med uppfattningen man har av sin förmåga att klara sysslor som är könsbundna, även om de inte har någon direkt samhörighet med själva yrket.

De tidiga resultaten från 1961 visade att socialarbetarna, både män och kvinnor, inte var särskilt intresserade av kontorsanknutna aktiviteter. Det kan vara en orsak till att många idag inte trivs med de arbetsuppgifter de har utan vill byta till ett annat område eller helt sluta. I en avhandling (Larsson & Morén 1988) konstateras att endast en tredjedel av arbetstiden på en socialbyrå ägnas åt klientarbete.

Hur gestaltar sig livet vid 35 års ålder?

När intervjun genomförs är deltagarna 35 år. De flesta är "etablerade" både vad gäller familj och arbete. I den situation som de flesta befinner sig, är det väldigt få som anser sig ha möjlighet att skola om sig till ett annat yrke. Bland de sju som sagt sig vilja sluta är det endast två som trodde att de verkligen skulle klara av det.

Tiden utanför arbetet tillbringas huvudsakligen med familjen som kommit att betyda allt mer. Trots att kvinnorna säger att arbetet är minst lika viktigt som barnen så har de gjort ett val när de bestämt sig för att arbeta deltid.

Man kan diskutera om det är ett verkligt val, på samma sätt som det tidigare diskuterades om yrkesvalet är ett val. Det kan också vara ett sätt att orka med att vara socialarbetare år ut och år in. Sett ur ett vidare perspektiv är det troligtvis berikande för kvaliteten i arbetet att ha egna erfarenheter av ansvar för familj och barn.

Summary

Who was it who became a social worker, and what became of them?

The role of the social worker and their work situation are questions that have been discussed throughout the eighties and will presumably continue to be discussed for the foreseeable future. In a time of economic stagnation and recess for a great part of the population it is likely that the work load of the social worker will not lighten, and hence this problem will be an issue for debate for many years.

In this debate it is rare that the focus is on the social workers themselves, an aspect which I believe is of great importance for describing and understanding the complexity of the issue. This study has, as a consequence, concentrated more on the social workers and less on the social work itself.

The reason for taking up this subject is that I have been a social worker myself. During that time, and even more after leaving the profession, I

often pondered over why people choose to work in the area of welfare. Among my friends from college there were those who never applied for a job as a social worker, those who worked for a period of time and then decided to change to something 'less demanding' and finally those, probably the majority, who went into social work and maybe still work in this area. I was wondering if there were any basic differences between those of us who decided to leave social work and those who stayed on.

The outline of the thesis

This thesis is divided into two parts. The first part deals with who chose the profession of social work and the second with who stayed and who left the profession and how their lives at the age of 35 turned out privately and professionally.

It has been difficult to find research that deals with the first part, as well as the first problem, 'who became a social worker'. There are mainly two studies, one from France and the other from Sweden. The Swedish study was published late in 1988 and therefore had no direct influence upon my work, other than in the finishing part of summary and discussion. There is however a great deal of research which discusses this area from a more general aspect. The most important work has concerned theories of vocational choice and theories concerning sex roles.

The fact that I myself have attended the school of social studies and have worked as a social worker has given me a frame of reference which hopefully has been for the good of the analyses made. I have also formed a family during the time of writing this thesis and got to know the conflicts that arise when trying to combine professional work with child-rearing. This has hopefully given me a better understanding and insight into the second part of this thesis, the part which concerns 'life at the age of 35' or 'what became of the social worker'. Here the question of the social workers' working situation after ten years of experience is put in focus. To be able to analyze this area thoroughly, I found it important to relate it to the participants' private life.

The empirical study is part of the LING-project (Long term effects of education). This project is studying the relationship between education and adult life. In an article 'Enduring effects of schooling - a neglected area in educational research' (Härnqvist 1977) a description is given of the theoretical background. It also points to the great need for longitudinal studies. This project has studied the same cohort from the age of 13 to 35. It started in 1961 and was then called the Individual Statistic Project. Ten percent of the children born in 1948, altogether 12 000, were given a test of intelligence, a questionnaire about free time activities and interest, and their plans for the future concerning both school and working life.

The follow up study, the LING-project, started in 1980. A mail questionnaire was distributed to 8 000 of the 12 000 with an answering rate of 76%. A subsample, those who had graduated from the school of social studies, had an answering rate of 96%, a total of 120 persons. Out of these 120, 48 had an exam in administration and had not worked in the area of social work. They became a group of reference. A personal interview was conducted with 33 of the remaining 72 social workers.

Who became a social worker?

Previous research has stated, over and over again, that the social background of the individual is of great importance to the choice of career. In the field of research in which I have been working as a post graduate student, in the LING-project, this variable is of great significance when explaining why the educational system has failed to break the negative trend of recruiting working class children to higher education. There are however distinctions between different kinds of education. The schools of social studies have attracted more students from a working class and agricultural background compared to more prestigious schools. This is particularly obvious for women from an agricultural background.

Background factors

The results indicate that there is a great deal that distinguishes the social workers. Easiest to find were factors that influenced the men.

They compose a marginal group by choosing an education which is atypical for men.

Men who came from either working class or agricultural homes were fewer than expected in relation to the total group. In comparison more men came from the upper classes. It is however an atypical choices on the same level, they did not want to 'lose educational credits'. They could not escape their social heritage but they may have wanted to protest by selecting a non-prestige academic education. At the end of the sixties, when the participants made their choice of career, the spirit of the times encouraged breaking away from a traditional bourgeois way of living and thinking.

In Muel-Dreyfus' thesis (1985), which deals with who became a social worker in France during the years around 1968, the importance of looking at an education in the light of the individuals' own social history is pointed out. This history implied an upward social movement. The parents wanted their children to be teachers, but the children's choice of social work was shaped as a protest against the expectations from the parents.

In my research it is rare to find any specific wishes from the parents concerning their children's choice of career. It is instead the children who took the initiative. The parents, who did not have any experience of higher education and were therefore unable to advise their children, still gave their support because they believed so strongly in the educational system. This seems to have been an important factor of influence. It becomes clear in the few cases of women from working class and agricultural background who did not continue school to the level of a high school diploma. In those cases the parents were of the opinion that a short clerical course would be enough, because their daughters were shortly going to get married. The Swedish folk high school and adult education provided these women with the chance to enter higher education later on. It was not unusual that teachers from the early school years influenced the children to continue their education, by raising the grades for those who showed an interest in school, so that they fulfilled the entrance requirements for the next level. Many of the participants have commented upon this without having been asked. This was the first step on a long path leading to a

new identity where they left their heritage behind and became the first in the family to enter higher education.

In the study from 1961, the boys who later became social workers showed a greater interest in social, domestic and outdoor activities and a lesser interest in clerical work than the comparison groups, boys who later became psychologists, economists and administrators. (Administrators here means a specific career which prepares for administrative work in the community and the state. This education was part of the school of social studies at the time this research was done.) The traditional theories of choice of career were useful here in stressing the influence of personality factors on the choices made.

On the other hand, none of the boys who later became social workers in the study of 1961 thought of occupations in the social realm, which in this case was not surprising; social work was an unknown career for most children in 1961. The group was spread out over all types of work. They also showed less interest in high prestige occupations in comparison to the other groups of boys. I have interpreted this as a manifestation of hesitation when choosing a career. This was in turn a prerequisite for being able to pick an atypical profession later on. They were, because of this, open to influences from others when making their final choice of career.

Härnqvist (1978) and Wernersson (1979) have observed that marginal groups, in this case men who chose a female occupation, have experiences and qualities which are contradictory to traditional patterns. They tend to let friends affect their choice of career and they make their choice later than others. It is among those groups that you might discover at an early stage if there is a change in the number of applicants to a specific education.

What is significant for girls who became social workers? To start with it was more common that girls chose social work than boys, gender was in consequence one of the most important explanatory variables. Fifty percent of the girls came from a working class or agricultural background. It was a possibility for them to get ahead. As mentioned before, relatively many had been brought up on a farm. This was also the case for the girls who had an qualification in administration from

the school of social studies. There were none with a similar background among girls who became psychologists or economists.

Only one of the girls who became a social worker was able to predict her choice of occupation. The most frequent choice was instead teacher or nurse. The girls' choice of leisure time activities was related to their future choice of career. They had a great interest in social activities, and they were also more interested in the verbal and domestic domains than average. Outdoor, engineering and clerical activities were not so popular.

A comparison of the results from the first study of 1961 and the second of 1980 indicate that these interests have remained, and in some cases been reinforced, during the twenty years that have passed.

The participants' description of the choice of career

When we asked them to reconstruct their way of acting in the choice of career, there are very few who referred to the study of 1961. It is more common for them to mention factors which are much closer in time to the definite choice of social work; they occur in the late sixties or early seventies.

It is obvious that the individual did not like to 'lose educational credits'. They only selected between professions requiring a university education, which meant that it was the need to enter the right educational level rather than the right vocational area that decided their choice of career. In the light of this you can speculate on the participants' 'true social pathos' which has often been said to be a factor selecting people for social work.

Factors which have influenced the choice of career have been categorized into four groups: social interests, internal and external factors, and uncertainty in the choice of career. It is common to show a social interest. The most frequent answer is that they wanted to have a job where they were in contact with people. This interest, as described here, is on a relatively superficial level. To be able to separate it from motives which had been subject for a deeper reflection, such answers were given their own category 'internal factors'. This category

involves the participants' experiences from childhood, like having to deal with representatives from social welfare, a growing political consciousness or the need for more independent working conditions. It is more common to refer to experiences from childhood among the lower classes than among the upper.

It is obvious that external factors have played an important role. The labour market had a significant influence on the choice of career for all men and for most of the women, except for those from a middle class background. They seem to have made their choices regardless of the chances of getting a job. They made an educational rather than a vocational choice. External factors, like having to move to a different part of the country to get the proper education, did not seem to have hampered the participants. One third of the participants said that they were more concerned with choosing the right education rather than the right vocation.

To be uncertain about having made the right decision was just as common among men as women. They said that it could just as well have been something else. The results point at the fact that men were more often affected by friends, and women more often by teachers. This indicates that there were relatively good possibilities for accidental circumstances to play a vital part in the choice of career. One important factor, which many have mentioned, was the difficulty to get admitted to their first choice of education. This cohort of 1948 consists of 120 000 and was, until now, one of the biggest cohorts during this century which in turn meant that there were many applicants to each educational opening. The point of departure was one's high school diploma. Depending on that, the decision was made about what level and to a certain degree what area. Almost everyone had an exam with mainly humanistic and social science oriented subjects, which prevented them from selecting a career where competence in science was a prerequisite.

The influence of education

The spirit of the times proved to have affected those who attended the school of social studies. At this point in time, the end of the sixties and beginning of the seventies, it was popular to become a student at the school of social studies if you liked to be among those who were

referred to as radicals. One fourth of the participants spontaneously mentioned that their political interest had been one of the reasons for selecting social work. At the same time as this school's image might have attracted some students it might also have repelled others, of which I do not know.

Hultqvist (1988) writes that student radicalism was the 'dominating style' in the school of social studies in Umeå (a city in northern Sweden), during the years of 1968-1971. We have, without knowing, asked similar questions about this phenomenon and have come to much the same conclusions. Hultqvist, however, is sceptical when she refers to student radicalism when explaining vocational choice. She believes that the main factor for choosing the school of social studies was this education's strongly emphasized vocational training. (Her population consists mainly of daughters and sons from small farms in the north of Sweden.) This meant that they themselves did not have to act in an unknown world. This was the opposite to entering university and taking separate subjects. I think it is the same reason behind the fact that there is a bigger proportion of girls from this background than expected in my study.

We also get similar results when looking at who belonged to and was active in the student radical movement. It was not the children from working class homes who were a part of the active group. This group was instead dominated by the middle class. Hultqvist is of the opinion that this was due to the debate being conducted in a language with a terminology unknown to the working class children. The language was a social heritage, a cultural capital, which the working class children had no access to.

According to my participants' own statements their education influenced the majority of them concerning their perception of society and themselves as individuals. This was irrespective of the fact that some were active and others passive, some positive and others negative.

What became of the social worker?

The reason that social work contains so many unsolvable problems and conflicts depends to a great extent on the historical background. The national organisation for social work in Sweden was founded at the beginning of this century. It assumed that the reason behind people being poor was their bad morals. The social workers' main task was therefore to make sure that the poor had the same good morals as the rich. The social legislation as it was designed enforced the contradiction between the supportive and controlling function.

When asking about advantages and disadvantages concerning the work this contradiction is made visible, even though few of the participants have expressed it in this way. It is instead expressed as a lack of resources, society will not help the clients on their premises, or the local government interferes with how social workers run the social welfare.

The conflict seems to be most noticeable among the social welfare officers. This group of social workers seems to have the most severe psycho-social problems. An investigation by Göransson et al (1983) found that social welfare officers with an 'indoor' service had three times as many psycho-somatic problems as those who served 'outdoors'.

My study also shows differences between the different groups of social workers. The group of social welfare officers appears to have a greater proportion of those who would like to change job. They also form the group that has most emphatically expressed the stressing character of the work, and that the problems they are asked to solve are of the kind that rather demands a change in society. It is more frequent to describe the problems in terms of political decisions and social conditions among men than among women.

'responsible rationality', while the men have a more limited 'technical rationality'. This means that the woman is often inferior to the man in professional life, because she does not put her own needs first. She takes responsibility for others instead. This form of rationality is also needed because someone has to care about groups that cannot speak for themselves, like children, elderly and the sick.

The women in my study devote on average twice as much time to household duties compared to the men, but the male social workers have on average spent more time than other men on this matter. Ability to manage domestic activities, which can be referred to as female, is an area in which male social workers consider themselves to be better than men in general according to their own answers. The differences from 1961 remain. Boys who later became social workers showed a greater interest for activities which were connected to the social and domestic domains.

When it comes to typical male activities, male administrators are better than the social workers, even though they showed a lesser interest in activities connected with engineering in 1961. Female administrators are also considering themselves better than male social workers in this area according to the questionnaire. They also showed a much lesser interest for engineering in 1961 compared to the male social workers. The identification with a male or female dominated occupation appears to effect the opinion one has about one's ability to cope with activities that are tied to sex roles, irrespective of the connection with the occupation.

The early results from 1961 indicate that the social workers, both men and women, were not interested in office type activities. That can be one of the reasons why so many do not like their assignments. In the interviews they say they want to get into another domain of social work or leave the profession. The result of a thesis (Larsson & Morén 1988) point out that only one third of the time at work in a welfare office is spent on the clients.

How is life at the age of thirty-five?

The participants were thirty-five years old when the interviews were conducted. Most of them were 'established' concerning both family and work. Twenty-seven out of thirty-three were married and twenty-four of them had children. Three women were single and had no children and three were divorced but living with children.

In the situation in which most of them live, very few consider themselves able to start a new line of career. Among those seven people who said they would like to leave, only two actually believed they would.

Free time is mainly spent with the family, who had come to earn a greater importance for every year. Most women work part-time if they have children. One can discuss whether or not it is a real choice, to work part-time, in the sense that there are other alternatives available. But just as was discussed earlier on about the choice of career, the effect of the decision is that for most of the women the work will lose some of its importance. It might also be a way to keep on being a social worker. From another perspective it might be enriching to the quality of work to have personal experiences from family life and children.

Referenslista

- Berglind, H., & Pettersson U. (1980). *Omsorg som yrke eller omsorg om yrket: en studie av omsorgens professionalisering*. Sekretariatet för framtidsstudier/FRN. Stockholm: Liber.
- Blau, P.M., Gustard, J.W., Jesson, R., Poinés, H.S., & Wilcock, R.C. (1956). Occupational choice: A conceptual framework. *Industrial and Labour Relations Review*, 9, 531-543.
- Beckman, S. (1981). *Kärlek på tjänstetid* (Rapport nr 17). Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Carbino, R., & Morgenbesser, M. (1982). A national challenge: The decline in MSW admissions applications. *Journal of Education of Social Work*, 18, 14-22.
- Cigéhn, G. (1975). *Förändringar i partipolitiska sympatier och utbildningsval under studietiden. Om betydelsen av social bakgrund och universitetsmiljö* (Research Report No. 28). Umeå: University of Umeå, Department of Sociology.
- Davis, A. (1969). Self-concept, occupational role expectations and occupational choice in nursing and social work. *Nursing Research*, 18, 55-59.
- Dunér, A. (1972). *Vad skall det bliva? Undersökning av studier och yrkesvalsprocessen*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Finch, J., & Groves, D. (1983). *A labour of love: Women, work and caring*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Franke-Wikberg, S., & Lundgren, U.P. (Red.). (1980). *Karriär och levnadsbana*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Franke-Wikberg, S. (1986). Långsiktiga effekter av högre utbildning. I T. Kroksmark & F. Marton (Red.), *Individernas förutsättningar för utbildning och utbildningens effekter på individerna* (Publikation 1986:02). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik.
- Getzel, G. (1983). Speculations on the crisis in social work recruitment. *Social Work, 28*, 235-237.
- Göransson, I., Månsson, U., & Sundman, A. (1983). *Socialsekreterarnas arbetsmiljö* (Arbetsrapport 1983-07-31). Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- Hessle, S. (1985). *Riktlinjer för psykosocialt arbete*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Holland, J. (1980). *Womens occupational choice: The impact of sexual division in society* (Reports on Education and Psychology No. 3). Stockholm: Stockholm Institute of Education, Department of Educational Research.
- Hultqvist, E. (1988). "Man blev nåt!" *En utbildningssociologisk studie om en grupp socionomer utbildade vid socialhögskolan i Umeå* (Projektrapport FoU.1988:3). Stockholm: UHÄ.
- Håkansson, H., & Stavne, K. (1983). *Jag känner mig så himla osäker*. Stockholm: Skeab.
- Härmqvist, K., & Graham, Å. (1963). *Vägen genom gymnasiet*. SOU 1963:15. Stockholm: Ecklesiastikdepartementet.
- Härmqvist, K. (1965). *Social factors and educational choice* (Rapport nr 3). Göteborg: Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.
- Härmqvist, K. (1977). Enduring effects of schooling – a neglected area in educational research. *Educational Researcher, 6*(10), 5-11.
- Härmqvist, K. (1978). *Individual demand for education: Analytic report*. Paris: OECD.
- Kadushin, A. (1976). Men in a woman's profession. *Social Work, 21*, 440-447.

- Kerson, T. (1980). On professional pride: A rejoinder to "professional work and social work training". *Clinical Social Work Journal*, 8, 205-209.
- Kristensen, J., & Winslöv, A. (1982). Kvinders styrke och svaghed. I E. Plum & D. Schmidt (Red.), *Kvindeproblemet i socialt arbejde*. (Institutets Skriftserie No. 9). Roskilde: Roskilde universitetscenter, Institut for socialvidenskab.
- Lackie, B. (1983). The families of origin of social workers. *Clinical Social Work Journal*, 11(4), 309-322.
- Larsson, H., & Morén, S. (1988). *Organisationens mänskliga insida. Om det sociala arbetets utvecklingsmöjligheter*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete
- Lindholm, K., & Askeland, K. (1981). *Vad är socialt arbete?* Stockholm: Liber.
- LING 1: Christianson, U., & Härnqvist, K. (1980). *LING-projektens enkät 1980: Genomförande och bortfallsanalyser* (Rapport 1980:12). Göteborg: Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.
- LING 2: Christianson, U., & Härnqvist, K. (1980). *LING-projektens enkät 1980: Översiktliga analyser av frågor med fasta svarsalternativ inom ett riksrepresentativt sampel* (Rapport 1981:06). Göteborg: Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.
- LING 3: Christianson, U., & Härnqvist, K. (1982). *Konstruktion av utbildningskoder i LING-materialen* (Rapport 1982:02). Göteborg: Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.
- LING 4: Gabriels, A., & Björkdahl, S. (1983). *LING-projektens enkät 1980: Klassifikationssystem för svar på enkätens öppna frågor jämte indelning i boenderegioner* (Rapport 1983:07). Göteborg: Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.
- LING 5: Härnqvist, K. (1984). *LING-projektens enkät: Loglineära analyser av enkätsvarens samband med utbildningsnivå, intelligens och social bakgrund* (Rapport 1984:02). Göteborg: Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.

- LING 6: Hämqvist, K., Christianson, U., & Tingsell, J-G. (1985). *LING-projektets intervju. Kvantitativa mått på språkanvändning och deras samband med utbildningsnivå och kön* (Rapport 1985:06). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik.
- Lundgren, K-E. (1984). *"Ur tystnaden". Om den moraliska karriären i socialt arbete*. Stockholm: Liber.
- Maslach, C. (1985). *Utbränd: en bok om omsorgens pris*. (P. Wiking, övers.) Stockholm: Natur & Kultur. (Original publicerat 1982)
- Meinert, R.G. (1975). Professional satisfaction of social workers. *Social Work*, 20, 64-65.
- Merdinger, J.M. (1982). Socialization into a profession: The case of undergraduate social work students. *Journal of Education for Social Work*, 18, 12-19.
- Muel-Dreyfus, F. (1985). Utbildning, yrkesförväntningar och grusade förhoppningar. I D. Broady (Red.), *Kultur och utbildning: Om Pierre Bourdieus sociologi* (Skriftserie FoU 1985:4). Stockholm: UHÄ och Liber.
- Munson, C.E. (1982). Perception of female social workers toward administrative positions. *Social Casework: Journal of Contemporary Social Work*, 63, 54-59.
- Målare, G. (1979). *Socialarbetarens roll och funktion* (Uppsats i forskarutbildning i socialt arbete). Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- O'Connor, I., Dalglish, L., & Khan, J. (1984). A reflection of the rising spectre of conservatism: Motivational accounts of social work students. *British Journal of Social Work*, 14, 227-240.
- Rasmussen, F. (1986). Socialarbetsforskning – professionsideologi eller kapitalismkritikk. I H. Swedner & G. Walls (Red.), *Om praktik och teori i socialt arbete, utvecklingstendenser i de nordiska länderna* (Skrifter om socialt arbete 1987:2). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.

- Rasmusson, L. (1983). *Sociala värderingsförändringar*. Stockholm: Sekretariatet för framtidsstudier/FRN och Liber.
- Reiter, L. (1980). Professional morale and social work training. *Clinical Social Work Journal*, 8, 198-205.
- Ronnby, A. (1983). *Socialarbetets förklaringsmodeller*. Stockholm: Liber.
- Rossetti, M. (1984). *Socialarbetare i centrum*. Stockholm: Stockholms socialförvaltning, FoU-byrån.
- Saltzman-Elgqvist, I. (1988). Levnadsberättelser, livslinjer och utbildningsreformer. I A. Thelin-Andrae (Red.), *Hur kan vi bidra till lika möjligheter för flickor och pojkar genom en aktiv utbildningsplanering* (Rapport F 88:8). Stockholm: SÖ.
- SCB 1976:8. Individualstatistiken. Skoldata för ett urval elever födda 1948 och 1953.
- Sjöstrand, P. (1968). *Karriärens utveckling – En socialpsykologisk analys av yrkesval* (Monografi). Göteborg: Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen.
- Sjöstrand, P. (1980). Teorier om yrkesval. I S. Wikberg-Franke & U. P. Lundgren (Red.), *Karriär och levnadsbana*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Socionomen*: Tidningsartiklar mellan åren 1982 till 1989.
- Student-68: Yrken och utbildningsvägar för studenter*. (1968). Stockholm: Arbetsmarknadsstyrelsen.
- Sundman, A-K. (1981). Tio år som socialarbetare. I K. Lindholm & K. Askeland (Red.), *Vad är socialt arbete?* Stockholm: Liber.
- Sutton, J.A. (1982). Sex discrimination among social workers. *Social Work*, 27, 211-217.
- Svensson, A. (1971). *Relative achievement. School performance in relation to intelligence, sex and home environment*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

- Svensson, A. (1972). *Hembakgrund och prestationsnivå* (Rapport nr 73). Göteborg: Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.
- Swedner, H. (1983). *Socialt arbete: en tankeram*. Stockholm: Liber.
- Tornes, K., & Ve, H. (1980). Utdanner vi kvinner till kriseløserne i velferdsstaten? *Sociologi idag*, 10, 33-48.
- Ve, H. (1982). Makt, interesse og socialisation. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2, 23-32.
- Waerness, K. (1983). *Kvinnor og omsorgsarbete*. Stockholm: Prisma.
- Wernersson, I., & Lander, R. (1979). *Män og kvinner i barnomsorgen*. Stockholm: Jämställdhetskommittén.
- Wernersson, I. (1977). *Könsdifferentiering i grundskolan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Wertheim, E., Spatz-Widom, C., & Wortsel, L. (1978). Multivariate analysis of male and female professional career choice correlates. *Journal of Applied Psychology*, 63, 234-242.

TIDEN VID SOCIALHÖGSKOLAN

Inled denna del med att tala om att de kommande frågorna kommer att handla om deras högskoleutbildning, tiden vid socialhögskolan. Då utbildningarna vid de två linjerna är olika, är det viktigt att du som intervjuare vet skillnaden mellan dessa två.

S 1 Du har alltså gått på socialhögskolan.....linjen.
Började termin och år.....slutade.....

S 2 Hur kom det sig att du sökte till socialhögskolan?

Ip skall inte börja svara utan I säger direkt:

- Jag vill att du ska svara med hjälp av samma lappar som du använde tidigare i intervjun, Du skall gå tillväga på samma sätt. Först skall du sortera dem i de två grupperna, hade betydelse respektive hade inte betydelse för att du sökte till socialhögskolan.

Lämna över lapparna och ge Ip betänketid, genom att till exempel säga att:

- Du kan titta igenom dem först och sedan när du är färdig så säg till mig.

a) Kan du börja med att kommentera de lappar som enligt vad du nu uppfattar hade betydelse för att du sökte till socialhögskolan?

Ip skall anlägga samma perspektiv (retrospektivt) som vid den tidigare sorteringen.

Nummer på lappar som hade betydelse.....

b) Jag vill också att du kort kommenterar de lappar som inte hade någon betydelse för dig.

Glöm inte att fråga på den "vita lappen", de mer personliga faktorerna som kanske gällde vid denna tiden.

S 3 Då du sökte till socialhögskolan, kommer du ihåg vad du då trodde att en socionom sysslade med?

S 4 Kan du berätta något om din första tid på socialhögskolan?

Svaret skall täcka: Undervisningen
Lärare
Kamrater

Det är viktigt att Ip håller sig till det första året då frågor om utbildningen i sin helhet kommer i nästa fråga.

S 10 a) Har du funderat på att sluta arbeta som socionom någon gång?

Alternativt:

- a) Hur kommer det sig att du inte längre (inte för närvarande) är verksam som socionom?

Viktigt, huvudfråga: Skall besvaras utförligt.

Ip skall motivera sitt svar.

Till de som svarat att de funderat på att sluta någon gång, ställ följande fråga:

- b) Hur kommer det sig att du fortfarande är verksam som socionom?

S 11 Om du skulle välja yrke idag, skulle du välja socionomyrket igen

Be Ip motivera sitt svar.

S 12 Vem väljer socionomyrket?

Här avses att Ip skall generalisera, inte prata om enskilda personer.

Se till att Ip talar om båda linjerna.

S 13 a) Vad var det hos dig själv som gjorde att du kunde tänka dig att bli socionom?

- b) Hur har det stämt med senare krav i arbetet?

Frågan ställes endast om den passar i sammanhanget.

S 14 a) Det finns ju en del som slutar som socionomer, vilka är det?

- b) Varför slutar dom?

S 15 a) Vilka stannar inom yrket?

- b) Varför stannar dom?

Behandla fråga 14 och 15 som ett block. Knyt an i inledningsfrågan till den linje som Ip gått på.

Ip skall enbart svara för sin egen linje.

Viktigt, huvudfråga: Skall besvaras utförligt.

Ip skall motivera sitt svar.

ARBETSLIV KONTRA PRIVATLIV

Inled avsnittet med att du tänker ställa några frågor om hur Ip ser på sitt arbetsliv kontra privatliv. Den övergripande frågeställningen blir då hur man kombinerar de bägge, om man prioriterar något framför det andra eller om någondera "prioriterar sig själv". Det gäller att få ett grepp om Ip:s totala situation. Frågorna ställs också till de som inte nu är yrkesverksamma, de får då svara utifrån tidigare erfarenheter.

- 16 a) Om du gör denna uppdelning mellan privatliv och arbetsliv, upplever du konflikter mellan dina krav från arbetslivet respektive dina krav från privatlivet?
- b) Kan du skilja ut privatlivet från arbetslivet, hur drar du gränserna?
- 17 a) Vilken betydelse har arbetet för dig?
- b) Hur viktigt är det för dig att arbetet innebär möjligheter att avancera?

Om svaret är kort eller tvetydigt, be Ip förtydliga sig genom att säga vad som eventuellt är viktigare. Avancera betyder här att göra karriär inom yrket.

- 18 Vilken betydelse har privatlivet för dig?

Här är det inte meningen att Ip skall "avslöja sitt privatliv". Tanken är istället den att Ip skall nämna något om hur pass stor vikt han lägger vid att ha tid för ett liv utanför arbetet.

GÖTEBORG STUDIES
IN EDUCATIONAL SCIENCES

ISSN 0436-1121

Editors:

Ingemar Emanuelsson, Jan-Eric Gustafsson and Ference Marton

1. *Karl-Gustaf Stukát*: Lekskolans inverkan på barns utveckling. Sthlm 1966. Pp. 148.
2. *Urban Dahllöf*: Skoldifferentiering och undervisningsförlopp. Sthlm 1967. Pp. 306
3. *Erik Wallin*: Spelling. Factorial and experimental studies. Sthlm 1967. Pp. 180.
4. *Bengt-Erik Andersson*: Studies in adolescent behaviour. Project Yg. Youth in Göteborg. Sthlm 1969. Pp. 400.
5. *Ference Marton*: Structural dynamics of learning. Sthlm 1970. Pp. 112.
6. *Allan Svensson*: Relative achievement. School performance in relation to intelligence, sex and home environment. Sthlm 1971. Pp. 176.
7. *Gunni Kärrby*: Child rearing and the development of moral structure. Sthlm 1971. Pp. 207.
8. *Ulf P. Lundgren*: Frame factors and the teaching process. A contribution to curriculum theory and theory on teaching. Sthlm 1972. Pp. 378.
9. *Lennart Levin*: Comparative studies in foreign-language teaching. Sthlm 1972. Pp. 258.
10. *Rodney Åsberg*: Primary education and national development. Sthlm 1973. Pp. 388.
11. *Björn Sandgren*: Kreativ utveckling. Sthlm 1974. Pp. 227.
12. *Christer Brusling*: Microteaching – a concept in development. Sthlm 1974. Pp. 196.
13. *Kjell Rubenson*: Rekrytering till vuxenutbildning. En studie av kortutbildade yngre män. Gbg 1975. Pp. 363.
14. *Roger Säljö*: Qualitative differences in learning as a function of the learner's conception of the task. Gbg 1975. Pp. 170.
15. *Lars Owe Dahlgren*: Qualitative differences in learning as a function of content-oriented guidance. Gbg 1975. Pp. 158.
16. *Marie Månsson*: Samarbete och samarbetsförmåga. En kritisk granskning. Lund 1975. Pp. 158.
17. *Jan-Eric Gustafsson*: Verbal and figural aptitudes in relation to instructional methods. Studies in aptitude-treatment interactions. Gbg 1976. Pp. 228.
18. *Mats Ekholm*: Social utveckling i skolan. Studier och diskussion. Gbg 1976. Pp. 198.
19. *Lennart Svensson*: Study skill and learning. Gbg 1976. Pp. 308.
20. *Björn Andersson*: Science teaching and the development of thinking. Gbg 1976. Pp. 180.
21. *Jan-Erik Perneman*: Medvetenhet genom utbildning. Gbg 1977. Pp. 300.
22. *Inga Wernersson*: Könsdifferentiering i grundskolan. Gbg 1977. Pp. 320.
23. *Bert Aggestedt och Ulla Tebelius*: Barns upplevelser av idrott. Gbg 1977. Pp. 440.
24. *Anders Fransson*: Att rädas prov och att vilja veta. Gbg 1978. Pp. 188.
25. *Roland Björkberg*: Föreställningar om arbete, utveckling och livsrytm. Gbg 1978. Pp. 252.
26. *Gunilla Svingby*: Läroplaner som styrmedel för svensk obligatorisk skola. Teoretisk analys och ett empiriskt bidrag. Gbg 1978. Pp. 269.
27. *Inga Andersson*: Tankestilar och hemmiljö. Gbg 1979. Pp. 288.
28. *Gunnar Stangvik*: Self-concept and school segregation. Gbg 1979. Pp. 528.
29. *Margareta Kristiansson*: Matematikkunskaper Lgr 62, Lgr 69. Gbg 1979. Pp. 160.
30. *Britt Johansson*: Kunskapsbehov i omvårdnadsarbete och kunskapskrav i vårdutbildning. Gbg 1979. Pp. 404.
31. *Göran Patriksson*: Socialisation och involvering i idrott. Gbg 1979. Pp. 236.

(cont.)

GÖTEBORG STUDIES
IN EDUCATIONAL SCIENCES

ISSN 0436-1121

Editors:

Ingemar Emanuelsson, Jan-Eric Gustafsson and Ference Marton

(Continuation)

32. *Peter Gill*: Moral judgments of violence among Irish and Swedish adolescents. Gbg 1979. Pp. 213.
33. *Tage Ljungblad*: Förskola-grundskola i samverkan. Förutsättningar och hinder. Gbg 1980. Pp. 192.
34. *Berner Lindström*: Forms of representation, content and learning. Gbg 1980. Pp. 195.
35. *Claes-Göran Wenestam*: Qualitative differences in retention. Gbg 1980. Pp. 220.
36. *Britt Johansson*: Pedagogiska samtal i vårdutbildning. Innehåll och språkbruk. Gbg 1981. Pp. 194.
37. *Leif Lybeck*: Arkimedes i klassen. En ämnespedagogisk berättelse. Gbg 1981. Pp. 228.
38. *Biörn Hasselgren*: Ways of apprehending children at play: a study of pre-school student teachers' development. Gbg 1981. Pp. 107.
39. *Lennart Nilsson*: Yrkesutbildning i nutidshistoriskt perspektiv. Yrkesutbildningens utveckling från skräväsandets upphörande 1846 till 1980-talet samt tankar om framtida inriktning. Gbg 1981. Pp. 442.
40. *Guðrun Balke-Aurell*: Changes in ability as related to educational and occupational experience. Gbg 1982. Pp. 203.
41. *Roger Säljö*: Learning and understanding. A study of differences in constructing meaning from a text. Gbg 1982. Pp. 212.
42. *Ulla Marklund*: Droger och påverkan. Eleanalys som utgångspunkt för drogundervisning. Gbg 1983. Pp. 225.
43. *Sven Setterlind*: Avslappningsträning i skolan. Forskningsöversikt och empiriska studier. Gbg 1983. Pp. 467.
44. *Egil Andersson och Maria Lawenius*: Lärares uppfattning av undervisning. Gbg 1983. Pp. 348.
45. *Jan Theman*: Uppfattningar av politisk makt. Gbg 1983. Pp. 493.
46. *Ingrid Pramling*: The child's conception of learning. Gbg 1983. Pp. 196.
47. *Per Olof Thång*: Vuxenlärares förhållningssätt till deltagarefarenheter. En studie inom AMU. Gbg 1984. Pp. 307.
48. *Inge Johansson*: Fritidspedagog på fritidshem. En yrkesgrupps syn på sitt arbete. Gbg 1984. Pp. 312.
49. *Gunilla Svanberg*: Medansvar i undervisning. Metoder för observation och kvalitativ analys. Gbg 1984. Pp. 194.
50. *Sven-Eric Reuterberg*: Studiemedel och rekrytering till högskolan. Gbg 1984. Pp. 191.
51. *Gösta Dahlgren och Lars-Erik Olsson*: Läsnig i barnperspektiv. Gbg 1985. Pp. 272.
52. *Christina Kärrqvist*: Kunskapsutveckling genom experimentcenterade dialoger i ellära. Gbg 1985. Pp. 288.
53. *Claes Alexandersson*: Stabilitet och förändring. En empirisk studie av förhållandet mellan skolkunskap och vardagsvetande. Gbg 1985. Pp. 247.
54. *Lillemor Jernqvist*: Speech regulation of motor acts as used by cerebral palsied children. Observational and experimental studies of a key feature of conductive education. Gbg 1985. Pp. 146.

(cont.)

GÖTEBORG STUDIES
IN EDUCATIONAL SCIENCES

ISSN 0436-1121

Editors:

Ingemar Emanuelsson, Jan-Eric Gustafsson and Ference Marton

(Continuation)

55. *Solveig Hägglund*: Sex-typing and development in an ecological perspective. Göteborg 1986. Pp. 267.
56. *Ingrid Carlgren*: Lokalt utvecklingsarbete. Göteborg 1986. Pp. 299.
57. *Larsson, Alexandersson, Helmstad och Thång*: Arbetsupplevelse och utbildningssyn hos icke facklärd. Göteborg 1986. Pp. 165.
58. *Elvi Walldal*: Studerande vid gymnasieskolans vårdlinje. Förväntad yrkesposition, rollpåverkan, självuppfattning. Göteborg 1986. Pp. 292.
59. *Eie Ericsson*: Foreign language teaching from the point of view of certain student activities. Göteborg 1986. Pp. 275.
60. *Jan Holmer*: Högre utbildning för lågutbildade i industrin. Göteborg 1987. Pp. 358.
61. *Anders Hill och Tullie Rabe*: Psykiskt utvecklingsstörda barn i kommunal förskola. Integrering belyst ur ett socialpsykologiskt perspektiv. Göteborg 1987. Pp. 112.
62. *Dagmar Neuman*: The origin of arithmetic skills. A phenomenographic approach. Göteborg 1987. Pp. 351.
63. *Tomas Kroksmark*: Fenomenografisk didaktik. Göteborg 1987. Pp. 373.
64. *Rolf Lander*: Utvärderingsforskning - till vilken nytta? Pedagogiska röster och två exempel från forskningsfältet skolutveckling. Göteborg 1987. Pp. 280.
- 65. *Torgny Ottosson*: Map-reading and wayfinding. Göteborg 1987. Pp. 150.
- 66. *Mac Murray*: Utbildningsexpansion, Jämlikhet och Avlänkning. Studier i utbildningspolitik och utbildningsplanering 1933 - 1985. Göteborg 1988. Pp. 230.
- 67. *Alberto Nagle Cajés*: Studievalet ur den väljandes perspektiv. Göteborg 1988. Pp. 181.
68. *Göran Lassbo*: Mamma - (Pappa) - Barn. En utvecklingsekologisk studie av socialisation i olika familjetyper. Göteborg 1988. Pp. 203.
- 69. *Lena Renström*: Conceptions of matter. A phenomenographic approach. Göteborg 1988. Pp. 268.
70. *Ingrid Pramling*: Att lära barn lära. Göteborg 1988. Pp. 115.
- 71. *Lars Fredholm*: Praktik som bärare av undervisnings innehåll och form. En förklaringsmodell för uppkomst av undervisningshandlingar inom en totalförsvarsorganisation. Göteborg 1988. Pp. 364.
- 72. *Olof F. Lundquist*: Studiestöd för vuxna. Utveckling, utnyttjande, utfall. Göteborg 1989. Pp. 280.

(cont.)

GÖTEBORG STUDIES
IN EDUCATIONAL SCIENCES

ISSN 0436-1121

Editors:

Ingemar Emanuelsson, Jan-Eric Gustafsson and Ference Marton

(Continuation)

73. *Bo Dahlin*: Religionen, själen och livets mening. En fenomenografisk och existensfilosofisk studie av religionsundervisningens villkor. Göteborg 1989. Pp. 359.
74. *Susanne Björkdahl Ordell*: Socialarbetare. Bakgrund, utbildning och yrkesliv. Göteborg 1990. Pp. 240.

Subscriptions to the series and orders for single volumes should be addressed to:
ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS, Box 5096, S-402 22 Göteborg,
Sweden.

ISBN 91-7346-221-7